

2025

AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA
DZIECI I MŁODZIEŻY
W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM
– DIAGNOZA, WYZWANIA I PERSPEKTYWY ROZWOJU

Politechnika Białostocka

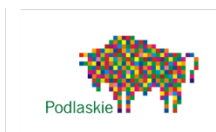
Aktywność obywatelska dzieci i młodzieży w województwie podlaskim – diagnoza, wyzwania i perspektywy rozwoju

Białystok 2025

Rzeczpospolita
Polska

Sfinansowane przez
Unię Europejską
NextGenerationEU

Autorzy:

prof. dr hab. inż. Joanna Ejdys
dr hab. inż. Katarzyna Halicka, prof. PB
dr hab. inż. Marta Kosior-Kazberuk, prof. PB
dr Danuta Szpilko
dr inż. Elżbieta Krawczyk
mgr inż. Natalia Sturgulewska
mgr inż. Wojciech Tarasiuk

Koordynator projektu z ramienia Politechniki Białostockiej:

dr hab. inż. Katarzyna Halicka, prof. PB

Lider projektu:

Województwo Podlaskie

Redakcja naukowa:

dr hab. inż. Katarzyna Halicka, prof. PB

Recenzenci:

prof. dr hab. Irena Ozimek
dr inż. Sylwia Flaszewska

Korekta językowa:

dr hab. inż. Katarzyna Halicka, prof. PB

Skład techniczny:

dr Danuta Szpilko

Projekt okładki:

dr Danuta Szpilko

Wsparcie techniczne badań:

mgr Małgorzata Jaszczuk
mgr Hanna Piotrowska
mgr Izabela Wiszenko

Wolontariat badawczy:

Gabriela Tarasiuk

Wydawca:

Politechnika Białostocka

Publikacja w formie elektronicznej

ISBN: 978-83-68673-10-4

DOI: 10.24427/978-83-68673-10-4

Publikacja przygotowana w ramach projektu „Zbudowanie systemu koordynacji i monitorowania regionalnych działań na rzecz kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenia się przez całe życie, w tym uczenia się dorosłych” współfinansowanego ze środków Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności, inwestycja A.3.1.1. Wsparcie rozwoju nowoczesnego kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenia się przez całe życie.

Publikacja bezpłatna

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
1. Opis metodyki badania	7
1.1. Postępowanie badawcze	7
1.2. Opis narzędzi badawczych.....	10
1.3. Charakterystyka respondentów.....	16
2. Aktywność obywatelska – wyniki analizy literatury.....	21
2.1. Definicje i konceptualizacje aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży.....	21
2.2. Czynniki sprzyjające aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży	25
2.3. Bariery i czynniki hamujące aktywność obywatelską dzieci i młodzieży	30
2.4. Formy aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży	35
3. Kompetencje kandydatów do pracy i młodych pracowników – wyniki badań jakościowych	40
3.1. Doświadczenia i formy aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży	40
3.2. Czynniki sprzyjające i hamujące aktywność obywatelską dzieci i młodzieży	42
3.3. Potrzeby w zakresie wsparcia aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży	45
3.4. Rola instytucji we wspieraniu aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży	47
3.5. Wyzwania na przyszłość.....	49
4. Diagnoza aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego – wyniki badań ilościowych	53
4.1. Obecne formy aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego ...	53
4.2. Przyszłościowe formy aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego.....	67
4.3. Czynniki wpływające na aktywność obywatelską dzieci z województwa podlaskiego.....	70
4.4. Formy zachęty dzieci do aktywności obywatelskiej.....	74
5. Diagnoza aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego – wyniki badań ilościowych	78
5.1. Obecne i przyszłe formy aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego.....	78
5.2. Przyszłościowe formy aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego.....	95
5.3. Czynniki wpływające na aktywność obywatelską młodzieży z województwa podlaskiego.....	97

5.4. Formy zachęty młodzieży do aktywności obywatelskiej	101
6. Zróżnicowanie aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży w województwie podlaskim	106
6.1. Płeć, wiek i poziom edukacji a aktywność obywatelska dzieci i młodzieży	106
6.2. Miejsce zamieszkania a aktywność obywatelska dzieci i młodzieży	109
6.3. Sytuacja społeczno-ekonomiczna i dbałość o samorozwój a aktywność obywatelska dzieci i młodzieży	111
Wnioski i rekomendacje.....	116
Wykaz cytowanej literatury	121
Wykaz tabel.....	125
Wykaz rysunków	126
Słownik najważniejszych pojęć	142
Słownik zastosowanych skrótów.....	143

Wprowadzenie

Aktywność obywatelska młodego pokolenia stanowi jeden z kluczowych obszarów kształtowania społeczeństwa obywatelskiego, opartego na wartościach demokratycznych, współodpowiedzialności i solidarności społecznej. Zdolność dzieci i młodzieży do angażowania się w działania na rzecz wspólnoty lokalnej, szkoły czy środowiska naturalnego wpływa nie tylko na ich rozwój osobisty i społeczny, lecz także stanowi istotny kapitał rozwojowy dla całego regionu. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera potrzeba pogłębionej diagnozy poziomu, form oraz uwarunkowań aktywności obywatelskiej młodych ludzi – zwłaszcza w perspektywie regionalnej, z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań społeczno-edukacyjnych.

Niniejsza monografia jest rezultatem badań przeprowadzonych wśród dzieci i młodzieży z województwa podlaskiego oraz przedstawicieli instytucji wspierających rozwój ich aktywności obywatelskiej. Jej głównym celem było określenie poziomu i form zaangażowania obywatelskiego, identyfikacja czynników sprzyjających i ograniczających aktywność społeczną młodych ludzi, a także wyznaczenie kierunków dalszego rozwoju. Dodatkowo w ramach badania zidentyfikowano kluczowe wyzwania i sformułowano praktyczne rekomendacje służące wspieraniu postaw obywatelskich dzieci i młodzieży w regionie.

Wybór tematu badania wynikał z kilku przesłanek. Po pierwsze – z potrzeby wzmocnienia obecności głosu młodych osób w przestrzeni publicznej i pogłębionego zrozumienia mechanizmów ich zaangażowania społecznego. Po drugie – z rosnącego znaczenia edukacji obywatelskiej w obliczu współczesnych wyzwań, takich jak erozja zaufania społecznego, polaryzacja opinii, zmiany klimatyczne, postępująca cyfryzacja czy globalne migracje. Po trzecie – z konieczności tworzenia skutecznych, opartych na danych narzędzi polityki publicznej na poziomie lokalnym i regionalnym, które wspierałyby rozwój aktywności obywatelskiej od najwcześniejszych etapów życia.

Badanie objęło trzy podregiony województwa podlaskiego: białostocki, łomżyński i suwalski. Zakres podmiotowy obejmował dwie główne grupy respondentów: dzieci i młodzież w wieku 10–19 lat oraz przedstawicieli instytucji wspierających aktywność obywatelską młodego pokolenia. W pierwszej grupie znaleźli się uczniowie szkół podstawowych (klasy IV–VIII) i szkół ponadpodstawowych – liceów, techników oraz szkół branżowych – reprezentujący różne środowiska społeczne i typy miejscowości (wieś, małe, średnie i duże miasta). Druga grupa objęła nauczycieli, pedagogów oraz przedstawicieli organizacji społecznych i jednostek samorządu terytorialnego zaangażowanych w działania na rzecz młodzieży.

Monografia została opracowana na podstawie badań przeprowadzonych w okresie od 1 do 30 czerwca 2025 roku. Obejmowały one wszystkie etapy procesu badawczego: przygotowanie narzędzi, rekrutację respondentów, realizację badań ilościowych i jakościowych, analizę danych oraz opracowanie wyników. W procesie badawczym zastosowano triangulację metod – połączono analizę danych wtórnych

(desk research), badania ankietowe prowadzone techniką CAWI oraz indywidualne wywiady pogłębione (IDI). Takie podejście umożliwiło nie tylko odtworzenie obrazu form i skali aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży, lecz także identyfikację lokalnych uwarunkowań, motywatorów i barier, a także lepsze zrozumienie kontekstu społecznego, w jakim funkcjonują młodzi mieszkańcy regionu.

W części ilościowej wykorzystano dwa ustrukturyzowane kwestionariusze ankiety – jeden przeznaczony dla dzieci do 14. roku życia, drugi skierowany do młodzieży w wieku 14–19 lat. Narzędzia zostały opracowane z uwzględnieniem możliwości poznawczych respondentów oraz dostosowane językowo i merytorycznie do ich wieku. Zakres pytań obejmował: dotychczasowe doświadczenia, deklarowane plany, czynniki motywujące i zniechęcające do aktywności obywatelskiej, poczucie sprawczości oraz wybrane aspekty sytuacji społeczno-ekonomicznej. Badania przeprowadzono z wykorzystaniem płatnej wersji platformy webankieta.pl.

Część jakościową stanowiły indywidualne wywiady pogłębione (IDI), zrealizowane z przedstawicielami szkół oraz organizacji wspierających młodzież. Scenariusz wywiadu obejmował sześć bloków tematycznych, w tym m.in. doświadczenia i formy aktywności młodzieży, czynniki wspierające i ograniczające, potrzeby i wyzwania instytucjonalne. Wywiady przeprowadzono w każdym z trzech podregionów województwa, po trzy rozmowy w każdym.

Struktura monografii obejmuje trzy główne części. W części pierwszej przedstawiono założenia badawcze, w tym cele, zakres oraz zastosowane metody i narzędzia. Część druga zawiera analizę wyników badań desk research, jakościowych i ilościowych. W części trzeciej sformułowano wnioski i rekomendacje, odnoszące się do działań możliwych do zastosowania w praktyce przez instytucje lokalne, szkoły i organizacje społeczne. Monografię zamyka bibliografia oraz aneksy zawierające wykorzystane narzędzia badawcze, wykazy tabel i wykresów, słowniki pojęć oraz zastosowanych skrótów.

Całość opracowania stanowi spójną, naukowo ugruntowaną diagnozę aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży w województwie podlaskim. Łącząc perspektywę ilościową i jakościową, monografia dostarcza wiedzy przydatnej zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym – ukierunkowanej na wzmacnianie uczestnictwa społecznego młodego pokolenia w życiu lokalnym i obywatelskim.

1. Opis metodyki badania

1.1. Postępowanie badawcze

Nadrzędnym celem niniejszego opracowania było przeprowadzenie diagnozy poziomu, form, uwarunkowań oraz perspektyw rozwoju aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży zamieszkujących województwo podlaskie. W toku badań zidentyfikowano również kluczowe wyzwania oraz sformułowano rekomendacje dotyczące działań wspierających zaangażowanie społeczne tej grupy.

Realizacja celu głównego była możliwa dzięki osiągnięciu następujących celów szczegółowych:

- C1.** Identyfikacja form aktywności obywatelskiej podejmowanej przez dzieci i młodzież;
- C2.** Identyfikacja czynników sprzyjających oraz barier ograniczających aktywność obywatelską dzieci i młodzieży;
- C3.** Ocena poziomu zaangażowania młodzieży z województwa podlaskiego w życie społeczne, obywatelskie i wolontariackie;
- C4.** Ocena czynników sprzyjających oraz barier ograniczających aktywność obywatelską dzieci i młodzieży;
- C5.** Określenie zróżnicowania aktywności obywatelskiej w zależności od wieku, miejsca zamieszkania (miasto/wieś), sytuacji społeczno-ekonomicznej;
- C6.** Wskazanie najważniejszych wyzwań związanych z rozwojem aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży w regionie;
- C7.** Opracowanie rekomendacji dotyczących działań wspierających rozwój aktywności społecznej wśród dzieci i młodzieży.

W celu skutecznej realizacji powyższych celów szczegółowych zastosowano odpowiednio dobrane metody i techniki badawcze (Tabela 1). Badania obejmowały zarówno analizę źródeł wtórnych, jak i pozyskiwanie danych pierwotnych.

Przyjęta metodyka badawcza opierała się na triangulacji, która pozwoliła zwiększyć rzetelność wyników oraz ograniczyć ryzyko błędów pomiarowych. Triangulacja polega na wykorzystaniu co najmniej dwóch niezależnych metod zbierania danych, a następnie porównywaniu i integrowaniu uzyskanych wyników. W badaniu zastosowano trzy typy triangulacji:

- triangulacja danych – analiza wyników pochodzących z różnych populacji i lokalizacji;
- triangulacja badaczy – udział kilku badaczy w procesie gromadzenia i analizy danych;
- triangulacja metod – połączenie podejścia ilościowego i jakościowego.

W trakcie badań zastosowano metodę desk research, czyli analiza danych wtórnych, polegająca na gromadzeniu i analizie informacji pochodzących z dostępnych źródeł – publikacji naukowych, raportów, baz danych, stron internetowych itp. W tym zakresie przeprowadzono przegląd literatury w formie

przeglądu integracyjnego (integrative review), którego celem była krytyczna analiza i synteza istniejących opracowań, prowadząca do sformułowania nowych ram interpretacyjnych badanego zagadnienia^{1, 2}.

Wykorzystano także badanie ilościowe, przeprowadzone w formie ankiety opartej na ustrukturyzowanym kwestionariuszu (dołączonym do monografii). Dane zebrano za pomocą techniki CAWI (Computer-Assisted Web Interviewing), z wykorzystaniem platformy webankieta.pl. Każdy respondent otrzymał indywidualne zaproszenie do wypełnienia kwestionariusza drogą mailową^{3, 4}.

Zastosowano również indywidualne wywiady pogłębione (IDI)⁵ realizowane w formie rozmów bezpośrednich lub online pomiędzy badaczem a uczestnikiem badania, według przygotowanego wcześniej scenariusza (załączonego do monografii). Metoda ta stanowi cenne uzupełnienie innych technik badawczych – umożliwia pogłębienie analizy badanych zjawisk, a także lepsze zrozumienie postaw i zachowań osób uprzednio objętych badaniem ilościowym (np. w ramach segmentacji). Dzięki temu możliwe jest dotarcie do ukrytych mechanizmów emocjonalnych i motywacyjnych, które mają wpływ na decyzje podejmowane przez uczestników badania.

W celu realizacji każdego z celów szczegółowych wyodrębniono odpowiednie zadania badawcze, zestawione w tabeli 1. Do poszczególnych zadań przypisano adekwatne metody i techniki badawcze, które umożliwiły ich skuteczne przeprowadzenie.

Tabela 1. Zadania, metody i techniki badawcze

Cel szczegółowy	Zadanie badawcze	Metoda i technika badawcza	Rezultat
C1. Identyfikacja form aktywności obywatelskiej podejmowanej przez dzieci i młodzież	Z1. Studia literatury w zakresie identyfikacji form aktywności obywatelskiej podejmowanej przez dzieci i młodzież	Analiza literatury, desk research	Zestaw form aktywności obywatelskiej podejmowanej przez dzieci i młodzież
C2. Identyfikacja czynników sprzyjających oraz barier ograniczających	Z2. Opracowanie czynników sprzyjających aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży	Analiza literatury, desk research	Lista czynników sprzyjających aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

¹ Lenart-Gansiniec R. (2019). Systematyczny przegląd literatury w naukach społecznych. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 34.

² Snyder H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines, Journal of Business Research, 104(C), s. 333-339.1

³ Babbie E. (2003). Badania społeczne w praktyce. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

⁴ Creswell J. W. (2013). Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.

⁵ Miński R. (2017). Wywiad pogłębiony jako technika badawcza. Możliwości wykorzystania IDI w badaniach ewaluacyjnych. Przegląd Socjologii Jakościowej, t. 13, nr 3, s. 30–51.

aktywność obywatelską dzieci i młodzieży	Z3. Opracowanie barier ograniczających aktywność obywatelską dzieci i młodzieży		Lista barier ograniczających aktywność obywatelską dzieci i młodzieży
C3. Ocena poziomu zaangażowania młodzieży z województwa podlaskiego w życie społeczne, obywatelskie i wolontariackie	Z4. Określenie poziomu zaangażowania młodzieży z województwa podlaskiego w życie społeczne, obywatelskie i wolontariackie	Badanie ilościowe techniką CAWI – przeprowadzone wśród dzieci w województwie podlaskim Badanie ilościowe techniką CAWI – przeprowadzone wśród młodzieży w województwie podlaskim	Zestaw najczęściej podejmowanych form aktywności obywatelskiej przez dzieci i młodzież
C4. Ocena czynników sprzyjających oraz barier ograniczających aktywność obywatelską dzieci i młodzieży	Z5. Opracowanie kluczowych czynników motywujących dzieci i młodzież do podejmowania aktywności społecznej i obywatelskiej Z6. Opracowanie kluczowych barier aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży	Badanie ilościowe techniką CAWI – przeprowadzone wśród dzieci w województwie podlaskim Badanie ilościowe techniką CAWI – przeprowadzone wśród młodzieży w województwie podlaskim Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone z nauczycielami, pedagogami	Lista kluczowych czynników motywujących dzieci i młodzież do podejmowania aktywności społecznej i obywatelskiej Lista kluczowych barier aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży
C5. Określenie zróżnicowania aktywności obywatelskiej w zależności od wieku, miejsca zamieszkania (miasto/wieś), sytuacji społeczno-ekonomicznej	Z7. Analiza zróżnicowania aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży według wybranych cech demograficzno-społecznych	Metoda konstrukcji logicznej, analiza danych	Lista różnic w poziomie aktywności obywatelskiej według wieku, miejsca zamieszkania i sytuacji społeczno-ekonomicznej Grupy (wiekowe, terytorialne, społeczne) o wyższym lub niższym poziomie aktywności
C6. Wskazanie najważniejszych wyzwań związanych z rozwojem aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży w regionie	Z8. Analiza wyzwań związanych z rozwojem aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży	Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone z nauczycielami, pedagogami	Zestaw wyzwań systemowych i instytucjonalnych Katalog obszarów wymagających interwencji lub wsparcia

C7. Opracowanie rekomendacji dotyczących działań wspierających rozwój aktywności społecznej wśród dzieci i młodzieży	Z9. Opracowanie propozycji działań wspierających zaangażowanie społeczne dzieci i młodzieży	Metoda konstrukcji logicznej	Zestaw rekomendacji
---	--	------------------------------	---------------------

Źródło: opracowanie własne.

1.2. Opis narzędzi badawczych

Narzędzia do przeprowadzonych badań stanowiły:

- ustrukturyzowany scenariusz wywiadu opracowany na potrzeby realizacji indywidualnych wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z nauczycielami, pedagogami (Załącznik 1);
- kwestionariusz ankiety opracowany na potrzeby realizacji badań ankietowych wśród dzieci (Załącznik 2);
- kwestionariusz ankiety opracowany na potrzeby realizacji badań ankietowych wśród młodzieży (Załącznik 3).

Ustrukturyzowany scenariusz wywiadu składał się z sześciu głównych bloków tematycznych, poprzedzonych częścią wprowadzającą oraz zakończeniem. W części wstępnej badacz przedstawiał się, omawiał cel spotkania oraz przekazywał podstawowe informacje o projekcie, w ramach którego realizowano badanie. Informowano także o zasadach ochrony danych osobowych (RODO). Główna część wywiadu obejmowała następujące obszary tematyczne:

1. Doświadczenia i formy aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży – respondenci dzielili się doświadczeniami w zakresie wspierania aktywności obywatelskiej oraz wskazywali znane im formy zaangażowania młodych ludzi, podając konkretne przykłady projektów i inicjatyw.
2. Czynniki sprzyjające aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży – identyfikowano czynniki motywujące do aktywności, takie jak wsparcie ze strony szkoły, rodziny, rówieśników czy środowiska lokalnego.
3. Czynniki hamujące aktywność obywatelską dzieci i młodzieży – analizowano przeszkody wewnętrzne (np. brak motywacji, czasu, wiedzy) oraz zewnętrzne (np. brak oferty, postawy dorosłych, bariery formalne), które ograniczały zaangażowanie młodzieży.
4. Potrzeby w zakresie wsparcia aktywności obywatelskiej – uczestnicy badania wskazywali, czego brakuje, by młodzi ludzie chętniej i skuteczniej angażowali się społecznie, wymieniając m.in. potrzebę szkoleń, dostępu do środków finansowych i materiałów, a także większego wsparcia ze strony instytucji publicznych.
5. Rola instytucji we wspieraniu aktywności obywatelskiej – analizowano rolę szkół, organizacji pozarządowych oraz jednostek samorządu terytorialnego. Oceniano stopień współpracy między tymi podmiotami i ich realne zaangażowanie w promowanie postaw obywatelskich.

6. Wyzwania na przyszłość – rozpoznawano obecne oraz potencjalne trudności związane z długofalowym rozwijaniem aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży, w tym także te wynikające ze zmian społecznych i technologicznych.

Część końcowa wywiadu obejmowała podsumowanie rozmowy, podziękowanie za udział oraz możliwość sformułowania przez ankietowanego uwag końcowych.

Struktura scenariusza umożliwiła przeprowadzenie rozmów w sposób pogłębiony, a zarazem uporządkowany, a jednocześnie pozostawiała przestrzeń na swobodną wypowiedź respondenta. Scenariusz pełnił nie tylko funkcję narzędzia diagnostycznego, lecz także inspirującego do refleksji nad rolą dzieci i młodzieży w życiu obywatelskim regionu.

Scenariusz wywiadu został przygotowany w formacie edytowalnym (.docx) i wykorzystywany podczas rozmów przez członka zespołu badawczego, który na bieżąco uzupełniał dokument o odpowiedzi uczestników badania. Na życzenie uczestników badania, scenariusz był niekiedy udostępniany wcześniej drogą elektroniczną – w celu umożliwienia zapoznania się ze strukturą wywiadu oraz lepszego przygotowania się do rozmowy.

Uzyskane w toku wywiadów dane stanowiły istotne uzupełnienie wyników badań ilościowych. Przyczyniły się również do sformułowania wniosków oraz opracowania rekomendacji zaprezentowanych w niniejszej monografii.

Ustrukturyzowane kwestionariusze ankiety zostały przygotowane dla dwóch grup wiekowych: dzieci do 14. roku życia oraz młodzieży w wieku od 14 do 19 lat.

Opis kwestionariusza ankiety skierowanego do dzieci (do 14. roku życia)

Jednym z głównych narzędzi badawczych zastosowanych w projekcie był kwestionariusz ankiety skierowany do dzieci w wieku do 14 lat. Jego opracowanie miało na celu uzyskanie informacji dotyczących poziomu zaangażowania obywatelskiego i społecznego dzieci, ich motywacji oraz barier wpływających na aktywność, a także identyfikację potencjału i potrzeb związanych z dalszym rozwojem postaw obywatelskich. Kwestionariusz został przygotowany przez zespół badawczy Wydziału Inżynierii Zarządzania Politechniki Białostockiej, a następnie wdrożony w wersji elektronicznej i papierowej.

Badanie ankietowe miało charakter anonimowy, a język, konstrukcja pytań oraz układ graficzny narzędzia badawczego, jaki był kwestionariusz ankiety zostały dostosowane do poziomu rozwoju poznawczego dzieci w wieku wczesnoszkolnym i wczesnonastoletnim. Poszczególne pytania sformułowano w sposób prosty, przejrzysty i jednoznaczny, z wykorzystaniem zwrotów i przykładów bliskich codziennym doświadczeniom uczniów. Całość ankiety poprzedzona była krótkim wprowadzeniem skierowanym bezpośrednio do dzieci – z wyjaśnieniem celu badania, informacją o anonimowości oraz podziękowaniem za udział. Ankieta była wypełniana przez dzieci przy wsparciu rodziców lub opiekunów prawnych, którzy pomagali

w interpretacji pytań oraz udzielaniu odpowiedzi, adekwatnie do wieku i możliwości poznawczych respondentów.

Kwestionariusz składał się z ośmiu głównych pytań (część z nich obejmowała wiele podpunktów), które można podzielić na kilka bloków tematycznych:

I. Dotychczasowe formy aktywności społecznej i obywatelskiej

Pierwsze pytanie miało charakter zamknięty w postaci tabelarycznej i dotyczyło częstotliwości podejmowania różnych form aktywności w okresie ostatnich dwóch lat. Uczniowie oceniali swój udział w różnych działaniach, takich jak:

- działalność w samorządzie klasowym lub szkolnym,
- organizowanie wydarzeń w szkole,
- udział w projektach klasowych i szkolnych,
- wolontariat w szkole i poza nią,
- pomoc rówieśnicza, w tym osobom z niepełnosprawnościami,
- zaangażowanie w harcerstwo, kółka zainteresowań,
- działania artystyczne, ekologiczne, patriotyczne,
- aktywność internetowa o charakterze społecznym,
- działania sportowe i sąsiedzkie.

Respondenci oceniali częstotliwość swojego udziału, korzystając z pięciostopniowej skali (od „nigdy” do „bardzo często”).

II. Potencjalne formy aktywności w przyszłości

W pytaniu drugim dzieci wskazywały działania, w których chciałyby wziąć udział w przyszłości. Lista zawierała takie same kategorie jak w pytaniu pierwszym, co pozwalało na porównanie aktywności deklarowanej z realizowaną. Uczniowie mogli zaznaczyć wiele odpowiedzi, w tym także opcję „nie planuję angażować się w żadne działania społeczne lub obywatelskie”.

III. Motywatory zaangażowania społecznego

Pytanie trzecie dotyczyło czynników, które zachęcają dzieci do działania na rzecz innych osób, szkoły lub miejscowości. Respondenci oceniali 14 stwierdzeń na pięciostopniowej skali Likerta (od „na pewno nie” do „na pewno tak”). Przykładowe motywatory obejmowały:

- chęć pomagania innym,
- potrzeba zmieniania otoczenia na lepsze,
- pragnienie uznania ze strony dorosłych,
- inspiracja rówieśnikami,
- możliwość rozwoju osobistego,
- zachęta ze strony nauczycieli i rodziców,
- działania zgodne z zainteresowaniami,
- potencjalne korzyści edukacyjne i nagrody.

IV. Bariery zaangażowania społecznego

Analogicznie do pytania trzeciego, pytanie czwarte dotyczyło czynników zniechęcających dzieci do działania. Wśród 17 stwierdzeń znalazły się m.in.:

- brak czasu (dużo nauki),

- brak informacji o możliwościach zaangażowania,
- obawy przed oceną ze strony rówieśników,
- brak wsparcia ze strony dorosłych,
- poczucie braku wpływu,
- niepewność co do własnych kompetencji,
- doświadczenia ignorowania przez dorosłych.

Odpowiedzi również udzielano na pięciostopniowej skali Likerta.

V. Poczucie sprawczości i gotowość do działania

Pytania piąte i szóste miały charakter ogólny i dotyczyły przekonań dzieci co do ich możliwości wpływu na otoczenie („Czy dzieci i młodzież mogą wpływać na to, co dzieje się w ich szkole lub miejscowości?”) oraz chęci dalszego angażowania się w przyszłości („Czy w przyszłości chcesz bardziej pomagać innym lub robić coś ważnego dla swojej szkoły, miejscowości albo ludzi wokół?”).

VI. Rozmowy o sprawach społecznych w domu

Pytanie siódme miało na celu ocenę, czy w środowisku domowym poruszane są tematy społeczne, takie jak pomoc innym, sprawiedliwość czy ochrona środowiska.

VII. Pytanie otwarte

W pytaniu ósmym uczniowie mogli swobodnie wypowiedzieć się na temat tego, co – ich zdaniem – mogłoby zachęcić ich lub inne dzieci do częstszego zaangażowania w działania społeczne i obywatelskie.

VIII. Metryczka społeczno-demograficzna

Końcowa część kwestionariusza obejmowała pytania metryczkowe, w tym: wiek, płeć, miejsce zamieszkania (typ miejscowości i jej nazwa), oceny szkolne oraz styl życia jako pośredni wskaźnik sytuacji społeczno-ekonomicznej. W pytaniach dotyczących stylu życia oceniano m.in. udział w wydarzeniach kulturalnych, dostęp do zajęć dodatkowych, poziom aktywności fizycznej, relacje z rodzicami, posiadanie dóbr materialnych.

Zgromadzone w ten sposób dane umożliwiły wszechstronną analizę postaw obywatelskich dzieci w młodszym wieku szkolnym oraz zidentyfikowanie czynników sprzyjających i utrudniających ich aktywność społeczną. Informacje uzyskane za pomocą tego narzędzia badawczego stały się cennym uzupełnieniem analiz ilościowych i jakościowych przeprowadzonych w pozostałych grupach respondentów oraz stanowiły podstawę do sformułowania rekomendacji przedstawionych w dalszej części monografii.

Opis kwestionariusza ankiety skierowanego do młodzieży (o w wieku od 14 do 19 lat).

Kwestionariusz skierowany do młodzieży w wieku od 14 do 19 lat stanowił jedno z kluczowych narzędzi badawczych zastosowanych w projekcie. Jego celem było rozpoznanie poziomu, form oraz uwarunkowań aktywności obywatelskiej podejmowanej przez młodych ludzi, a także ich motywacji, barier i planów związanych z zaangażowaniem społecznym. Narzędzie to zostało opracowane przez

zespół badawczy Wydziału Inżynierii Zarządzania Politechniki Białostockiej i wdrożone w wersji elektronicznej z wykorzystaniem płatnej wersji oprogramowania Webankieta.pl.

Ankieta była anonimowa, a jej wypełnienie zajmowało średnio około 10 minut. Konstrukcja kwestionariusza została dostosowana do percepcji i poziomu rozwoju poznawczego młodzieży. Poszczególne pytania miały przejrzystą formę, a przykłady odwoływały się do realnych sytuacji szkolnych, lokalnych i cyfrowych, w których młodzi ludzie mogą podejmować działania o charakterze obywatelskim.

Kwestionariusz obejmował osiem zasadniczych części merytorycznych oraz metryczkę. Składał się z ponad 7 pytań zamkniętych i jednego pytania otwartego.

I. Dotychczasowe formy aktywności obywatelskiej i społecznej
Pierwsza część ankiety koncentrowała się na praktycznym doświadczeniu młodzieży w działaniach obywatelskich z ostatnich dwóch lat. Respondenci oceniali swoją częstotliwość uczestnictwa w 21 różnych formach aktywności, w tym:

- udział w samorządzie szkolnym lub klasowym,
- organizacja wydarzeń i akcji charytatywnych,
- udział w projektach klasowych lub uczelnianych,
- wolontariat (w szkole/uczelni i poza nią),
- przynależność do kół zainteresowań, harcerstwa, organizacji pozarządowych,
- uczestnictwo w młodzieżowych radach, inicjatywach lokalnych,
- działania ekologiczne, patriotyczne, sportowe i artystyczne,
- aktywność obywatelska w przestrzeni internetowej (np. petycje, kampanie),
- działalność polityczna lub inne formy aktywności (wskazywane samodzielnie).

Dla każdej aktywności stosowano pięciostopniową skalę oceny (od „nigdy” do „bardzo często”).

II. Planowane formy zaangażowania w przyszłości

Druga część dotyczyła intencji dalszego zaangażowania. Respondenci mogli wskazać wiele działań, które planują podejmować w przyszłości, z listy zawierającej zarówno aktywności instytucjonalne (np. samorząd, parlament młodzieży), jak i społeczne, kulturalne, ekologiczne, polityczne oraz działania online. Uwzględniono także możliwość zaznaczenia opcji „nie planuję angażować się w żadne działania społeczne lub obywatelskie”.

III. Motywacje do działania

W kolejnej części młodzież oceniała stopień, w jakim poszczególne czynniki motywują ich do zaangażowania obywatelskiego. Zastosowano skalę Likerta (1–5, od „zdecydowanie nie” do „zdecydowanie tak”). Wśród 14 motywatorów znalazły się m.in.:

- chęć pomagania innym,
- potrzeba wpływu na otoczenie,
- satysfakcja i poczucie sensu,
- zdobywanie doświadczeń i kompetencji,
- pozytywne wzorce rówieśnicze,

- zachęta ze strony dorosłych,
- możliwość działania zgodnie z pasjami,
- korzyści edukacyjne i społeczne (punkty, nagrody, doświadczenie do CV).

IV. Bariery i zniechęcenia

Analogicznie do części trzeciej, w części czwartej respondenci oceniali 17 potencjalnych barier utrudniających ich zaangażowanie społeczne. Lista obejmowała m.in.:

- brak czasu, informacji lub wsparcia,
- niechęć rówieśników do działania,
- obawy przed oceną lub ośmieszeniem,
- niskie poczucie sprawczości,
- negatywne doświadczenia z przeszłości,
- brak ciekawych inicjatyw w okolicy,
- przekonanie, że działania nie mają znaczenia.

Ocena również odbywała się na pięciostopniowej skali.

V. Poczucie wpływu

Kolejne pytanie dotyczyło deklarowanego poczucia sprawczości – respondenci oceniali, czy mają wpływ na to, co dzieje się w ich szkole, miejscowości lub otoczeniu.

VI. Gotowość do dalszego zaangażowania

Następne pytanie dotyczyło przyszłych planów młodych respondentów związanych z aktywnością obywatelską. Uczestnicy badania mogli zaznaczyć jeden z pięciu wariantów – od zdecydowanej niechęci po zdecydowaną gotowość do pogłębiania zaangażowania.

VII. Praktyki społeczne w środowisku domowym

Kolejne pytanie miało na celu ustalenie, czy w domu respondentów porusza się tematy społeczne, takie jak pomoc innym, ekologia, prawa człowieka czy sprawiedliwość społeczna.

VIII. Pytanie otwarte

Ostatnie pytanie merytoryczne miało charakter otwarty i dotyczyło tego, co – zdaniem respondentów – mogłoby ich samych lub innych młodych ludzi zachęcić do większego zaangażowania społecznego i obywatelskiego.

IX. Metryczka społeczno-demograficzna

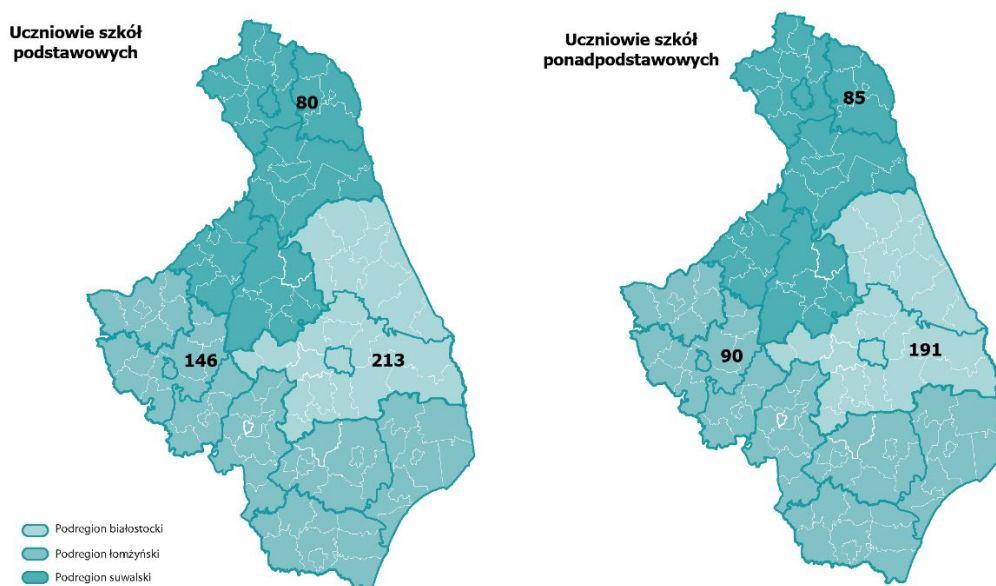
Końcowa część kwestionariusza ankiety zawierała pytania dotyczące wieku, płci, miejsca zamieszkania (typ i nazwa miejscowości), rodzaju szkoły, ocen szkolnych oraz stylu życia. Ta ostatnia kategoria obejmowała pytania o uczestnictwo w zajęciach dodatkowych, wydarzeniach kulturalnych, aktywność fizyczną, posiadane dobra materialne oraz relacje rodzinne. Odpowiedzi udzielano na pięciostopniowej skali.

Dzięki szerokiemu zakresowi tematycznemu oraz zastosowaniu zróżnicowanych technik pomiarowych (skale, pytania zamknięte i otwarte), narzędzie umożliwiło wszechstronną analizę uwarunkowań aktywności obywatelskiej młodzieży. Dane

zebrane przy jego użyciu stanowiły podstawę do identyfikacji różnic w zaangażowaniu społecznym w zależności od wieku, płci, miejsca zamieszkania czy sytuacji społeczno-ekonomicznej, a także posłużyły do sformułowania praktycznych rekomendacji zawartych w dalszej części monografii.

1.3. Charakterystyka respondentów

Badania ankietowe zostały przeprowadzone w formie online przy wykorzystaniu portalu www.webankieta.pl. W badaniu udział wzięło 805 badanych z województwa podlaskiego, w tym 439 uczniów szkół podstawowych oraz 366 uczniów szkół ponadpodstawowych. Graficzną prezentację liczby badanych w poszczególnych podregionach przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek 1. Dane dotyczące liczby respondentów w podregionach uczestniczących w badaniu ankietowym w podziale na uczniów szkół podstawowych oraz ponadpodstawowych

Źródło: opracowanie własne.

W grupie uczniów szkół podstawowych (N=439) znalazło się 184 dziewcząt, 205 chłopców oraz 50 osób, które nie podały swojej płci. Pod względem wieku dominowali uczniowie w wieku 10–12 lat (231 osób), nieco mniej liczną grupę stanowili uczniowie w wieku 13–15 lat (208 osób). Badani pochodzili z podregionu białostockiego (169 osób), łomżyńskiego (146 osób) i suwalskiego (80 osób). Uwzględniając miejsce zamieszkania, w próbie znalazło się 169 osób mieszkających na wsi, 17 w małych miastach, 86 w miastach średniej wielkości oraz 167 w dużych miastach. Wszyscy uczniowie uczęszczali do szkół podstawowych, przy czym ich osiągnięcia w nauce przedstawiały się następująco: 132 osoby deklarowały oceny bardzo dobre, 122 – dobre, 101 – przeciętne, 33 – słabe, 8 – bardzo słabe,

natomiast 43 osoby nie podały poziomu swoich wyników. Szczegółowa charakterystyka próby badawczej została zaprezentowana w tabeli 2.

Tabela 2. Charakterystyka próby badawczej – uczniowie szkół podstawowych

Kryterium	Charakterystyka
Płeć	dziewczyna – 41,9% chłopak – 46,7% nie podano – 11,4%
Wiek	10-12 lat – 52,6% 13-15 lat – 47,4%
Podregion	białostocki – 48,5% łomżyński – 33,3% suwalski – 18,2%
Miejsce zamieszkania	wieś – 38,5% małe miasto – 3,9% średnie miasto – 19,6% duże miasto – 38,0%
Poziom edukacji	szkoła podstawowa – 100%
Wyniki w nauce	bardzo dobre – 30,1% dobre – 27,8% przeciętne – 23,0% słabe – 7,5% bardzo słabe – 1,8% nie podano – 9,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=439].

W drugiej grupie – uczniów szkół ponadpodstawowych (N=366) – uczestniczyło 163 dziewcząt, 178 chłopców oraz 25 osób, które nie podały swojej płci. W zakresie wieku najliczniejszą grupę stanowili uczniowie w wieku 17–19 lat (133 osoby), następnie osoby w wieku powyżej 19 lat (123 osoby) oraz uczniowie w wieku 14–16 lat (110 osób). Pod względem miejsca zamieszkania próba obejmowała 81 osób ze wsi, 68 z małych miast, 75 z miast średnich oraz 142 z dużych miast. Respondenci uczęszczali do różnych typów szkół i placówek edukacyjnych: 116 osób do liceów ogólnokształcących, 107 do techników, 3 do szkół branżowych oraz 140 na pierwszy rok studiów wyższych. W zakresie osiągnięć szkolnych 61 osób zadeklarowało bardzo dobre wyniki, 159 – dobre, 120 – przeciętne, 10 – słabe, 4 – bardzo słabe, a 12 osób nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie. Szczegółowa charakterystyka próby badawczej została zaprezentowana w tabeli 3.

Tabela 3. Charakterystyka próby badawczej – uczniowie szkół ponadpodstawowych

Kryterium	Charakterystyka
Płeć	dziewczyna – 44,5% chłopak – 48,6% nie podano – 6,8%
Wiek	14-16 lat – 30,1% 17-19 lat – 36,3% powyżej 19 lat – 33,6%
Podregion	białostocki – 52,2% łomżyński – 24,6% suwalski – 23,2%

Kryterium	Charakterystyka
Miejsce zamieszkania	Wieś – 22,1% małe miasto – 18,6% średnie miasto – 20,5% duże miasto – 38,8%
Poziom edukacji	liceum ogólnokształcące – 31,7% technikum – 29,2% szkoła branżowa – 0,8% studia wyższe (I rok) – 38,3%
Wyniki w nauce	bardzo dobre – 16,7% dobre – 43,4% przeciętne – 32,8% słabe – 2,7% bardzo słabe – 1,1% nie podano – 3,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=366].

Struktura próby badawczej pozwoliła na zróżnicowaną analizę aktywności obywatelskiej młodzieży województwa podlaskiego, z uwzględnieniem istotnych zmiennych społeczno-demograficznych, takich jak płeć, wiek, podregion, miejsce zamieszkania czy osiągnięcia edukacyjne.

IDI – indywidualne wywiady pogłębione

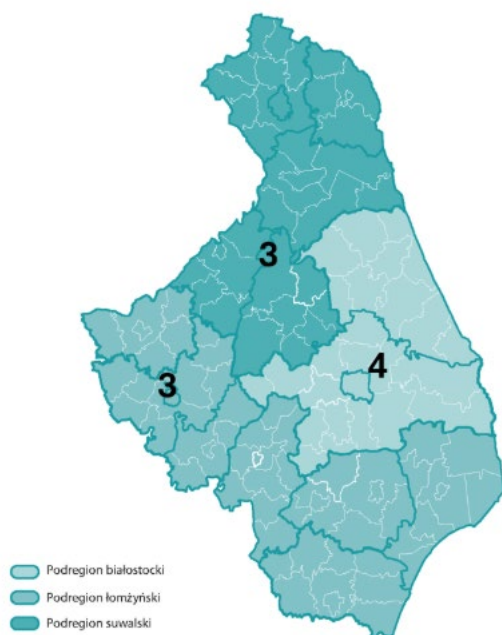
Indywidualne wywiady pogłębione, oparte na ustrukturyzowanym scenariuszu, przeprowadzono z 10 ekspertami reprezentującymi nauczycieli, pedagogów oraz przedstawicieli organizacji społecznych i jednostek samorządu terytorialnego zaangażowanych w rozwijanie aktywności obywatelskiej młodzieży. Szczegółowe dane dotyczące liczby respondentów objętych badaniem przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Dane dotyczące liczby ekspertów objętych wywiadami wg podregionów

Wyszczególnienie	Obszar
białostocki	4
łomżyński	3
suwalski	3
Razem	10

Źródło: opracowanie własne.

Eksperci reprezentowali 3 podregiony: białostocki, suwalski i łomżyński. Graficzną prezentację liczby ekspertów w poszczególnych podregionach przedstawiono na rysunku 2.

Rysunek 2. Dane dotyczące liczby ekspertów w podregionach

Źródło: opracowanie własne.

Dobór uczestników do poszczególnych etapów badania był celowy i podporządkowany przyjętym celom szczegółowym oraz założeniom dotyczącym zróżnicowania terytorialnego i społeczno-demograficznego. W części ilościowej do udziału zapraszano uczniów szkół podstawowych (klasy IV–VIII) oraz szkół ponadpodstawowych i studentów I roku studiów z trzech podregionów województwa podlaskiego (białostockiego, łomżyńskiego i suwalskiego). Szkoły i klasy dobierano tak, aby zapewnić reprezentację różnych typów miejscowości (wieś, małe, średnie i duże miasta), typów szkół (licea, technika, szkoły branżowe) oraz zróżnicowanie pod względem wieku, płci i osiągnięć edukacyjnych. Do jakościowej części badania dobrano natomiast 10 ekspertów – nauczycieli, pedagogów oraz przedstawicieli organizacji społecznych i jednostek samorządu terytorialnego – spełniających kryterium doświadczenia w pracy z dziećmi i młodzieżą oraz zaangażowania w działania na rzecz rozwijania aktywności obywatelskiej. Przy doborze zwracano uwagę na równomierne uwzględnienie trzech podregionów oraz zróżnicowanie instytucjonalne.

2. Aktywność obywatelska – wyniki analizy literatury

2.1. Definicje i konceptualizacje aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

Aktywność obywatelska (ang. civic activity) wśród dzieci i młodzieży jest coraz częściej uznawana za kluczową dla zdrowego i pozytywnego rozwoju, a co za tym idzie także prawidłowego rozwoju demokracji w społeczeństwie. W literaturze można znaleźć wiele definicji, które cały czas ewoluują i identyfikują czynniki zarówno sprzyjające, promujące tego typu zachowania, ale także je hamujące.

Aktywność obywatelska obejmuje szeroki zakres zachowań, poczynając od uczestnictwa w życiu politycznym (na przykład w różnego rodzaju głosowaniach, czy udziału w samorządach uczniowskich), aż do formalnego lub nieformalnego udziału w codziennych aktywnościach na rzecz społeczeństwa, takich jak wolontariat, aktywizm społeczny, czy orędownictwo (rzecznictwo)^{6,7,8}. W jej definiowaniu często pojawiają się trzy komponenty: (1) uczestnictwo obywatelskie (działania), (2) zaangażowanie obywatelskie (aspekty poznawcze i komunikacyjne) oraz (3) orientacja na aktywne obywatelstwo (wartości)⁹. Oprócz tego w literaturze pojawiają się także odniesienia do doświadczenia życiowego i nieformalnego uczestnictwa wykraczającego poza wąskie, zdefiniowane przez osoby dorosłe działania¹⁰.

Aktywność obywatelska dzieci i młodzieży stanowi także przedmiot intensywnych badań interdyscyplinarnych. Zainteresowanie tym zagadnieniem ma związek z różnymi ważnymi aspektami. Pierwszym z nich jest rola, jaką młodzież odgrywa w społeczeństwie. Młodzież, jako kluczowa grupa społeczna ma wpływ na kształtowanie przyszłości narodu. Od jej postaw, zachowań i zaangażowania zależy przyszłość demokracji i rozwój gospodarczy kraju, w którym żyje i funkcjonuje. Kolejny aspekt dotyczy zmian zachowania młodzieży. Obserwuje się bowiem istotne

⁶ Korich F., Fields E. (2023). Civic Engagement to Empower Young People to Impact Health and Well-Being. *Pediatrics*, 151 Suppl 1, S1-S6. <https://doi.org/10.1542/peds.2022-057267H>.

⁷ Cahill C., Hart, R. (2023). Re-Thinking the Boundaries of Civic Participation by Children and Youth in North America. *Children, Youth and Environments*, 17(2), s. 213-225. <https://doi.org/10.1353/cye.2007.0086>.

⁸ Payne K., Adair J., Colegrove K., Lee S., Falkner A., McManus M., Sachdeva S. (2020). Reconceptualizing civic education for young children: Recognizing embodied civic action. *Education, Citizenship and Social Justice*, 15(1), s. 35-46. <https://doi.org/10.1177/1746197919858359>.

⁹ Malenkov, V. (2023). Youth civic activity profiles: practices, engagement modes, values. *Perm University Herald. Political Science*, 17(4), s. 102-114. <https://doi.org/10.17072/2218-1067-2023-4-102-114>.

¹⁰ Flanagan C., Martínez L., Cumsille P., Ngomane T. (2011). Youth civic development: theorizing a domain with evidence from different cultural contexts.. *New directions for child and adolescent development*, 2011 134, s. 95-109. <https://doi.org/10.1002/cd.313>.

przemiany w formach i w zakresie uczestnictwa obywatelskiego młodych ludzi, które są związane między innymi z dynamiczną ekspansją technologii cyfrowych¹¹. Należy pamiętać o tym, że młodzi ludzie nie są wyłącznie przyszłymi obywatelami, ale stanowią grupę aktywnych uczestników życia społecznego i politycznego, którzy już od najmłodszych lat posiadają swoje prawa, obowiązki i kompetencje do współdecydowania o sprawach publicznych i kształtowania przyszłości^{12,13,14}.

Aktywność obywatelska młodzieży nie posiada jednej, uniwersalnie akceptowanej definicji. W literaturze przedmiotu można znaleźć szeroki wachlarz ujęć teoretycznych, które odzwierciedlają różne tradycje badawcze, perspektywy dyscyplinarne oraz konteksty społeczno-kulturowe. Dyskusje wokół definicji młodzieżowego zaangażowania obywatelskiego są ożywione i często kontrowersyjne, ponieważ obejmują zarówno wymiar teoretyczny, jak i praktyczny. Brak konsensusu definicyjnego wynika z interdyscyplinarnego charakteru badań nad zaangażowaniem obywatelskim dzieci i młodzieży, które łączą perspektywy pedagogiki, psychologii rozwojowej, socjologii, nauk politycznych, a także pracy socjalnej¹⁵. Zaangażowanie obywatelskie młodzieży można zatem zdefiniować jako „indywidualne i kolektywne działania mające na celu identyfikację i rozwiązywanie problemów o znaczeniu publicznym”¹⁶. Ta definicja jest na tyle szeroka, że mieści w sobie zarówno tradycyjne formy uczestnictwa (takie jak wolontariat czy członkostwo w organizacjach), jak i nowsze, często nieformalne praktyki (np. aktywizm w mediach społecznościowych czy uczestnictwo w protestach).

Z punktu widzenia psychologii rozwojowej, aktywność obywatelska jest postrzegana jako istotny element pozytywnego rozwoju. W tym ujęciu zaangażowanie obywatelskie nie jest jedynie zbiorem działań, ale procesem rozwojowym, który przyczynia się do kształtowania tożsamości, kompetencji

¹¹ Middaugh E., Kornbluh M., Lee A., Kligler-Vilenchik N., Ramasubramanian S., Schofield Clark L., Veal T. (2024). Youth Participatory Politics: Understanding and Supporting Civic Engagement in the Social Media Era. [w:] *Handbook of Research Methods in Political Science and International Relations*, Springer, s. 725-744. https://doi.org/10.1007/978-3-031-69362-5_35.

¹² Shaw A., Brady B., McGrath B., Brennan M.A., Dolan P. (2014). Understanding youth civic engagement: Debates, discourses, and lessons from practice. *Community Development*, 45(4), s. 300-316. <https://doi.org/10.1080/15575330.2014.931447>.

¹³ Sherrod L.R., Torney-Purta J., Flanagan C.A. (Red.). (2010). *Handbook of Research on Civic Engagement in Youth*. John Wiley & Sons.

¹⁴ Checkoway B.N., Gutierrez L.M. (2006). Youth Participation and Community Change: An Introduction. *Journal of Community Practice*, 14(1-2), s. 1-9.

¹⁵ Shaw A., Brady B., McGrath B., Brennan M.A., Dolan P. (2014). Understanding youth civic..., op. cit., s. 300-316.

¹⁶ Sherrod L.R., Torney-Purta J., Flanagan C.A. (Red.). (2010). *Handbook of Research...*, op. cit.

społecznych oraz poczucia sprawczości młodych ludzi^{17,18}. Badania prowadzone w tym zakresie wskazują, że aktywność obywatelska może być zarówno wynikiem, jak i katalizatorem rozwoju kompetencji takich jak krytyczne myślenie, umiejętność współpracy, empatia czy zdolność do perspektywy społecznej.

Biorąc pod uwagę szerszą perspektywę i uwzględniając rozróżnienie pomiędzy zaangażowaniem obywatelskim (ang. civic engagement) a zaangażowaniem politycznym (ang. political engagement) można stwierdzić, że zaangażowanie obywatelskie odnosi się do szerszego spektrum działań na rzecz wspólnoty i społeczeństwa, natomiast zaangażowanie polityczne koncentruje się na działaniach bezpośrednio związanych z procesami i instytucjami politycznymi¹⁹. To rozróżnienie jest istotne, ponieważ młodzież często angażuje się w działania obywatelskie (np. wolontariat środowiskowy), nie identyfikując ich jako „politycznych”, co może prowadzić do niedoszacowania faktycznego poziomu ich uczestnictwa w życiu publicznym.

Inne ujęcie zagadnienia opiera się na perspektywie praw człowieka i praw dziecka. W tym nurcie młodzi ludzie są postrzegani jako pełnoprawni użytkownicy praw, którzy posiadają prawo do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji dotyczących ich życia oraz spraw publicznych²⁰. Konwencja o Prawach Dziecka ONZ, a w szczególności jej artykuł 12, stanowi fundament prawny dla tego ujęcia, gwarantując dzieciom prawo do wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach ich dotyczących²¹. W kontekście tej perspektywy, uczestnictwo młodzieży nie jest jedynie działaniem prospołecznym czy mechanizmem socjalizacji politycznej, ale fundamentalnym prawem człowieka. Tak więc uznanie młodych ludzi za aktywnych aktorów społecznych, a nie jedynie za bierne obiekty oddziaływań wychowawczych, wymaga redefinicji relacji władzy między dorosłymi a dziećmi oraz

¹⁷ Oubiña López M., Gómez Baya D. (2025). Interventions to Promote Civic Engagement Among Youth and Its Outcomes on Mental Health: A Scoping Review. *Children*, 12 (6), 665, s. 1-20. <https://doi.org/10.3390/children12060665>.

¹⁸ Wray-Lake L., Flanagan C.A., Osgood D.W. (2010). Examining trends in adolescent environmental attitudes, beliefs, and behaviors across three decades. *Environment and Behavior*, 42(1), s. 61-85. <http://doi.org/10.1177/0013916509335163>.

¹⁹ Barrett M., Pachi D. (2019). *Youth Civic and Political Engagement*. Routledge.

²⁰ Donohoe-Bales A., Teesson L., Smout S., Harding S., Partridge S.R., Simmons M.B., Mandoh M., Barrett E.L., Guo K., Meas D., Mautner D., Yan F., Al-Hadaya I., Teesson M., Bower M. (2025). Review: Is a seat at the table enough to safeguard mental health? A global systematic scoping review of the mental health and well-being impacts of youth participation and engagement. *Child and Adolescent Mental Health*, 30(4), s. 375-391. <https://doi.org/10.1111/camh.70027>.

²¹ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911200526/T/D19910526L.pdf> [dostęp: 15.07.2025].

wpracowania rzeczywistych mechanizmów umożliwiających młodym ludziom wpływ na decyzje²².

Współczesne badania nad aktywnością obywatelską młodzieży uwzględniają także złożoność czynników wpływających na zaangażowanie. Ważną rolę odgrywa tu kontekst społeczny. Dzieci i młodzież do kształtowania kompetencji i motywacji do aktywności obywatelskiej mobilizuje ich najbliższe otoczenie, czyli rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza, a także media, które we współczesnym świecie są wszechobecne. Zaangażowanie obywatelskie nie jest więc jedynie wynikiem indywidualnych cech czy motywacji, ale efektem złożonych interakcji występujących pomiędzy jednostką a jej środowiskiem społecznym²³. Duży wpływ na podejście do zagadnienia aktywności obywatelskiej mają też pochodzenie, kultura i ideologia w jakich są wychowywani młodzi ludzie. Takie wielopoziomowe ujęcie pozwala na zrozumienie, dlaczego młodzież z różnych środowisk wykazuje różne wzorce zaangażowania obywatelskiego oraz jakie interwencje mogą być skuteczne w promowaniu uczestnictwa²⁴.

Różnorodność definicji znajduje także odzwierciedlenie w sposobach operacjonalizacji aktywności obywatelskiej. Niektórzy badacze koncentrują się na konkretnych zachowaniach (np. liczba godzin wolontariatu, uczestnictwo w wyborach symulowanych, udział w protestach), podczas gdy inni uwzględniają również postawy i intencje (np. zainteresowanie sprawami publicznymi, poczucie obowiązku obywatelskiego, czy chęć angażowania się w przyszłości)²⁵. Definicje operacyjne powinny zatem uwzględniać zarówno aktywność publiczną, jak i prywatne zachowania prospołeczne, ponieważ te drugie często stanowią fundament dla późniejszego zaangażowania w szersze działania obywatelskie²⁶. Warto również dodać, że zaangażowanie w działania obywatelskie może ulegać zmianie wraz z wiekiem danego osobnika.

²² Mateos-Blanco T., Sánchez-Lissen E., Gil-Jaurena I., Romero-Pérez C. (2022). Child-Led Participation: A Scoping Review of Empirical Studies. *Social Inclusion*, 10(2), s. 7-20. <https://doi.org/10.17645/si.v10i2.4921>.

²³ Lee N.-J., Shah D.V., McLeod J.M. (2013). Processes of Political Socialization: A Communication Mediation Approach to Youth Civic Engagement. *Communication Research*, 40(5), s. 669-697. <https://doi.org/10.1177/0093650212436712>.

²⁴ Wray-Lake L., Abrams L.S. (2020). Pathways to Civic Engagement Among Urban Youth of Color. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 85(2). <https://doi.org/10.1111/MONO.12415>.

²⁵ Malin H., Han H., Liauw I. (2017). Civic purpose in late adolescence: Factors that prevent decline in civic engagement after high school. *Developmental Psychology*, 53(6), s. 1384-1397. <https://doi.org/10.1037/DEV0000322>.

²⁶ Flanagan C.A., Levine P. (2010). Civic Engagement and the Transition to Adulthood. *The Future of Children*, 20(1), s. 159-179. <https://doi.org/10.1353/FOC.0.0043>.

W polskim kontekście badania nad aktywnością obywatelską młodzieży są stosunkowo młodą dziedziną, choć w ostatnich latach obserwuje się rosnące zainteresowanie tym zagadnieniem. Dostępne opracowania często nawiązują do międzynarodowych ram teoretycznych, adaptując je do specyfiki polskiego systemu politycznego, kultury obywatelskiej oraz doświadczeń historycznych. Badania europejskie, w których uczestniczą polscy naukowcy, wskazują na różnice w poziomie i formach zaangażowania obywatelskiego młodzieży między krajami Europy Zachodniej a postkomunistycznymi krajami Europy Środkowo-Wschodniej, co wiąże się z odmiennymi tradycjami społeczeństwa obywatelskiego oraz różnym poziomem zaufania do instytucji publicznych²⁷.

2.2. Czynniki sprzyjające aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

W literaturze przedmiotu można zidentyfikować wiele czynników, które sprzyjają rozwojowi aktywności obywatelskiej. Nie mniej konieczne są również pewne kompetencje emocjonalne i społeczno-poznawcze, które predysponują dzieci i młodzież do zaangażowania obywatelskiego. Wśród nich można wymienić empatię, orientację na przyszłość, prospołeczne rozumowanie moralne, odpowiedzialność i celowość²⁸.

Jednym z czynników sprzyjających aktywności obywatelskiej jest **rodzina**, która stanowi pierwszą i często najważniejszą przestrzeń socjalizacji obywatelskiej młodych ludzi. Badania konsekwentnie wskazują, że komunikacja w rodzinie na tematy społeczne i polityczne, modelowanie zachowań obywatelskich przez rodziców oraz atmosfera wspierająca wyrażanie opinii przez dzieci są istotnymi predyktorami późniejszego zaangażowania obywatelskiego^{29,30}.

Badania prowadzone nad procesami socjalizacji politycznej pokazują specyficzne mechanizmy, poprzez które rodzina wpływa na rozwój kompetencji obywatelskich młodzieży. Rodziny, w których prowadzone są regularne rozmowy o sprawach publicznych, polityce oraz o problemach społecznych, sprzyjają rozwojowi kluczowych dla aktywności obywatelskiej kompetencji, takich jak umiejętności krytycznego myślenia, argumentacji czy rozumienia różnych perspektyw. Co istotne, nie chodzi jedynie o sam fakt prowadzenia takich rozmów, ale również o ich jakość. Szczególnie pozytywny wpływ mają bowiem rozmowy charakteryzujące się

²⁷ Oubiña López M., Gómez Baya D. (2025). Interventions to Promote..., op. cit., s. 1-20.

²⁸ Metzger A., Syvertsen A., Oosterhoff B., Babskie E., Wray-Lake L. (2016). How Children Understand Civic Actions. *Journal of Adolescent Research*, 31(5), s. 507-535.
<https://doi.org/10.1177/0743558415610002>.

²⁹ Barrett M., Pachi D. (2019). Youth Civic..., op. cit.

³⁰ Lee N.-J., Shah D.V., McLeod J.M. (2013). Processes of Political..., op. cit., s. 669-697.

otwartością, wzajemnym szacunkiem oraz zachęcaniem dzieci do wyrażania własnych opinii³¹.

Istotnym mechanizmem jest również modelowanie zachowań u dzieci i młodzieży przez rodziców. Jeżeli rodzice sami aktywnie uczestniczą w życiu społeczności lokalnej, na przykład poprzez wolontariat, udział w zebraniach sąsiedzkich, czy zaangażowanie w organizacje pozarządowe, to istnieje większe prawdopodobieństwo, że ich dzieci również będą podejmowały takie działania³². Obserwacja zaangażowania rodziców dostarcza bowiem młodym ludziom konkretnych wzorców zachowań obywatelskich oraz przekazuje im przekonanie, że indywidualne działania mogą mieć znaczenie dla całej wspólnoty.

Kluczową rolę w rozwoju aktywności obywatelskiej młodzieży odgrywa także **szkoła**. Zarówno poprzez formalny program nauczania, jak i poprzez codzienne praktyki oraz kulturę organizacyjną, szkoła stanowi przestrzeń do kształtowania kompetencji obywatelskich. Badania wskazują, że skuteczna edukacja obywatelska wykracza poza przekazywanie wiedzy o instytucjach politycznych i prawach obywatelskich. Wymaga bowiem stworzenia możliwości praktycznego doświadczania demokracji oraz rozwijania kompetencji niezbędnych do aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym^{33,34}. Do kluczowych elementów skutecznej edukacji obywatelskiej można zaliczyć zajęcia, w których uczniowie mają możliwość dyskusowania o kontrowersyjnych zagadnieniach społecznych i politycznych, analizowania różnych perspektyw oraz formułowania uzasadnionych opinii. Takie lekcje sprzyjają rozwojowi kompetencji obywatelskich oraz motywacji do zaangażowania^{35,36}. Również demokratyczne praktyki szkolne, takie jak funkcjonowanie samorządów uczniowskich z rzeczywistymi kompetencjami decyzyjnymi, uczestnictwo uczniów w podejmowaniu decyzji dotyczących życia szkoły czy możliwość wpływania na program nauczania,

³¹ Ibidem.

³² Flanagan C.A., Levine P. (2010). Civic Engagement..., op. cit., s. 159-179.

³³ Barrett M., Pachi D. (2019). Youth Civic..., op. cit.

³⁴ Saud M. (2020). Civic engagement, youth socialisation and participation in public spheres in Indonesia. (2021). Children and Youth Services Review, 119, 105669. <https://doi.org/10.1016/J.CHILDYOUTH.2020.105669>.

³⁵ Kawecka Nenga S., Taft J.K. (2013). Youth engagement: the civic-political lives of children and youth. Sociological Studies of Children and Youth, 16. [https://doi.org/10.1108/S1537-4661\(2013\)16](https://doi.org/10.1108/S1537-4661(2013)16).

³⁶ Body A., Lau E., Cunliffe J., Cameron L. (2024). Mapping active civic learning in primary schools across England—A call to action. British Educational Research Journal, 50(3), s. 1308-1326. <https://doi.org/10.1002/berj.3975>.

przekazują młodym ludziom doświadczenie sprawczości oraz zaufanie do demokratycznych mechanizmów^{37,38}.

Szczególnie obiecującym podejściem do edukacji obywatelskiej są programy, które łączą naukę o zagadnieniach obywatelskich z praktycznym działaniem na rzecz wspólnoty. Badania ewaluacyjne takich programów pokazują pozytywny wpływ na rozwój kompetencji obywatelskich, poczucie sprawczości, zainteresowanie sprawami publicznymi oraz intencje przyszłego zaangażowania. W ramach tych programów uczniowie nie tylko uczą się o problemach społecznych, ale również podejmują konkretne działania mające na celu ich rozwiązanie, poczynając od kampanii informacyjnych, poprzez projekty służby społecznej, aż po rzecznictwo polityczne^{39,40}.

Bezpieczną przestrzeń do rozwoju i zaangażowania obywatelskiego młodych ludzi stanowią różnego rodzaju **organizacje młodzieżowe, kluby, centra społeczne oraz inne formy zorganizowanej aktywności pozaszkolnej**. Takie bezpieczne przestrzenie to kluczowy zasób wspierający aktywność młodych ludzi, ponieważ stanowią miejsca, gdzie młodzież czuje się akceptowana, szanowana i wspierana przez dorosłych oraz rówieśników, co umożliwia im eksperymentowanie z różnymi formami zaangażowania, rozwijanie kompetencji przywódczych oraz budowanie sieci społecznych^{41,42,43}.

Cechą charakterystyczną skutecznych organizacji młodzieżowych jest obecność wspierających dorosłych mentorów, którzy pełnią rolę przewodników i facylitatorów, jednocześnie nie narzucając własnych wizji czy rozwiązań. Relacje mentorskie oparte na wzajemnym szacunku i zaufaniu sprzyjają rozwojowi poczucia sprawczości młodych ludzi oraz przekonaniu, że ich głos ma znaczenie. Tego typu organizacje często oferują również możliwości rozwijania konkretnych umiejętności, na przykład

³⁷ Barrett M., Pachi D. (2019). Youth Civic..., op. cit.

³⁸ Wensing A.J., Wensing E.J., Virgo M., Towards a core curriculum for civic engagement on appropriate technology: Characterizing, optimizing and mobilizing youth community service learning. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*, 10(7), s. 867–877. <https://doi.org/10.1080/20421338.2018.1439279>.

³⁹ Saud M. (2020). Civic engagement..., op. cit.

⁴⁰ Pires S.F.S. (2024). From legislative simulation to early civic engagement: Nurturing young minds for social change - The Brazilian case. *Seven Editora*, s. 1327-1335. <https://sevenpubl.com.br/editora/article/view/4326>.

⁴¹ Wray-Lake L., Abrams L.S. (2020). Pathways to Civic..., op. cit.

⁴² Domínguez A.D., Overholser A., Sampson C. (2022). A Critical Civic Praxis Approach to Empowering Urban Youth Leaders in a Community-Based Organization. *Education and Urban Society*, 56(3), s. 345-366. <https://doi.org/10.1177/00131245221121662>.

⁴³ Zarrett N., Liu Y., Vandell D., Simpkins S. (2020). The Role of Organized Activities in Supporting Youth Moral and Civic Character Development: A Review of the Literature. *Adolescent Research Review*, 6, s. 199-227. <https://doi.org/10.1007/s40894-020-00142-1>.

takich jak organizacja różnego rodzaju wydarzeń czy eventów, komunikacja publiczna, czy zarządzanie projektami, które są bardzo przydatne w aktywności obywatelskiej^{44,45,46}.

Kolejnym bardzo ważnym czynnikiem, zyskującym na znaczeniu zwłaszcza w ostatnich latach, jest **rozwój technologii cyfrowych i upowszechnienie mediów społecznościowych**. Narzędzia te fundamentalnie zmieniły krajobraz aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży. Media społecznościowe stworzyły bowiem nowe możliwości zaangażowania, które są szczególnie atrakcyjne dla młodych ludzi. Platformy takie jak Twitter, Instagram, TikTok czy YouTube umożliwiają młodzieży tworzenie i rozpowszechnianie treści o tematyce społecznej i politycznej, organizowanie kampanii, mobilizowanie rówieśników do działania oraz wyrażanie swoich poglądów w przestrzeni publicznej. Wszystko to jest ogólnodostępne, odbywa się przy stosunkowo niskich kosztach oraz bez konieczności dostępu do tradycyjnych instytucji medialnych czy politycznych^{47,48}.

Badania wskazują, że młodzież wykorzystuje media społecznościowe do różnorodnych form aktywności obywatelskiej: od dzielenia się informacjami o ważnych sprawach społecznych, przez wyrażanie poparcia dla różnych spraw (np. poprzez używanie hashtagów czy zmienianie zdjęć profilowych), po organizowanie akcji protestacyjnych czy kampanii fundraisingowych^{49,50}. Co istotne, aktywność w mediach społecznościowych nie zastępuje tradycyjnych form zaangażowania, lecz

⁴⁴ Wray-Lake L., Abrams L.S. (2020). Pathways to Civic..., op. cit.

⁴⁵ De Jesús A., Oviedo S., Feliz S. (2015). Global Kids Organizing in the Global City: Generation of Social Capital in a Youth Organizing Program. *Afterschool Matters*, 21, s. 20-28.

⁴⁶ Metzger A., Alvis L.M., Oosterhoff B., Babskie E., Syvertsen A., Wray-Lake L. (2018). The Intersection of Emotional and Sociocognitive Competencies with Civic Engagement in Middle Childhood and Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, s. 1663-1683. <https://doi.org/10.1007/s10964-018-0842-5>.

⁴⁷ Middaugh E., Kornbluh M., Lee A., Kligler-Vilenchik N., Ramasubramanian S., Schofield Clark L., Veal T. (2024). Youth Participatory Politics..., op. cit., s. 725-744.

⁴⁸ Tiidenberg K., Karatzogianni A., Parsanoglou D., Matthews J., Lepik K.S., Raig M., Liisab Suitslepp M. (2024). Social Media as a Shaper, Enabler, and Hurdle in Youth Political Participation. [w:] Holmarsdóttir H., Seland I., Hyggen C., Roth M. (red.). *Understanding The Everyday Digital Lives of Children and Young People*. Palgrave Macmillan, Cham, s. 351-377. https://doi.org/10.1007/978-3-031-46929-9_12.

⁴⁹ Lee N.-J., Shah D.V., McLeod J.M. (2013). Processes of Political..., op. cit., s. 669-697.

⁵⁰ Malorni A., Wilf S. (2025). Unpacking social media's role in sociopolitical development amidst the dual pandemics: Perspectives of marginalized adolescent organizers. *Journal of Research on Adolescence*, 35(3), s. 1-19. <https://doi.org/10.1111/jora.70048>.

często je uzupełnia i wzmacnia. Młodzież angażująca się online często również podejmuje działania offline (w realnym życiu)⁵¹.

Zaangażowanie obywatelskie dzieci i młodzieży mogą także skutecznie zwiększać odpowiednio zaprojektowane **programy interwencyjne**, które charakteryzują się kilkoma wspólnymi elementami. Tego typu programy oferują młodym ludziom możliwość rzeczywistego wpływu i podejmowania decyzji, a nie jedynie symbolicznego uczestnictwa. Jest to ważne dla tej grupy społecznej ze względu na możliwość pokazania swej sprawczości i zabrania głosu, który jest usłyszany przez społeczeństwo. Programy interwencyjne łączą też refleksję z działaniem, przez co umożliwiają dzieciom i młodzieży zarówno zrozumienie problemów społecznych, jak i praktyczne podejmowanie prób ich rozwiązania⁵². Co więcej, zapewniają wsparcie kompetentnych dorosłych, przez co budują pewnego rodzaju autorytety. A co najważniejsze, są dostosowane do kontekstu rozwojowego i kulturowego uczestników, dzięki czemu bezpośrednio do nich trafiają i mogą kształtować odpowiednie postawy^{53,54}.

Na poziomie polityk publicznych, istotne znaczenie mają również **regulacje i praktyki instytucjonalne**, które uznają młodych ludzi za pełnoprawnych uczestników życia publicznego oraz tworzą formalne mechanizmy ich uczestnictwa. Przykładami takich rozwiązań są rady młodzieżowe na poziomie lokalnym, krajowym czy międzynarodowym, obniżenie wieku wyborczego, konsultacje społeczne z udziałem młodzieży czy budżety partycypacyjne dostosowane do potrzeb młodych ludzi^{55,56,57,58}.

Na koniec warto również się odnieść do czynników psychologicznych, takich jak **poczucie sprawczości obywatelskiej** oraz **rozwój tożsamości obywatelskiej**, gdyż odgrywają one kluczową rolę w motywowaniu dzieci i młodzieży do

⁵¹ Middaugh E., Kornbluh M., Lee A., Kligler-Vilenchik N., Ramasubramanian S., Schofield Clark L., Veal T. (2024). Youth Participatory Politics..., op. cit., s. 725-744.

⁵² Domínguez A.D., Overholser A., Sampson C. (2022). A Critical Civic Praxis..., op. cit., s. 345-366.

⁵³ Oubiña López M., Gómez Baya D. (2025). Interventions to Promote..., op. cit., s. 1-20.

⁵⁴ Wray-Lake L., Gniewosz B., Benavides C.M., Wilf S. (2022). Youth Civic Engagement. [w:] Kostic A., Chadee D. (red.) Positive Psychology: An International Perspective. Oxford University Press, s. 152-176. <https://doi.org/10.1002/9781119771418.ch10>.

⁵⁵ Donohoe-Bales A., Teesson L., Smout S., Harding S., Partridge S.R., Simmons M.B., Mandoh M., Barrett E.L., Guo K., Meas D., Mautner D., Yan F., Al-Hadaya I., Teesson M., Bower M. (2025). Review: Is a seat..., op. cit., s. 375-391.

⁵⁶ Bermudez A. (2012). Youth civic engagement: decline or transformation? A critical review. Journal of Moral Education, 41(4), 529-542. <https://doi.org/10.1080/03057240.2012.732296>.

⁵⁷ Mintzer M., Chawla L. (2020). Turning Young People's Ideas into Action: Learning from Long-term Partnerships for Child and Youth Participation. Routledge, s. 135-149.

⁵⁸ Checkoway B.N., Gutierrez L.M. (2006). Youth Participation..., op. cit., s. 1-9.

zaangażowania. Młodzi ludzie, którzy rozwinęli silne poczucie celu związanego z przyczynianiem się do dobra wspólnego, są bardziej skłonni do podtrzymywania zaangażowania obywatelskiego po zakończeniu szkoły średniej. Poczucie celu obywatelskiego integruje bowiem osobiste wartości, zainteresowania i kompetencje z dostrzeganymi potrzebami społecznymi, tworząc przy tym silną wewnętrzną motywację do działania^{59,60}.

Rozwój tożsamości obywatelskiej, czyli postrzegania siebie jako aktywnego członka wspólnoty, który ma prawo i obowiązek uczestniczenia w życiu publicznym, jest natomiast procesem, który dokonuje się poprzez doświadczenia zaangażowania, refleksję nad tymi doświadczeniami oraz interakcje z innymi zaangażowanymi jednostkami i grupami. Okres dojrzewania i wczesna dorosłość są więc krytycznymi etapami dla formowania się tożsamości obywatelskiej, a doświadczenia zaangażowania w tym okresie życia mogą mieć długotrwały wpływ na wzorce uczestnictwa w życiu dorosłym^{61,62,63}.

2.3. Bariery i czynniki hamujące aktywność obywatelską dzieci i młodzieży

Oprócz czynników sprzyjających kształtowaniu aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży, w literaturze przedmiotu można znaleźć także bariery i czynniki hamujące ten rodzaj aktywności. Jedną z najpoważniejszych barier są **nierówności strukturalne związane z pochodzeniem społeczno-ekonomicznym, przynależnością etniczną, płcią, niepełnosprawnością oraz miejscem zamieszkania**. Młodzież z rodzin o niskich dochodach często musi podejmować pracę zarobkową, co ogranicza czas dostępny na aktywność pozaszkolną i zaangażowanie obywatelskie. Jednocześnie, społeczności o niskich dochodach często dysponują mniejszą liczbą organizacji młodzieżowych, centrów społecznych czy innych instytucji oferujących możliwości zaangażowania⁶⁴.

⁵⁹ Malin H., Han H., Liauw I. (2017). Civic purpose in late..., op. cit., s. 1384-1397.

⁶⁰ Ludden, A.B. (2011). Engagement in School and Community Civic Activities Among Rural Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 40, s. 1254-1270. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9536-3>.

⁶¹ Flanagan C.A., Levine P. (2010). Civic Engagement..., op. cit., s. 159-179.

⁶² Nelsen M.D. (2023). Lessons in Empowerment: The Civic Potential of Historically Grounded Conversations among Racially Marginalized Youth. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 75(1), s. 174-191. <https://doi.org/10.1177/00027162231188576>.

⁶³ Oosterhoff B., Metzger A., Alvis L. (2020). Similarities and Differences in Adolescents' Organized and Civic Activity Networks across Rural and Non-Rural Communities. *Journal of Youth and Adolescence*, 49, s. 1464-1480. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01165-1>.

⁶⁴ Wray-Lake L., Abrams L.S. (2020). Pathways to Civic..., op. cit.

Geograficzne nierówności w dostępie do możliwości zaangażowania są szczególnie widoczne w porównaniu pomiędzy obszarami miejskimi a wiejskimi oraz pomiędzy regionami o różnym poziomie rozwoju ekonomicznego. Młodzież zamieszkująca małe miejscowości czy obszary wiejskie często ma ograniczony dostęp do organizacji młodzieżowych, programów edukacji obywatelskiej czy wydarzeń kulturalnych i społecznych, które mogłyby stymulować zaangażowanie. Bariery transportowe dodatkowo utrudniają uczestnictwo w aktywności odbywającej się w większych ośrodkach. Z tego względu warto podejmować interwencje mające na celu promowanie aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży. Szczególną uwagę powinny one poświęcać wyrównywaniu szans oraz celowemu docieraniu do młodych ludzi z grup marginalizowanych^{65, 66}.

Pomimo uznania w poprzednim podrozdziale edukacji obywatelskiej za kluczowy element przygotowania młodzieży do aktywnego uczestnictwa w życiu demokratycznego społeczeństwa, jakość i zakres tej edukacji w wielu systemach szkolnych pozostają niewystarczające. Badania wskazują, że **edukacja obywatelska** często koncentruje się na przekazywaniu wiedzy faktograficznej o instytucjach politycznych, zaniedbując rozwijanie kompetencji krytycznego myślenia, dyskusji czy umiejętności współpracy. Brakuje także możliwości praktycznego doświadczania demokracji w szkole. Samorządy uczniowskie bardzo często mają jedynie symboliczne kompetencje, a uczniowie rzadko mają realny wpływ na decyzje dotyczące życia szkoły⁶⁷. Ponadto, nauczyciele często nie są odpowiednio przygotowani do prowadzenia zajęć z edukacji obywatelskiej, szczególnie tych wymagających facylitacji dyskusji o kontrowersyjnych zagadnieniach społecznych i politycznych. W wielu kontekstach edukacyjnych panuje obawa przed poruszaniem tematów „politycznych” w klasie, co prowadzi do unikania dyskusji o aktualnych problemach społecznych i politycznych, a to właśnie takie dyskusje są kluczowe dla rozwoju kompetencji obywatelskich młodzieży^{68, 69, 70}.

Istotną barierą dla aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży są **postawy dorosłych**, które nie uznają młodych ludzi za kompetentnych i wiarygodnych

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Hoang H. (2013). Mitigating Barriers to Civic Engagement for Low-Income, Minority Youth Ages 13-18: Best Practices from Environmental Youth Conferences. *Journal of Youth Development*, 8(3), s. 95-105. <https://doi.org/10.5195/jyd.2013.87>.

⁶⁷ Saud M. (2020). Civic engagement..., op. cit.87

⁶⁸ Barrett M., Pachi D. (2019). Youth Civic..., op. cit.

⁶⁹ McDaniel D.S. (2024). "Bold of them to assume I want to wait until I'm older to do what I love:" One teens' activism and civic engagement online. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 67(6), s. 363-375. <https://doi.org/10.1002/jaal.1343>.

⁷⁰ Wensing A.J., Wensing E.J., Virgo M., Towards a core curriculum..., op. cit., s. 867–877.

uczestników życia publicznego. Znaczna część dorosłych wyraża bowiem sceptycyzm wobec kompetencji młodych ludzi co do podejmowania przez nich decyzji politycznych oraz uważa, że młodzież powinna „począkać, aż dorośnie”, zanim będzie mogła w pełni uczestniczyć w życiu publicznym. Takie postawy, określane są jako ageizm, czyli dyskryminacja ze względu na wiek. Skutkuje to tym, że głos młodych ludzi nie jest brany poważnie przez dorosłych decydentów, a inicjatywy młodzieżowe są traktowane jako mniej ważne czy wręcz niepoważne^{71,72}.

Ageizm może przejawiać się również w strukturach i praktykach instytucjonalnych. Nawet gdy tworzone są formalne mechanizmy uczestnictwa młodzieży, takie jak rady młodzieżowe czy konsultacje, często mają one charakter symboliczny. Młodzi ludzie są bowiem zapraszani do uczestnictwa, ale ich opinie nie mają rzeczywistego wpływu na decyzje. Taka sytuacja może prowadzić do frustracji i zniechęcenia młodzieży, a w konsekwencji do wycofania się z zaangażowania obywatelskiego^{73,74}.

Kolejny czynnik hamujący zaangażowanie w działalność obywatelską wynika ze stylu życia. Współczesna młodzież, szczególnie w krajach rozwiniętych, często doświadcza **intensywnej presji związanej z osiągnięciami akademickimi i przygotowaniem do przyszłej kariery zawodowej**. Obserwuje się, że przejście ze szkoły średniej na studia lub wejście na rynek pracy często wiąże się ze zmniejszeniem aktywności obywatelskiej, ponieważ młodzi ludzie koncentrują się na nowych wyzwaniach akademickich lub zawodowych. Presja na osiągnięcia akademickie, intensywne przygotowania do egzaminów czy duża liczba zadań domowych pozostawiają młodzieży mało czasu i energii na zaangażowanie w dodatkową działalność. Co więcej, w wielu kontekstach edukacyjnych aktywność obywatelska nie jest postrzegana jako równie istotna i cenna jak osiągnięcia akademickie czy sportowe. Młodzież może otrzymywać sygnały od rodziców, nauczycieli czy doradców zawodowych, że teraz powinna priorytetowo traktować naukę i przygotowanie do kariery, a zaangażowanie obywatelskie raczej traktować jako opcjonalne hobby czy nawet jako rozpraszacz od naprawdę ważnych celów⁷⁵.

⁷¹ Phillips L.H., Ritchie J., Perales F. (2019). Surveying support for child and youth political participation in Australia and New Zealand. *Citizenship Studies*, 23(5), s. 460-485. <https://doi.org/10.1080/13621025.2019.1620687>.

⁷² Mintzer M., Chawla L. (2020). Turning Young People's..., op. cit., s. 135-149.

⁷³ Bermudez A. (2012). Youth civic engagement..., op. cit., s. 529-542.

⁷⁴ Jimenez C., Schofield Clark L., Ramirez J. (2023). We Know About Things Too: Exploring the Labors of Love Involved in Cultivating Youth Voice in Online Youth Civic Engagement Programs With Youth of Color. *Youth & Society*, 56(4), s. 734-753. <https://doi.org/10.1177/0044118X231207973>.

⁷⁵ Malin H., Han H., Liauw I. (2017). Civic purpose in late..., op. cit., s. 1384-1397.

Innym bardzo ważnym czynnikiem jest **niski poziom zaufania młodych ludzi do instytucji politycznych** oraz **cynizm wobec polityków i procesów politycznych**. Poczucie, że system polityczny jest skorumpowany, że politycy nie słuchają głosu obywateli, a indywidualne działania nie mają wpływu na rzeczywistość, może skutecznie zniechęcać młodych ludzi do zaangażowania obywatelskiego i politycznego. Cynizm polityczny może być szczególnie silny wśród młodzieży, która doświadczyła rozczarowania w wyniku nieudanych prób wpływania na decyzje, albo była świadkiem skandali politycznych i nieskuteczności instytucji publicznych^{76,77}. Młodzi ludzie wychowujący się w środowisku charakteryzującym się niskim kapitałem społecznym i słabym społeczeństwem obywatelskim mogą nie rozwijać przekonania, że aktywność obywatelska jest wartościowa i skuteczna⁷⁸.

Specyficzną barierę w zaangażowaniu obywatelskim dzieci i młodzieży może stanowić **przynależność do grup marginalizowanych**, na przykład ze względu na przynależność etniczną, orientację seksualną, tożsamość płciową, niepełnosprawność czy status imigracyjny. Doświadczenia młodych ludzi związane z dyskryminacją, mikroagresją oraz brakiem reprezentacji w instytucjach publicznych i mediach mogą prowadzić do poczucia wykluczenia z głównego nurtu życia obywatelskiego. Jednocześnie, młodzież z grup marginalizowanych może obawiać się negatywnych konsekwencji publicznego wyrażania swoich poglądów czy angażowania się w działania polegające na przyjęciu roli rzeczników wrażliwych tematów, szczególnie w kontekstach, gdzie panują uprzedzenia i wrogość wobec tych grup^{79,80}.

Z drugiej strony, doświadczenie marginalizacji może również motywować młodych ludzi do zaangażowania obywatelskiego. Wielu młodych aktywistów angażuje się bowiem w działania na rzecz sprawiedliwości społecznej właśnie dlatego, że osobiście doświadczyli niesprawiedliwości. Kluczowe jest jednak zapewnienie bezpiecznych przestrzeni i wsparcia, które umożliwią tym młodym ludziom konstruktywne lokowanie ich doświadczeń i energii w działania obywatelskie, bez narażania ich na dodatkową traumę czy stygmatyzację⁸¹.

⁷⁶ Phillips L.H., Ritchie J., Perales F. (2019). Surveying support for child..., op. cit., s. 460-485.

⁷⁷ Nelsen M.D. (2023). Lessons in Empowerment..., op. cit., s. 174-191.

⁷⁸ Morimoto S.A. (2013). Civic Engagement and the Emergence of Race: American Youth Negotiate Citizenship. [https://doi.org/10.1108/S1537-4661\(2013\)0000016011](https://doi.org/10.1108/S1537-4661(2013)0000016011).

⁷⁹ Wray-Lake L., Abrams L.S. (2020). Pathways to Civic..., op. cit.

⁸⁰ Hipolito-Delgado C.P., Zion S. (2015). Igniting the Fire Within Marginalized Youth: The Role of Critical Civic Inquiry in Fostering Ethnic Identity and Civic Self-Efficacy. *Urban Education*, 52(6), s. 699-717. <https://doi.org/10.1177/0042085915574524>.

⁸¹ Wray-Lake L., Abrams L.S. (2020). Pathways to Civic..., op. cit.

W analizie czynników hamujących zaangażowanie w działalność obywatelską warto wrócić do nowych technologii. Chociaż **media cyfrowe i społecznościowe** stwarzają nowe możliwości zaangażowania obywatelskiego dzieci i młodzieży, to wiążą się również z wieloma wyzwaniami i potencjalnymi barierami. Szczególnie niebezpieczne jest zjawisko dezinformacji i tak zwany „fake news” w mediach społecznościowych. Mogą one utrudniać młodym ludziom rozróżnienie pomiędzy wiarygodnymi a niewiarygodnymi źródłami informacji, co z kolei może prowadzić do podejmowania decyzji i działań opartych na fałszywych przesłankach^{82,83}. Dodatkowo algorytmy mediów społecznościowych, które priorytetowo traktują treści wywołujące silne emocje i zaangażowanie, mogą przyczyniać się do polaryzacji poglądów oraz tworzenia tak zwanych baniek informacyjnych, w których młodzi ludzie są eksponowani jedynie na informacje potwierdzające ich istniejące przekonania, często sprzeczne z rzeczywistością⁸⁴. Istnieje również ryzyko nadmiernego zaangażowania się młodych ludzi w niezweryfikowane akcje prowadzone online i bezmyślnego lajkowania przez nich postów czy podpisywania petycji online, które dają poczucie zaangażowania, ale nie przekładają się na rzeczywiste działania i zmiany społeczne. Co więcej, aktywność w mediach społecznościowych może narażać młodych aktywistów na cyberprzemoc, trolling, doxxing (ujawnianie prywatnych informacji o kimś w sieci) oraz inne formy prześladowania w sieci (na przykład molestowanie), co może mieć poważne konsekwencje dla ich zdrowia psychicznego i bezpieczeństwa^{85,86,87}.

Wraz ze wzrostem liczby badań udokumentowanych w literaturze przedmiotu, można dostrzec tendencje, że autorzy tych badań zwracają uwagę na **potencjalne koszty psychologiczne intensywnego zaangażowania obywatelskiego** młodych ludzi, szczególnie w kontekście aktywizmu dotyczącego traumatycznych czy też emocjonalnie obciążających zagadnień, takich jak przemoc, niesprawiedliwość rasowa, czy zmiana klimatu⁸⁸. Z analizy literatury dotyczącej wpływu uczestnictwa młodzieży na zdrowie psychiczne wynika, że chociaż zaangażowanie obywatelskie

⁸² Malorni A., Wilf S. (2025). Unpacking social media's..., op. cit., s. 1-19.

⁸³ Kawecka Nenga S., Taft J.K. (2013)., Youth engagement..., op. cit.

⁸⁴ Lee N.-J., Shah D.V., McLeod J.M. (2013). Processes of Political..., op. cit., s. 669-697.

⁸⁵ Malorni A., Wilf S. (2025). Unpacking social media's..., op. cit., s. 1-19.

⁸⁶ Hirzalla F., Banaji S. (2015). The Study of Young People's Civic Participation on the Internet: Appraising an Emerging Research Field. [w:] M. Merviö (Red.), Management and Participation in the Public Sphere. IGI Global Scientific Publishing, s. 101-116. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-8553-6.ch005>

⁸⁷ Middaugh E., Kornbluh M., Lee A., Kligler-Vilenchik N., Ramasubramanian S., Schofield Clark L., Veal T. (2024). Youth Participatory Politics..., op. cit., s. 725-744.

⁸⁸ Oubiña López M., Gómez Baya D. (2025). Interventions to Promote..., op. cit., s. 1-20.

często ma pozytywny wpływ na samopoczucie i rozwój młodych ludzi, to może również wiązać się z ryzykiem wypalenia, stresu, lęku oraz wtórnej traumatyzacji^{89,90}.

Młodzi aktywiści, szczególnie ci angażujący się w walkę z systemową niesprawiedliwością czy w obronę praw grup marginalizowanych, mogą doświadczać frustracji związanej z powolnością zmian społecznych, poczucia przytłoczenia skalą problemów, napięcia pomiędzy zaangażowaniem a innymi sferami życia, takimi jak nauka, relacje czy odpoczynek, a także konfliktu z dorosłymi lub rówieśnikami, którzy nie podzielają ich poglądów⁹¹. Kluczowe jest zatem zapewnienie młodym aktywistom odpowiedniego wsparcia emocjonalnego, możliwości refleksji i regeneracji oraz pomocy w równoważeniu zaangażowania z innymi aspektami życia i rozwoju^{92,93}.

2.4. Formy aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

Aktywność obywatelska dzieci i młodzieży może przybierać różne formy. Jedną z najbardziej popularnych i rozpowszechnionych jest **wolontariat**. Obejmuje on szeroki zakres działań, począwszy od pomocy w lokalnych organizacjach charytatywnych, poprzez wsparcie osób starszych czy niepełnosprawnych, aż po działania na rzecz ochrony środowiska czy opieki nad zwierzętami. Badania wskazują, że doświadczenie wolontariatu w okresie dorastania jest istotnym predyktorem późniejszego zaangażowania obywatelskiego w życiu dorosłym. Wolontariat ma także wiele zalet. Oferuje młodym ludziom możliwość^{94,95}:

- rozwijania empatii i zrozumienia potrzeb innych ludzi,
- poznawania różnorodności społecznej,
- budowania poczucia odpowiedzialności za innych,
- rozwijania praktycznych umiejętności,
- oraz budowania sieci społecznych i kapitału społecznego.

⁸⁹ Donohoe-Bales A., Teesson L., Smout S., Harding S., Partridge S.R., Simmons M.B., Mandoh M., Barrett E.L., Guo K., Meas D., Mautner D., Yan F., Al-Hadaya I., Teesson M., Bower M. (2025). Review: Is a seat..., op. cit., s. 375-391.

⁹⁰ Mateos-Blanco T., Sánchez-Lissen E., Gil-Jaurena I., Romero-Pérez C. (2022). Child-Led Participation..., op. cit., s. 7-20.

⁹¹ Loginova L., Sheblanova V. (2019). Destructive Civic Activity of Young People: Theoretical and Methodological Conceptualization. *Logos et Praxis*, 18(2), s. 98-108.
<https://doi.org/10.15688/lp.jvolsu.2019.2.9>

⁹² Donohoe-Bales A., Teesson L., Smout S., Harding S., Partridge S.R., Simmons M.B., Mandoh M., Barrett E.L., Guo K., Meas D., Mautner D., Yan F., Al-Hadaya I., Teesson M., Bower M. (2025). Review: Is a seat..., op. cit., s. 375-391.

⁹³ Malin H., Han H., Liauw I. (2017). Civic purpose in late..., op. cit., s. 1384-1397.

⁹⁴ Shaw A., Brady B., McGrath B., Brennan M.A., Dolan P. (2014). Understanding youth civic..., op. cit., s. 300-316.

⁹⁵ Flanagan C.A., Levine P. (2010). Civic Engagement..., op. cit., s. 159-179.

Kolejną istotną formę zaangażowania obywatelskiego stanowi **członkostwo i aktywne uczestnictwo w organizacjach młodzieżowych**, takich jak harcerstwo, organizacje religijne, kluby szkolne, organizacje pozarządowe czy ruchy społeczne. Organizacje te oferują młodzieży strukturalne ramy dla działania, możliwości rozwijania umiejętności przywódczych, dostęp do zasobów oraz sieci społeczne łączące ich z innymi zaangażowanymi młodymi ludźmi i wspierającymi dorosłymi. Organizacje młodzieżowe można więc uznać za kluczowe węzły w systemie możliwości zaangażowania. Młodzi ludzie uczestniczący w takich organizacjach często angażują się w wiele różnorodnych działań, począwszy od organizowania wydarzeń społecznych, poprzez prowadzenie kampanii edukacyjnych, aż po rzecznictwo polityczne na rzecz zmian w politykach lokalnych czy krajowych⁹⁶.

W ostatnich latach coraz bardziej widoczna jest aktywność określana jako **młodzieżowy aktywizm**. Ujawnia się on szczególnie w kontekście globalnych ruchów, na przykład ruchów feministycznych czy ruchów klimatycznych zapoczątkowanych przez Gretę Thunberg. Młodzież angażuje się w różnorodne formy aktywizmu, zaczynając od udziału w demonstracjach i protestach ulicznych, poprzez organizowanie strajków (np. strajki klimatyczne), aż po akcje bezpośrednie i obywatelskie nieposłuszeństwo⁹⁷. Młodzi aktywiści często kwestionują tradycyjne formy uczestnictwa politycznego, tworząc nowe, bardziej inkluzywne i ekspresyjne formy działania. Aktywizm młodzieżowy często charakteryzuje się kreatywnym wykorzystaniem sztuki, performansu i humoru jako narzędzi komunikacji społecznej oraz budowaniem koalicji przekraczających tradycyjne podziały społeczne i polityczne⁹⁸.

Także rozwój mediów cyfrowych i społecznościowych stworzył nowe formy aktywności obywatelskiej, określane jako **polityka partycypacyjna**. Definiuje się ją jako interaktywne, oparte na partycypacji działania, poprzez które jednostki i grupy dążą do wywierania zarówno głosu, jak i wpływu na zagadnienia dotyczące dobra publicznego⁹⁹. Formy te obejmują tworzenie i rozpowszechnianie treści politycznych w mediach społecznościowych, prowadzenie blogów czy vlogów o tematyce społecznej, organizowanie kampanii online, tworzenie memów politycznych, wykorzystywanie hashtagów do budowania świadomości społecznej czy też organizowanie akcji crowdfundingowych na rzecz społecznych inicjatyw¹⁰⁰. Należy

⁹⁶ Wray-Lake L., Abrams L.S. (2020). Pathways to Civic..., op. cit.

⁹⁷ Lee N.-J., Shah D.V., McLeod J.M. (2013). Processes of Political..., op. cit., s. 669-697.

⁹⁸ Kawecka Nenga S., Taft J.K. (2013)., Youth engagement..., op. cit.

⁹⁹ Middaugh E., Kornbluh M., Lee A., Kligler-Vilenchik N., Ramasubramanian S., Schofield Clark L., Veal T. (2024). Youth Participatory Politics..., op. cit., s. 725-744.

¹⁰⁰ Ibidem.

dodać, że młodzież postrzega działania online jako autentyczną formę zaangażowania obywatelskiego, a nie jedynie jako substytut prawdziwego zaangażowania offline¹⁰¹. Co więcej, aktywność online często jest zintegrowana z działaniami offline, ponieważ młodzi ludzie wykorzystują media społecznościowe do mobilizowania uczestników na wydarzenia offline, dokumentowania protestów, koordynowania działań czy budowania solidarności i wsparcia między aktywistami¹⁰².

Popularną formą aktywności obywatelskiej są także **rady młodzieżowe**. Tworzy je wiele społeczności lokalnych, organizacji oraz instytucji publicznych, jako formalne mechanizmy umożliwiające młodzieży uczestnictwo w procesach decyzyjnych. Oprócz rad młodzieżowych powstają także parlamenty młodzieżowe, komitety doradcze oraz procesy konsultacji społecznych. Organizacje te mogą działać na poziomach szkolnych samorządów uczniowskich, rad młodzieżowych w gminach lub miastach, a także krajowych i międzynarodowych ciał reprezentujących interesy młodych ludzi. Skuteczność tych mechanizmów w rzeczywistym wzmacnianiu głosu młodzieży jest jednak zróżnicowana. Niestety wiele rad młodzieżowych ma wyłącznie charakter symboliczny. Mimo tego, że młodzi ludzie są zapraszani do uczestnictwa w różnego rodzaju działaniach, to ich rekomendacje nie są brane pod uwagę w rzeczywistych decyzjach, co często może prowadzić do frustracji i cynizmu. Warto jednak zaufać młodym ludziom, ponieważ rady młodzieżowe z rzeczywistymi kompetencjami decyzyjnymi oraz odpowiednim wsparciem ze strony dorosłych decydentów, mogą stanowić wartościową przestrzeń uczestnictwa oraz rozwoju kompetencji obywatelskich młodzieży¹⁰³.

Na uwagę zasługują także **projekty obywatelskie** realizowane w formie różnego rodzaju działań na rzecz wspólnoty, najczęściej lokalnej społeczności. W ramach tych programów młodzi ludzie identyfikują problem społeczny, który ich dotyczy, badają jego przyczyny i możliwe rozwiązania, a następnie podejmują konkretne działania mające na celu rozwiązanie tego problemu, takie jak kampanie edukacyjne, projekty służby społecznej czy rzecznictwo polityczne. Przykłady projektów obywatelskich mogą obejmować kampanie na rzecz poprawy bezpieczeństwa w drodze do szkoły, inicjatywy promujące zdrowe odżywianie w szkolnych stołówkach, projekty zwiększające dostęp do przestrzeni rekreacyjnych w społeczności, kampanie przeciwko mobbingowi czy rzecznictwo na rzecz zmian w lokalnych politykach dotyczących młodzieży. Należy podkreślić, że projekty obywatelskie mają pozytywny wpływ na rozwój kompetencji obywatelskich, poczucie sprawczości oraz intencje przyszłego zaangażowania uczestników¹⁰⁴.

¹⁰¹ Malorni A., Wilf S. (2025). Unpacking social media's..., op. cit., s. 1-19.

¹⁰² Lee N.-J., Shah D.V., McLeod J.M. (2013). Processes of Political..., op. cit., s. 669-697.

¹⁰³ Bermudez A. (2012). Youth civic engagement..., op. cit., s. 529-542.

¹⁰⁴ Saud M. (2020). Civic engagement..., op. cit.

Ważną formą aktywności obywatelskiej jest **możliwość zaangażowania młodych ludzi w procesy demokratyczne**. Mimo że w większości krajów młodzież poniżej 18. roku życia nie ma praw wyborczych, to istnieje wiele innych sposobów umożliwiających młodym ludziom zaangażowanie w życie społeczne. Obejmują one uczestnictwo w symulowanych wyborach i debatach, kampanie na rzecz kandydatów czy partii politycznych, uczestnictwo w konsultacjach społecznych, składanie petycji, udział w budżetach partycypacyjnych czy rzecznictwo na rzecz obniżenia wieku wyborczego. Uczestnictwo w takich programach nie tylko zwiększa wiedzę młodzieży o instytucjach politycznych, ale również rozwija umiejętności dyskusji, negocjacji, kompromisu oraz krytycznego myślenia o zagadnieniach publicznych^{105,106}.

Ostatnią wartą uwagi formą aktywności jest angażowanie się dzieci i młodzieży w **przedsiębiorczość społeczną**, czyli tworzenie przedsięwzięć łączących cele biznesowe z misją społeczną. Młodzieżowe przedsiębiorstwa społeczne mogą obejmować bardzo szeroki zakres działań. Mogą przyjmować formę lokalnych inicjatyw oferujących usługi lub towary zaspokajające potrzeby społeczności, takie jak sklepy z żywnością lokalnych producentów, albo usługi świadczenia korepetycji dla dzieci z rodzin o niskich dochodach. Mogą stanowić także bardziej ambitne projekty wykorzystujące technologie do rozwiązywania problemów społecznych, takie jak aplikacje łączące wolontariuszy z organizacjami potrzebującymi wsparcia czy platformy ułatwiające wymianę rzeczy używanych¹⁰⁷.

Przedsiębiorczość społeczna oferuje młodym ludziom możliwość łączenia kreatywności, umiejętności przedsiębiorczych oraz zaangażowania na rzecz dobra wspólnego. Jednocześnie, młodzi przedsiębiorcy społeczni często napotykają na bariery związane z brakiem kapitału początkowego, ograniczonym dostępem do mentorów i sieci biznesowych oraz trudnościami w równoważeniu celów społecznych z koniecznością zapewnienia finansowej stabilności przedsięwzięcia¹⁰⁸.

Pojęcie aktywności obywatelskiej jest definiowane na różne sposoby w zależności od perspektywy teoretycznej, dyscypliny naukowej oraz kontekstu kulturowego. Definicje wahają się od wąskich ujęć koncentrujących się na formalnym uczestnictwie politycznym, po szerokie konceptualizacje obejmujące wszelkie działania na rzecz wspólnoty i dobra publicznego. Ta różnorodność definicyjna ma praktyczne implikacje dla sposobu, w jaki badany, mierzony i wspierany jest poziom zaangażowania obywatelskiego dzieci i młodzieży.

¹⁰⁵ Pires S.F.S. (2024). From legislative simulation..., op. cit., s. 1327-1335.

¹⁰⁶ Phillips L.H., Ritchie J., Perales F. (2019). Surveying support for child..., op. cit., s. 460-485.

¹⁰⁷ Shaw A., Brady B., McGrath B., Brennan M.A., Dolan P. (2014). Understanding youth civic..., op. cit., s. 300-316.

¹⁰⁸ Ibidem.

W literaturze wskazuje się także na dużą różnorodność form aktywności obywatelskiej podejmowanych przez dzieci i młodzież, poczynając od tradycyjnych form, takich jak wolontariat i członkostwo w organizacjach, poprzez nowe formy partycypacyjnej polityki w mediach społecznościowych, aż po innowacyjne podejścia takie jak badania partycypacyjne prowadzone przez młodzież. Ta różnorodność jest zarówno wyzwaniem, jak i możliwością, ponieważ pokazuje, że młodzi ludzie o różnych zainteresowaniach, kompetencjach i kontekstach życiowych mogą znaleźć odpowiednie dla siebie sposoby zaangażowania.

Zaangażowanie obywatelskie nie jest jedynie wynikiem indywidualnych cech czy motywacji młodych ludzi, lecz jest głęboko osadzone w kontekstach, które mogą je wspierać lub ograniczać. Rodzina, szkoła, organizacje młodzieżowe, media, polityki publiczne to konteksty, które współdziałają w kształtowaniu możliwości i motywacji do zaangażowania. Nie wolno zapominać także o nierównościach występujących w tym obszarze, które mogą być związane z pochodzeniem społeczno-ekonomicznym, przynależnością etniczną, miejscem zamieszkania oraz innymi wymiarami stratyfikacji społecznej. Te nierówności są problematyczne nie tylko z punktu widzenia indywidualnego rozwoju młodych ludzi, którzy z powodu strukturalnych barier nie mają możliwości rozwijania kompetencji obywatelskich i doświadczania sprawczości, ale również z perspektywy demokracji, ponieważ w przypadku gdy tylko młodzież z uprzywilejowanych środowisk ma rzeczywisty dostęp do uczestnictwa obywatelskiego, wówczas demokracja nie reprezentuje w pełni różnorodności głosów i perspektyw społeczeństwa.

W ciągu ostatnich lat formy i charakter aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży ulegały zmianom. Ma to związek między innymi z rozwojem technologii cyfrowych, zmianami w strukturze życia społecznego oraz ewolucją kultury politycznej. Młodzież coraz częściej angażuje się w formy uczestnictwa, które są bardziej elastyczne, spersonalizowane, ekspresyjne i zorientowane na konkretne sprawy aniżeli w tradycyjne formy zaangażowania oparte na długoterminowym członkostwie w organizacjach czy lojalności wobec partii politycznych. Aby utrzymać aktywność młodych ludzi konieczne jest lepsze zrozumienie różnych form zaangażowania oraz ich potencjalnych efektów rozwojowych i społecznych.

3. Kompetencje kandydatów do pracy i młodych pracowników – wyniki badań jakościowych

3.1. Doświadczenia i formy aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

Pierwsze dwa pytania dotyczyły doświadczeń respondentów w zakresie wspierania aktywności obywatelskiej wśród dzieci i młodzieży oraz form jakie ta aktywność może przyjmować (pytania 1 i 2). Odpowiedzi różniły się w zależności od pełnionej przez uczestników badania funkcji.

Uczestnicy badania mają co najmniej kilkunastoletnie i zróżnicowane doświadczenie w pracy z dziećmi i młodzieżą. Najczęściej realizowaną formą jest **wolontariat szkolny i pozaszkolny**: zbiórki żywności i środków dla hospicjów i fundacji (wymieniono m.in.: „Pola Nadziei”, „Pomóż Im”, WOŚP, Szlachetna Paczka, Caritas), akcje klasowe i szkolne, pomoc rzeczowa i finansowa (R1, R3, R4, R8). W jednym liceum od lat przygotowuje się spersonalizowane prezenty dla pacjentów oddziału onkologii dziecięcej, a małe, przygotowane psychicznie grupy wolontariuszy przekazują je pacjentom na oddziale (R4). Szkoły i uczniowie **wspierają schroniska i lokalne organizacje prozwierzęce**; uczniowie bywają też wolontariuszami w schroniskach (R1, R4, R8). Wśród odpowiedzi pojawiły się **działania na rzecz rówieśników w trudnej sytuacji** w tym planowane wizyty w zakładzie opiekuńczo-leczniczym (R4, R6). W wielu szkołach trwa wieloletnia akcja „i Ty możesz zostać Świętym Mikołajem” oraz regularne zbiórki świąteczne (R3, R8).

Badani wskazują, że dzieci i młodzież chętnie angażują się w to, co odpowiada ich zainteresowaniom: poczty sztandarowe, dni tematyczne, kiermasze i wolontariat (R1, R2, R6, R7, R9, R10). Powszechne są działania **historyczne i patriotyczne**. Szkoła nosząca imię Sybiraków stale współpracuje z Muzeum Pamięci Sybiru, organizuje spotkania, konkursy wspomnieniowe, apele i wyjazdy do miejsc pamięci (R2). Wspominane są biegi upamiętniające Sybir oraz wieloletnie biegi niepodległości organizowane w gminie (R2, R4, R7). Uczniowie porządkują wojskowe cmentarze i odwiedzają urząd gminy w ramach zajęć z WOS (R6). Wśród innych aktywności wymieniana jest też **współpraca międzynarodowa** szkół (z Kirgistanu, Kanady, Niemiec, Białorusi), która, mimo przerwy spowodowanej pandemią, przyniosła trwałe kontakty i silne zaangażowanie uczniów (R2, R7).

W szkołach działają **samorządy uczniowskie**, do których organizowane są wybory. W ramach samorządu uczniowie biorą udział w takich akcjach jak skrzynka inicjatyw, radiowęzeł, gazetka szkolna oraz wydarzenia integrujące społeczność szkoły – to proste mechanizmy uczenia wpływu na sprawy szkoły (R4, R6, R7, R8). Młodzież jest częścią **młodzieżowych rad miast i gmin**; w ramach, których organizuje np. festiwal Augustów SummerStart oraz gry miejskie (R5, R8, R10). Prowadzone są debaty publiczne z kandydatami na burmistrzów, przygotowywane i moderowane przez uczniów z udziałem rodziców (R8). Wymieniane są także **lekcje obywatelskie** o współpracy sektora publicznego, społecznego i biznesu prowadzone

przez zewnętrzne organizacje (R5). Dodatkowo budowane są też młodzieżowe grupy dziennikarskie i internetowa telewizja, która na celu ma nauczanie opisywania spraw lokalnych (R5). Uczniowie tworzą filmy i projekty o hejcie i cyberprzemocy, za które otrzymują nagrody w projektach miejskich (R4), realizują projekty ogólnopolskie („Zwolnieni z Teorii”), międzypokoleniowe („Budujemy mosty między pokoleniami”) oraz przedsięwzięcia artystyczne (R3, R10). Organizowane są także **lekcje prozdrowotne** z udziałem uczelni medycznych, warsztaty antystresowe i zajęcia o odpowiedzialności prawnej nieletnich czy szkodliwości używek (R1, R3).

Często pojawiającym się w odpowiedziach obszarem są **działania ekologiczne**. Szkoły uczestniczą w „Sprzątaniu świata”, „Akcji Czysty Białystok”, obchodach Dnia Ziemi i porządkowaniu wspólnych obszarów miejskich (R2, R6, R8, R9). Prowadzone są zbiórki baterii, telefonów i nakrętek (R3, R9). W jednym z projektów uczniowie wraz z nauczycielem badali populację bocianów w województwie, co zakończyło się publikacją (R9).

W jednej ze szkół szczególnie ważna jest **integracja międzykulturowa i edukacja włączająca**. Prowadzone są zajęcia z języka polskiego jako obcego, zajęcia wyrównawcze i aktywności integrujące uczniów cudzoziemskich, we współpracy z fundacjami „Dialog” i „Perspektywa Obywatelska” (R1). Regularnie realizowane są wspólne działania ze szkołą specjalną, spektakle i obchody Światowego Dnia Zespołu Downa z udziałem rodziców (R8).

R2: „Najbardziej w pamięci utkwiła mi współpraca ze Wspólnotą Polską, gdzie nasza szkoła nawiązała współpracę ze szkołą polską w Kirgistanie i dzięki tej współpracy udało się zaprosić młodzież wraz z opiekunami do naszej szkoły. Była to piękna lekcja dla obu stron. Dzieci się bardzo zaangażowały w pokazanie naszej kultury, naszych najciekawszych miejsc”.

R3: „Na pewno też organizujemy akcje takie jak Szlachetna Paczka, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, zbiórki dla powodzian, zbiórki często takie bieżące, jak teraz na przykład dla żołnierzy z Ukrainy. Wspieramy je darami, młodzież przynosi jedzenie czy też ubrania”.

R5: „Wolontariat to jest pierwsza forma aktywności obywatelskiej wśród młodzieży, którą na pewno i my wspieramy. Stosunkowo niedawno uruchomiliśmy dziennikarstwo obywatelskie, a także nasze stowarzyszenie uruchomiło telewizję”.

R7: „Samorząd uczniowski bardzo prężnie działa, co roku dzieciaki przeżywają mocno te wybory. Samorząd ma tyle różnych pomysłów i inicjatyw, że czasami aż dzieci zaskakują nas”.

R8: „U nas w samej misji szkoły jest zapisane, że bardzo duży nacisk jako szkoły społeczne kładziemy na rozwój tych postaw właśnie społecznych i obywatelskich. (...) Na przykład bardzo często odbywają się u nas takie profesjonalne debaty z kandydatami na burmistrzów prowadzone przez uczniów z udziałem rodziców”.

R9: „Dzieci najczęściej angażują się w działania, które mają jakiś związek z ich zainteresowaniami. Jeżeli ktoś interesuje się historią, to często uczestniczy w poczie sztandarowym”.

Pomimo tego, że dominują wolontariat i działania szkolne, widoczny jest także udział młodych w inicjatywach samorządowych, ekologicznych, historycznych, kulturalnych i medialnych. Skala i profil aktywności zależą od wieku uczniów, wsparcia szkoły i partnerstw lokalnych.

3.2. Czynniki sprzyjające i hamujące aktywność obywatelską dzieci i młodzieży

W kolejnych dwóch sekcjach wywiadu zadano pytania, które miały na celu zidentyfikowanie głównych czynników sprzyjających i hamujących aktywność obywatelską dzieci i młodzieży (pytania 3 i 4). Odpowiedzi dotyczyły tego, co zachęca młodych ludzi do angażowania się, a także barier po stronie samych uczniów oraz otoczenia szkolnego, rodzinnego i lokalnego. W pierwszej kolejności opisano czynniki stymulujące aktywność obywatelską.

Uczestnicy badania wskazali, że kluczowa jest **rola opiekuna i koordynatora**. Młode osoby „potrzebują na swojej drodze przewodnika” (R1), który skoordynuje działania i pomoże przełożyć pomysły na działanie (R4, R6). Ważne jest budowanie relacji w społeczności szkolnej – wskazywano, że aktywność obywatelska często zaczyna się od projektów szkolnych, a później przeradza się w pracę na rzecz innych (R8). Istotne jest również jasne **informowanie o możliwościach**, tak by młodzi ludzie widzieli, że mają realny wpływ, ale też rozumieli, że nie wszystko da się zrealizować od razu (R6, R7). Sprzyja również edukowanie na temat tego jaki jest cel i sens pomagania innym (R4). Ponadto wskazywano konieczność „dania głosu i bezpiecznej przestrzeni”, w której młodzież może formułować postulaty, a dorośli pomagają je skierować do odpowiednich instytucji (R5, R8).

Silnym bodźcem są **formy uznania i wymierne korzyści**, takie jak publiczne podziękowanie, zdjęcia na stronie, dyplomy, pochwały do dziennika, wyróżnianie najprężniej działających wolontariuszy, a nawet drobne nagrody – „to mobilizuje i buduje więź” (R1, R3, R8, R9). Starsi uczniowie cenią możliwość wpisu aktywności do CV, punkty z zachowania oraz punkty rekrutacyjne do szkoły średniej (R3, R8, R9). Wskazany został przykład wolontariatu w schronisku, który z małej aktywności potrafi przerodzić się w regularne, długookresowe zaangażowanie (R8).

Bardzo istotnym czynnikiem jest **wsparcie rodzinne** – rodzice często stanowią wzór zaangażowania dla swoich dzieci i pokazują im wartość pomagania (R1, R6, R8, R10), a ich wsparcie logistyczne (np. dowóz czy przygotowanie wypieków na kiermasz) ułatwia udział w działaniach (R6). Wpływają też tradycje domowe i lokalne funkcje – „tata jest radnym”, „ktoś jest strażakiem OSP” – które naturalnie oswajają dzieci z aktywnością publiczną (R6, R9). W instytucjach kultury widać ciągłość pokoleniową: „dzieci osób kiedyś u nas aktywnych również chętnie działają” (R10).

Zdarza się, że chęć pomocy wynika z wcześniejszego doświadczenia wsparcia przez rodzinę (R2).

Znaczenie ma także **grupa rówieśnicza** i wiek. Obecność „fajnego” kolegi czy koleżanki pociąga innych do udziału (R6). Młodsze dzieci częściej działają „z potrzeby serca”, starsi bywają bardziej zadaniowi i patrzą na punkty, choć wraz ze wzrostem świadomości rośnie też własna inwencja (R1, R6).

Istotne są też **czynniki środowiskowe**. Pozytywne nastawienie władz gminy i szkoły „na zachęcanie i promowanie aktywności” tworzy klimat sprzyjający działaniu (R6). Dodatkowe możliwości daje lokalna partycypacja, jak budżety obywatelskie i miejskie inicjatywy, które pokazują realne mechanizmy wpływu (R7). Kontakty z instytucjami ochrony praw dziecka poszerzają wiedzę, „jak i do kogo można się zwrócić” (R5). W okresie po pandemii Covid-19 skuteczne okazują się projekty poza ekranem – działania na zewnątrz, które wspierają dobrostan psychiczny i sprzyjają współpracy (R10). Z kolei identyfikacja z odbiorcą pomocy – poznanie konkretnej osoby lub grupy w podobnym wieku – wzmacnia motywację i poczucie sensu (R4).

R2: „Ja myślę, że potencjał młodzież ma nieograniczony i tylko wystarczy odkryć ten potencjał, ukierunkować i pchnąć w odpowiednie działania”.

R3: „Na pewno trzeba nagradzać. (...) Mogą być to jakieś lody czy coś nawet małego w zamian, bo to też uatrakcyjni i jest im miło, czują się docenieni”.

R5: „Na pewno, jeżeli tylko da się głos i przyjazną przestrzeń szeroko rozumianą, to młodzi ludzie bardzo chętnie podejmują się działania”.

R6: „Wydaje mi się, że też ważna jest osoba prowadząca, która werbuje te dzieciaki, że ta osoba jakby podsyca tę aktywność i chęci. Czasami z nie wiadomo czego można zrobić coś fajnego, a czasami wydaje się, że projekt ma potencjał a nie wychodzi za bardzo, bo brakuje lidera”.

R8: „Według mnie najważniejszym czynnikiem jest budowanie relacji w szkole. Jeżeli dobrze zbuduje się tą swoją małą społeczność szkolną, to o wiele łatwiej motywować i działać wspólnie, bo jeżeli każdy pracuje na własną rękę, to nic z tego nie wyjdzie”.

R10: „Na pewno środowisko domowe ma bardzo duży wpływ. Często dzieci przyprowadzane do nas na zajęcia to są już dzieci tych osób, które przychodziły do nas jako maluchy”.

Podsumowując, do czynników wspierających aktywność obywatelską dzieci i młodzieży można zaliczyć obecność opiekuna i koordynatora, wzięcie pod uwagę głosu młodych osób i pokazanie, że mają realny wpływ. Dodatkowo, ważne jest wsparcie rodziny, zaangażowanie rówieśników oraz nagradzanie włożonego wysiłku. Gdy te elementy łączą się z przyjaznym otoczeniem lokalnym i jasną informacją „jak działać”, zaangażowanie staje się regularne i trwałe.

W kontekście czynników ograniczających aktywność obywatelską dzieci i młodzieży najczęściej wskazywano **brak czasu** uczniów i **przeciążenie**

obowiązkami szkolnymi oraz zajęciami dodatkowymi. Pojawiają się „spiętrzone klasówki, kartkówki”, a w niektórych okresach roku szkolnego zorganizowanie bardziej czasochłonnnych aktywności jest niemożliwe (R3). Ponadto dzieci uczestniczą w wielu dodatkowych zajęciach, takich jak: języki obce, basen, tenis, szkoła muzyczna – to ogranicza ich dostępność (R8, R9, R10). W części wypowiedzi pojawia się **brak motywacji, brak zainteresowania** czy bierna postawa, szczególnie gdy uczniowie nie widzą z konkretnego działania realnych korzyści w postaci np. punktów (R4, R9). Jednocześnie zauważano, że młodsze dzieci częściej działają „z potrzeby serca”, a starsze osoby bywają bardziej zadaniowe; na motywację wpływa wiek i dojrzałość (R1, R6).

Istotną barierą jest **brak wiedzy „jak działać”** oraz niejasny cel. Uczniom trudniej się zmobilizować, kiedy nie znają celu działania i nie ma osoby koordynującej – potrzebny jest lider (R4, R6). Zwracano uwagę na brak wiedzy o istniejących możliwościach wpływu (np. młodzieżowe rady), a czasem także na niedostateczne przygotowanie po stronie samorządów do współpracy z młodzieżą (R5). W opinii jednej z osób program szkolny nie przygotowuje w wystarczającym stopniu do praktycznego zaangażowania, co osłabia start młodszych roczników (R5).

Na zaangażowanie wpływa **otoczenie rodzinne i rówieśnicze**. „Grupa dominująca rówieśników działa dobrze i źle” – potrafi zachęcić, ale bywa też źródłem zniechęcenia lub obawy przed „napiętnowaniem” (R2, R6). Ważna jest postawa rodziców: gdy brakuje wsparcia lub pojawia się komunikat „to strata czasu, skup się na nauce”, chęć działania spada (R4, R9). W gminach wiejskich przeszkodą są kwestie logistyczne: dojazdy po lekcjach, „ostatni autobus albo pociąg”, które ograniczają możliwość udziału w inicjatywach (R3, R4, R6, R9).

Respondenci wskazywali również na **bariery wynikające z odbioru społecznego**. Podczas zbiórek (np. żywności) zdarzają się „niekulturalne, wręcz wulgarne” komentarze, co potrafi zniechęcić młodzież (R1). W tle pojawia się brak zaufania do zbiórek i skojarzenia z „oszustwem”, co osłabia gotowość do działania w przestrzeni publicznej (R8). Część działań jest też emocjonalnie trudna (np. kontakt z osobą ciężko chorą), co wymaga przygotowania i wsparcia dorosłych (R4).

Wymieniano również **ograniczenia zasobów i infrastruktury**. Kwestie finansowe są istotne, ponieważ pomysły młodych osób „trzeba czasami po prostu sfinansować” – od materiałów po wyjazdy i warsztaty; „super jest, gdy inicjatywy mają sponsoring” (R8, R10). Tam, gdzie brakuje lokalnych organizacji, klubów i miejsc spotkań, „sama szkoła zbyt wiele nie zrobi”; potrzebni są partnerzy i liderzy środowiskowi, którzy „nakręcą” i „zmobilizują” grupę (R7).

Istotną rolę odgrywa też **postawa dorosłych**. Zbyt silna kontrola zamiast oddania młodzieży inicjatywy osłabia zaangażowanie – „trzeba dać młodzieży trochę więcej wolnej ręki” (R10). Pojawiają się także koszty udziału w niektórych aktywnościach (np. wyjścia do instytucji), co dla części rodzin stanowi przeszkodę (R2, R3).

R1: „Największą taką trudnością, którą widzę jest to, że dzieci może czasami zniechęcać opinia publiczna. Jak na przykład zbieramy żywność w sklepach, to komentarze ludzi są czasami bardzo niekulturalne, czy wręcz wulgarne”.

R5: „Młodzi ludzie nie wiedzą, że w ogóle mogą być młodymi radnymi w swojej gminie, w swoim mieście. Nie mają tej wiedzy. Natomiast czego można oczekiwać od młodych osób, kiedy nawet radni nie znają pojęcia młodzieżowa rada gminy”.

R8: „Ale dochodzi również brak popularności takiej fizycznej aktywności obywatelskiej. To nie jest popularne w mediach tradycyjnych i w mediach społecznościowych. Popularne jest raczej to, żeby wpłacić pieniądze i tyle”.

R9: „Jeśli chodzi o przeszkody zewnętrzne to na pewno brak wsparcia rodziców. Pracuję w szkole na wsi, a wiele akcji odbywa się w mieście lub po prostu gdzieś dalej od szkoły czy domu. Wtedy rodzice muszą zawieźć i odebrać dziecko, a często nie mają na to przestrzeni/czasu”.

R10: „Brak czasu jest też pewnego rodzaju przeszkodą, dlatego, że w obecnych czasach dzieci biegają na języki obce, basen, tenis, szkołę muzyczną i tak dalej i tak dalej. Każdy z rodziców chce wyposażyć dzieci na przyszłość w jak najwięcej narzędzi i umiejętności, a to też zabiera czas i ogranicza”.

Podsumowując, najczęściej wskazywane bariery to: przeciążenie czasowe i logistyczne, słaba motywacja przy braku widocznych korzyści, niedostatek wiedzy i koordynacji, negatywne sygnały ze strony rówieśników i części rodziców, trudne doświadczenia w kontakcie z odbiorcami pomocy, ograniczone środki finansowe i brak lokalnych partnerów.

3.3. Potrzeby w zakresie wsparcia aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

W kolejnej sekcji pytano o to, czego brakuje, aby dzieci i młodzież w województwie podlaskim chętniej i skuteczniej angażowały się obywatelsko (pytanie numer 5).

Najczęściej wskazywaną potrzebą są **środki finansowe** i możliwość planowania budżetu działań. Respondenci zwracają uwagę, że wiele inicjatyw odbywa się „we własnym zakresie”, co ogranicza skalę przedsięwzięć (R2, R4, R7, R8, R10). Wspominane są dobre doświadczenia z projektami, w których zapewniono finansowanie, materiały i obsługę (np. współpraca ze Wspólnotą Polską: szkolenia, fundusze, wideorelacje, publikacja książki – R2). Pojawiły się pomysły zorganizowania **mikrograntów** kierowanych do szkół i młodzieży na poziomie regionalnym (R5), stypendiów lub nagród dla uczniów za intensywną działalność społeczną (R8) oraz pokrywania kosztów dojazdów i wycieczek (R5, R9). W małych ośrodkach istotne jest sfinansowanie wyjazdów do miejsc, gdzie można zobaczyć dobre praktyki i przenieść je na własny grunt (R10).

Kolejnym filarem są **praktyczne szkolenia i materiały dydaktyczne**. Wskazywano na potrzebę systematycznych szkoleń dla samorządów uczniowskich (statuty, regulaminy, role, prowadzenie projektów), najlepiej finansowanych odgórnie i dostępnych między szkołami (R8). Zgłaszano zapotrzebowanie na lekcje obywatelskie w wymiarze praktycznym – jak realnie działać lokalnie, pisać petycje, wchodzić w dialog z instytucjami, a także na naukę pisania projektów (R5, R6, R8). Cenne są szkolenia tematyczne już prowadzone (pierwsza pomoc, opieka paliatywna, wolontariat), które warto utrzymać i rozszerzać (R3). Jako uzupełnienie wskazano potrzebę prostych, współczesnych materiałów promujących zaangażowanie, w postaci np. krótkich treści w mediach społecznościowych (R7, R10).

Ponadto wymieniano też **wsparcie instytucjonalne i rozwiązania systemowe**. Respondenci postulują wzmocnienie roli i zaplecza dla szkolnych opiekunów wolontariatu (czas, uznanie, narzędzia), a także przygotowanie dyrekcji do strategicznego wspierania wolontariatu (R1, R4, R5). Zgłaszana jest potrzeba większego otwarcia instytucji publicznych na młodych ludzi – poprzez np. dni otwarte w urzędzie miasta, policji, sądach lub regularne spotkania z władzami lokalnymi (R8). W skali regionu wskazano na wzmocnienie młodzieżowego sejmiku województwa (realne zadania, koordynatorzy subregionalni) oraz współpracę tego podmiotu z młodzieżowymi radami gmin (R5). Jednocześnie pojawiają się takie potrzeby jak bardziej proaktywny kontakt ze strony instytucji, ponieważ nie zawsze wiadomo do kogo zwrócić się w danej sprawie – „przydałaby się jasność struktury i punkt kontaktu” (R4). Pojawiła się też propozycja **wprowadzenia obowiązkowego, planowanego komponentu działalności społecznej w szkołach** (na wzór rozwiązań kanadyjskich), z wyborem preferowanej ścieżki aktywności przez ucznia i refleksją nad efektami (R8).

Kolejny poruszony obszar dotyczył **sieci współpracy i wymiany doświadczeń**. Wskazywano, że zarówno nauczyciele, jak i młodzież, potrzebują spotkań, które umożliwiłyby wymianę doświadczeń między szkołami i organizacjami. Wymieniano też wspólne warsztaty integracyjne oraz przegląd dobrych praktyk z innych gmin (R1, R5, R8). Relacje z organizacjami pozarządowymi czy projekty z fundacjami przynoszą trwałe efekty wychowawcze i inspirują do dalszego działania (R2).

Następna część wywiadu dotyczyła potrzeby odpowiednich **miejsc i narzędzi** do działania. Wskazano na brak świetlic osiedlowych i innych przestrzeni, gdzie młode osoby mogą się spotykać i wspólnie pracować nad inicjatywami; ich odtworzenie ułatwiłoby regularność działań (R3). W środowiskach wiejskich ważne są lokalne ośrodki takie jak OSP, koła gospodyń, centra kulturalno-biblioteczne czy kluby sportowe jako partnerzy i miejsca międzypokoleniowej współpracy (R5, R7). Dodatkowo potrzebne są drobne zasoby operacyjne (gadżety, materiały na podziękowania), które wzmacniają poczucie docenienia i ciągłość wolontariatu (R1, R3).

R1: „Na pewno jakieś szkolenia, może jakieś takie spotkania na zasadzie wymiany doświadczeń, nawet takich zajęć czy warsztatów bardziej integracyjnych. Żeby dzieci miały też poczucie, że nie są same w tym co robią, ale są też inne szkoły, jakieś placówki, które też działają”.

R2: „Akcje, które propagują tego typu aktywność obywatelską. Uświadamianie młodzieży jak ważna jest pomoc, jak ważna jest współpraca, że człowiek jest istotą społeczną, a nie indywidualną taką jednostką”.

R3: „Na pewno dodatkowe wsparcie finansowe byłoby mile widziane, nawet właśnie w kontekście tych pieniędzy na jakąś formę podziękowania za pracę”.

R5: „Może warto byłoby się zastanowić nad regionalnymi formami wsparcia. Mam na myśli jakieś takie mikrogranty, coś takiego, co byłoby kierowane do szkół, bo to się odbywa przez program”.

R8: „Warto byłoby się zainteresować szkoleniem samorządów uczniowskich. Bo ten samorząd uczniowski to jest taki mały samorząd miejski, tylko na potrzeby szkolne. Powinny być takie szkolenia z ważnych tematów, na przykład: jak napisać regulamin, jak pisze się statut, jak działa organizacja, na czym w ogóle polega ten samorząd, jaką rolę ma przewodniczący i tak dalej. Żeby dzieci uczyły się prawdziwej samorządności, a nie działały po omacku”.

R8: „Fajnie by było też, żeby za taką intensywną działalność wolontariacką było stypendium. Dlaczego jest stypendium tylko za naukę, za sport i działalność artystyczną. Są uczniowie, którzy mogą osiągać niższe wyniki w nauce i sporcie, ale są fantastycznymi ludźmi, którzy działają na rzecz innych”.

Podsumowując, badani wskazują, że skuteczne wsparcie aktywności obywatelskiej w regionie wymaga jednoczesnego zapewnienia finansowania (granty, stypendia, koszty podróży), praktycznych szkoleń i materiałów, realnego otwarcia instytucji i wzmocnienia struktur młodzieżowych, stałych sieci współpracy oraz dostępnych przestrzeni do działania.

3.4. Rola instytucji we wspieraniu aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

W kolejnej części badania pytano o znaczenie szkoły, organizacji pozarządowych i samorządu lokalnego oraz o to, jak układa się współpraca między tymi podmiotami (pytania 6 i 7).

Uczestnicy badania podkreślają **centralną rolę szkoły** jako miejsca najbliższego młodym osobom oraz potrzebę stałego wsparcia ze strony organizacji pozarządowych i samorządu. Szkoła jest wskazywana jako najważniejsze środowisko dzieci i młodzieży, w którym rodzą się inicjatywy i kształtują postawy (R7, R8, R10). Nauczyciele i pedagodzy widzą ogromną potrzebę takich działań i ich efekty w rozwoju uczniów (R1). Dodatkowo szkoła jest miejscem, gdzie można wychwycić

osoby, które chcą być bardziej zaangażowane w sprawy społeczne i pokierować je do innych instytucji (R6). Współpraca ze środowiskowymi instytucjami przynosi wymierne rezultaty np. trwałe relacje z Muzeum Pamięci Sybiru i organizacjami sybirackimi wzmacniają edukację historyczną (R2, R4, R7), natomiast zajęcia i akcje prowadzone z policją, bankami, leśnictwem i gminą cieszą się dużym zainteresowaniem i rzadko spotykają się z odmową wsparcia (R9). Szkoła bywa też pośrednikiem pomiędzy politykami publicznymi a uczniami – „zwracano się do nas, bo mamy bezpośredni kontakt z młodzieżą” (R4).

Organizacje pozarządowe dostarczają tematów, narzędzi i partnerstw. Współpraca z lokalnymi organizacjami umożliwia realne działania: kiermasze, zbiórki, akcje pomocowe, czy też inne akcje na rzecz lokalnej społeczności (R3, R5, R8). Jednocześnie szkoły podkreślają konieczność weryfikowania standardów ochrony małoletnich i treści proponowanych przez podmioty zewnętrzne (R1). W ocenie praktyków szczególnie wartościowe są podmioty zakorzenione lokalnie, ponieważ znają specyfikę gminy i budzą większe zaufanie niż „duże organizacje z miasta” (R5). Za naturalne miejsca startu dla młodych ludzi w mniejszych miejscowościach uznaje się młodzieżowe drużyny pożarnicze i koła gospodyń wiejskich, które coraz częściej łączą pokolenia i uczą odpowiedzialności od wczesnych lat (R5, R6).

Z kolei rola **samorządu lokalnego** jest istotna, choć zróżnicowana. W wypowiedziach podkreślano gotowość miasta/gminy do współorganizacji i wsparcia logistycznego – od dojazdów po udział instytucji w zajęciach (R2, R9). Podkreślano też wagę gestów takich jak np. coroczne nagrody burmistrza dla osób zaangażowanych społecznie (R1, R8). Uczestnicy badania wskazują również na rozbieżność dotyczącą funkcjonowania poszczególnych gmin – np. zdarzają się sytuacje, gdzie młodzieżowe rady istnieją tylko „na papierze”, ale są też gminy współpracujące wzorowo (R5). W przypadku niektórych gmin współpraca jest wystarczająca i umożliwia wspieranie dzieci i młodzieży, choć nie jest zbyt szeroka (R6). Zwracano także uwagę na to, że kluczowe jest budowanie porozumienia wokół wspólnych celów (R7). Praktyczne wsparcie samorządu to nie tylko środki, ale też wsparcie w postaci osoby, która „pokaże, pokieruje i pomoże” w bieżącej pracy (R6). Dodatkowo, do kooperacji warto włączać lokalny biznes – banki czy przedsiębiorstwa – które mogą wspierać wydarzenia i infrastrukturę (R7).

Ocena współpracy między szkołami, organizacjami pozarządowymi i samorządem jest przeważnie dobra, z wyraźnymi przykładami udanych projektów międzyinstytucjonalnych. Wskazywano na konkursy i turnieje łączące instytucje edukacyjne z policją i wojskiem, „gdzie młodzież świetnie się bawiła, a przy tym uczyła” (R2), oraz na trwałe partnerstwa z organizacjami lokalnymi (R1, R3). Jednocześnie brakuje stałej wymiany doświadczeń między szkołami w postaci np. cyklicznych spotkań pozwalających na integrację zespołów uczniowskich (R1, R8) oraz przedsięwzięć pozaszkolnych organizowanych np. przez powiat, które łączyłyby wiele placówek we wspólnym działaniu (R8). Zdarzają się też gorsze doświadczenia, jak brak choćby podziękowania po dużej zbiórce organizowanej z udziałem

samorządu (R3). Instytucje kultury podkreślają, że współpraca ze szkołami układa się bardzo dobrze, a nauczyciele szukają dla młodych osób ciekawych i realnych zadań (R10).

R2: „Jeżeli chodzi o współpracę z samorządem, z organizacjami to wydaje mi się, że układa się pomyślnie. Mamy pełne wsparcie”.

R3: „Z mojej perspektywy z samorządem lokalnym jako takim raczej nie współpracuję. Raz była przez nich też organizowana zbiórka baterii, ale młodzież była po niej bardzo zawiedziona”.

R4: „Ścisła współpraca samorządu i szkoły na pewno wzbogaciłaby nasze działania, możliwości. (...) Ja w ogóle zakładam, że to tak chyba powinno działać, czyli na zasadzie współpracy. Jest jakaś inicjatywa idąca od góry, jest ktoś, kto tę inicjatywę wdraża w szkole i potem wartością dodaną to jest to, że ten człowiek kończąc szkołę wynosi coś w kontekście bycia obywatelem”.

R5: „Bardzo ważna jest współpraca pomiędzy szkołą, a lokalnymi organizacjami, które znają specyfikę danej gminy”.

R6: „To musi być jednak taka pomoc, takie wsparcie zwyczajnie. Nie tylko tak, że dajemy pieniądze i sobie musicie radzić. Nie każdy jest na to przygotowany, nie każdy ma takie umiejętności, aby to wszystko poprowadzić. Właśnie tutaj musi być wsparcie, nawet przy bieżącej pracy”.

R8: „Myślę, że współpraca kiedyś z innymi szkołami była zdecydowanie lepsza. (...) Nie ma takich inicjatyw, w których można wspólnie zrobić coś, co przyniesie jakiś efekt społeczny”.

R9: „Myślę, że bardzo dużą rolę ma szkoła, bo to szkoła współpracuje z innymi organizacjami. Często odbywają się u nas zajęcia, akcje współorganizowane z policją, pocztą, bankami. Mamy też zajęcia z leśnictwem organizowane w szkole lub w terenie”.

Podsumowując, skuteczny model wsparcia opiera się na szkole jako centrum działań, bliskiej współpracy z lokalnymi organizacjami i instytucjami kultury oraz na samorządzie, który zapewnia jasno opisane ścieżki kontaktu, docenia pracę młodych i dorosłych, a także oferuje praktyczne wsparcie organizacyjne i logistyczne.

3.5. Wyzwania na przyszłość

W ostatniej sekcji wywiadu pytano o trudności w rozwijaniu i utrzymaniu aktywności obywatelskiej oraz o wyzwania, które mogą pojawić się w przyszłości. Odpowiedzi różnią się w zależności od etapu edukacji i lokalnego kontekstu.

Jedna z badanych osób nie widzi większych barier na poziomie szkoły podstawowej: dzieci są chętne do działania, a długofalowe zaangażowanie nie stanowi problemu, jeśli mają jasny cel i wsparcie dorosłych (R1). Inni podkreślają **konieczność stałego odświeżania form**, bo zmieniają się zainteresowania

młodych i co roku dochodzą nowe roczniki; kluczowa jest gotowość nauczycieli do ciągłego wspierania aktywności (R2).

Jednym ze wskazanych wyzwań jest **utrzymanie motywacji w czasie**. Początkowy zapał potrafi wygasać, a przerwy wakacyjne rozbijają ciągłość działań; skuteczność zależy od wewnętrznej chęci uczniów i regularnego kontaktu (R6). Ponadto występują ograniczenia organizacyjne: spiętrzenie sprawdzianów, dojazdy z mniejszych miejscowości i sztywne rozkłady autobusów utrudniają udział w aktywnościach po lekcjach, dlatego trzeba proponować także zadania możliwe do wykonania „obok” wydarzeń np. przygotowanie materiałów (R3). Starsi uczniowie częściej unikają dużych projektów; skutecznym rozwiązaniem jest dzielenie działań na mniejsze kroki (R9). Po stronie szkoły barierą bywa **brak czasu w planie zajęć** i nacisk na wyniki egzaminacyjne, co ogranicza miejsce na praktyczną aktywność społeczną w ciągu dnia (R8).

Silnie wybrzmiewają skutki **osłabionych relacji po pandemii**. Młodzież ma trudności w bezpośrednich kontaktach, łatwo wybiera natychmiastową gratyfikację ekranu zamiast wysiłku społecznego – młodzi ludzie potrzebują atrakcyjnych, realnych alternatyw i okazji do bycia razem „w terenie” (R4, R5, R8). O zaangażowaniu decyduje też wpływ rówieśników i nastawienie rodziny: negatywne sygnały lub brak wsparcia rodziców potrafią zniechęcać, a część problemów wynika z tego, że informacje o działaniach nie docierają od dziecka do rodziców (R6, R7). W mniejszych ośrodkach ciągłość utrudnia odpływ młodzieży po maturze; zespoły i grupy rozpadają się, a lokalna oferta i zasoby są ograniczone (R5, R10). Rzadko zdarza się kilkuletnia, nieprzerwana aktywność w ramach szkolnych struktur (R3).

W perspektywie przyszłości najczęściej wskazywano **wyzwania związane z technologią i środowiskiem informacyjnym**. Media społecznościowe kształtują autorytety i gusty; treści obywatelskie bywają postrzegane jako „nieatrakcyjne”, a młodzi rzadko widzą je w trakcie korzystania ze smartfonów (R4). Pojawia się także ryzyko dezinformacji i presji platform, co wymaga systemowego wzmacniania edukacji medialnej (R6, R7). Jednocześnie technologia może wspierać działania, jeśli uczy się jej krytycznego i twórczego użycia (np. traktowania narzędzi AI jako inspiracji, a nie gotowca) – to wymaga także szkoleń dla nauczycieli (R5, R8). Zwracano uwagę na nieuczciwe zbiórki online i konieczność budowania czujności w sieci (R3). Część badanych podkreśla, że sama technologia nie musi być przeszkodą, jeśli proponuje się sensowne, dobrze prowadzone działania w realu; wtedy młodzi „odkładają telefon” (R1, R8). W tle pozostają **czynniki zewnętrzne**, takie jak napięcia międzynarodowe, które mogą przekierowywać uwagę młodych i instytucji (R2).

Wielu uczestników badania wskazuje na bariery finansowe i systemowe. Brakuje środków na proste formy docenienia pracy wolontariuszy, na dojazdy czy materiały; stabilne finansowanie ułatwia planowanie i ciągłość (R1, R10). Krytykowano też rozwiązania, które pochłaniają środki bez realnej wartości edukacyjnej (np. częste

zmiany podręczników czy nietrafione szkolenia), a jednocześnie ograniczają możliwość wymagania drobnych materiałów od uczniów do zajęć praktycznych (R9).

R2: „Należy cały czas zachęcać i modyfikować tę aktywność wśród dzieci i młodzieży. Pewne formy, środki, zachęty, które były aktualne kilka lat temu, być może będą niewystarczające w przyszłym roku”.

R3: „Na pewno postęp technologiczny ma znaczenie, bo jest dużo zagrożeń. Są na przykład zbiórki online, ale jest dużo fałszywych, ludzie się bogacą na cudzym nieszczęściu”.

R4: „Myślę, że młodzież ma coraz mniejsze umiejętności nawiązywania relacji i wchodzenia w ogóle w jakieś interakcje. I myślę, że oni takich interakcji nie ćwiczą, a są one dla nich trudne”.

R4: „W świecie cyfrowym są osoby, które są opiniotwórcze. Można powiedzieć, że są to swego rodzaju autorytety dla tych ludzi. Może trochę nas lubią i to już jest jakiś sukces. Natomiast nie jesteśmy tiktokerami i ciężko jest nam się przebić”.

R5: „Ostatnio nagłaśniane jest coraz bardziej zamknięcie dzieci w domach w czasie epidemii. (...) Niektóre dzieci czy młodzież nie wiedzą jak wyglądają relacje rówieśnicze, bo one po prostu spędziły lata głównie siedząc w domu, więc to jest moim zdaniem w dalszym ciągu bardzo duże wyzwanie”.

R5: „Na pewno nie zatrzymamy rozwoju technologicznego, więc nie ma co przed tym uciekać. Pytanie w jakiej formie młoda osoba, która rodzi się już z nosem w smartfonie będzie potrafiła z niego korzystać”.

R6: „Wyzwaniem jest na pewno utrzymanie motywacji. (...) Dzisiaj na przykład mieliśmy spotkanie dotyczące festynu gminnego i widać po osobach, które się zgłosiły, że już powoli część się wyłamuje”.

R7: „No i też dosyć istotne jest, żeby nie przedawkować, bo wtedy uzależnienie następuje, bo dzieci często już od małości z tym ekranikiem zasypiają i się budzą. Nie można dawać też zbyt wiele dzieciom, one nie potrafią często wybrać tego, co jest dobre, co jest złe”.

R8: „Ale brak czasu też wśród nauczycieli. Zbyt duży nacisk jest w szkole na przedmioty, na ilość godzin, na materiał, gdzie powinna być taka ścieżka również obywatelska stworzona”.

R9: „Obecnie wyzwaniem jest to, że nie możemy też wymagać niczego od dzieci. Nie mogę poprosić klasy o przyniesienie bibuły czy mazaków na zajęcia, więc albo kupię przybory za własne pieniądze, albo nie zrobię danych aktywności z dziećmi”.

R10: „Niekiedy podejście rodziców jest też wyzwaniem. Czasami spotykamy się z tym, że dziecko pochodziło miesiąc na zajęcia plastyczne, pochodziło drugi miesiąc na muzyczne, trzeci na jakieś zajęcia takie ogólne rozwojowe, no i już tego dziecka nie ma zaraz wcale. Mama stwierdziła, że tak naprawdę to ono w nic się nie

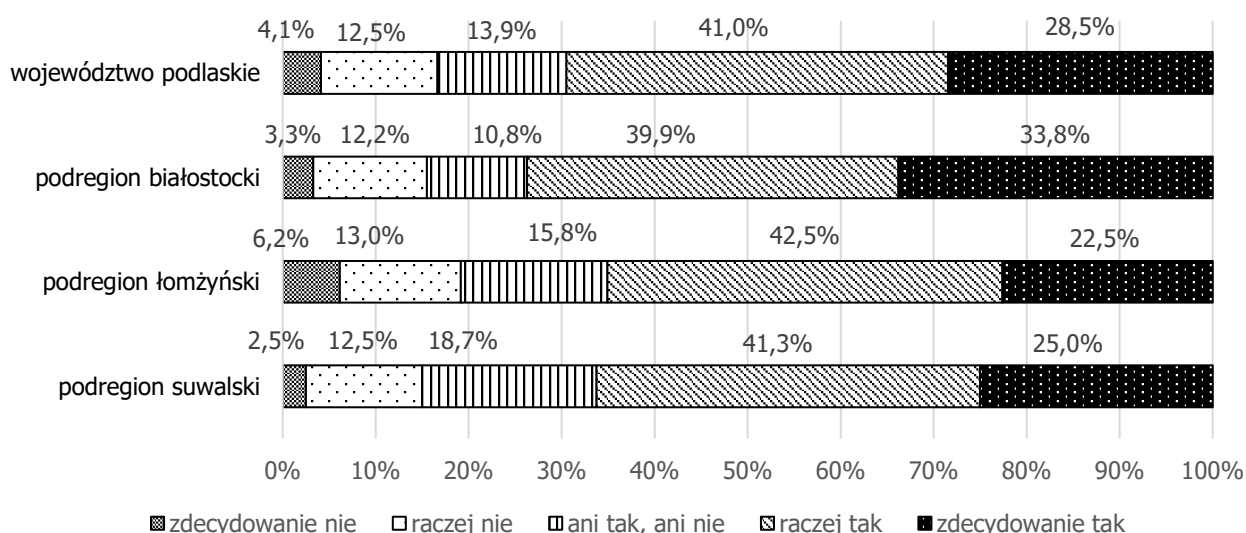
angażuje. A dziecko ma prawo poznawać, ono musi poznawać, bo ono jeszcze nie wie, co mu w życiu będzie potrzebne, co mu tak naprawdę w duszy gra”.

W tej sytuacji utrzymanie aktywności obywatelskiej wymaga kilku równoległych działań: stałego „odświeżania” form, zapewnienia czasu w planie lekcji na praktykę społeczną, budowania mostów z rodzicami, wsparcia logistycznego w gminach, świadomej pracy z technologią i rozwoju kompetencji nauczycieli.

4. Diagnoza aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego – wyniki badań ilościowych

4.1. Obecne formy aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego

Analizując otrzymane wyniki można zauważyć, że w każdym z podregionów dominują odpowiedzi wskazujące na wysoki lub bardzo wysoki poziom poczucia sprawczości. W podregionie białostockim częściej niż w pozostałych podregionach dzieci wskazywały zdecydowany wpływ. Natomiast w podregionie łomżyńskim częściej niż w pozostałych obszarach pojawiały się deklaracje umiarkowanego wpływu, ale również większy odsetek uczniów wskazywał na brak lub bardzo mały wpływ. Dane zaprezentowane na rysunku 3 wskazują, że choć część dzieci dostrzega możliwości własnych działań w środowisku szkolnym i lokalnym, to nadal u wielu uczniów brakuje silnego przekonania o realnym wpływie na otoczenie. Rozwijanie poczucia sprawczości powinno być jednym z istotnych celów edukacji obywatelskiej, zwłaszcza w najmłodszych grupach wiekowych.

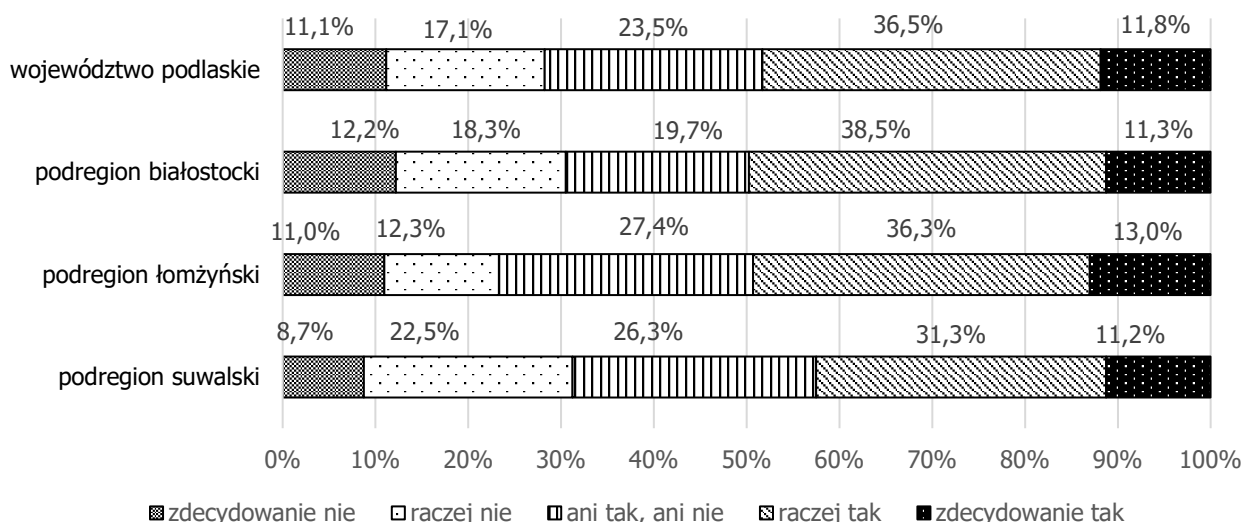
Rysunek 3. Ocena dzieci dotycząca ich wpływu na sprawy związane ze szkołą lub otoczeniem/miejscowością wg podregionów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [województwo podlaskie – N=439; podregion białostocki – N=213; podregion łomżyński – N=146; podregion suwalski – N=80].

Na rysunku 4 przedstawiono wyniki dotyczące częstotliwości rozmów prowadzonych w domu na temat spraw społecznych wśród uczniów szkół podstawowych. Z danych wynika, że w podregionie białostockim odsetek uczniów deklarujących częstsze rozmowy był nieco wyższy niż w podregionach łomżyńskim i suwalskim, co może wynikać z większej dostępności inicjatyw edukacyjnych i społecznych w stolicy województwa. W podregionie suwalskim natomiast

stosunkowo większy odsetek badanych wskazywał na brak rozmów na ten temat w domu rodzinnym.

Analizując wyniki można zauważyć, że niezależnie od miejsca zamieszkania dzieci rzadko mają możliwość systematycznej rozmowy w domu o zagadnieniach społecznych. Wskazuje to na potrzebę wzmacniania roli rodziny jako pierwszego środowiska kształtowania postaw obywatelskich i podkreśla znaczenie włączania rodziców w proces edukacji obywatelskiej dzieci i młodzieży.

Rysunek 4. Stopień podejmowania z dziećmi rozmów w domu o sprawach społecznych wg podregionów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [województwo podlaskie – N=439; podregion białostocki – N=213; podregion łomżyński – N=146; podregion suwalski – N=80].

W tabeli 5 zaprezentowano formy aktywności obywatelskiej podejmowane przez uczniów szkół podstawowych województwa podlaskiego w ciągu ostatnich dwóch lat. Najczęściej deklarowaną formą działań była pomoc koleżeńska w nauce – 56,3% uczniów wskazało, że podejmuje ją często lub bardzo często. Wysoki poziom zaangażowania dotyczył również pomocy sąsiedzkiej i rodzinnej (45,3%) oraz wolontariatu szkolnego (26,2%).

Aktywność w bardziej sformalizowanych formach, takich jak samorząd szkolny, projekty klasowe, harcerstwo czy udział w organizacjach młodzieżowych, była zauważalnie niższa – regularne zaangażowanie w tych obszarach deklarowało od kilkunastu do około 20% uczniów. Najmniejszym zainteresowaniem cieszyły się działania instytucjonalne i obywatelskie, takie jak projekty obywatelskie (80,2% nigdy nie uczestniczyło) czy młodzieżowe rady gminy i parlamenty młodzieży (89,1% brak doświadczeń).

Tabela 5. Formy aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego (w ciągu ostatnich 2 lat)

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko [*]	Czasami ^{**}	Często ^{***}	Bardzo często ^{****}
1.	Samorząd szkolny/klasowy (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem klasy lub szkoły)	47,2%	23,2%	12,7%	7,1%	9,8%
2.	Organizowanie wydarzeń w szkole (np. pikniki, wycieczki, zbiórki na pomoc innym, akcje charytatywne)	43,3%	24,2%	18,2%	9,3%	5,0%
3.	Projekty klasowe/szkolne (np. gazetka szkolna, szkolne radio, szkolny teatr)	42,4%	24,6%	15,7%	8,4%	8,9%
4.	Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na lekcji i jaka jest praca domowa)	9,6%	11,6%	22,5%	25,1%	31,2%
5.	Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. noszenie plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej)	41,7%	22,3%	16,8%	8,7%	10,5%
6.	Udział w kółkach szkolnych (np. klub debat, koło ekologiczne)	63,1%	13,2%	7,5%	6,4%	9,8%
7.	Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, wspólne akcje i działania dla innych)	53,3%	18,2%	8,0%	11,4%	9,1%
8.	Wolontariat w szkole (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)	30,5%	24,8%	18,5%	14,8%	11,4%
9.	Wolontariat poza szkołą (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, pomoc schroniskom dla zwierząt)	44,2%	26,9%	14,8%	6,8%	7,3%
10.	Młodzieżowa rada miasta/gminy lub parlament młodzieży	89,1%	5,4%	2,7%	1,4%	1,4%
11.	Lokalne akcje społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiedzka)	36,0%	33,3%	16,0%	9,2%	5,5%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko*	Czasami**	Często***	Bardzo często****
12.	Działanie w organizacji młodzieżowej lub stowarzyszeniu (np. klub młodzieżowy, fundacja, inne grupy pomagające innym)	66,1%	16,4%	7,0%	5,5%	5,0%
13.	Projekty obywatelskie w szkole lub poza nią (np. debaty, udział w Sejmie Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski)	80,2%	10,2%	3,4%	3,9%	2,3%
14.	Działania w Internecie, które mają pomóc innym (np. podpisywanie petycji, udostępnianie lub organizowanie ważnych akcji, edukowanie innych w mediach społecznościowych)	62,0%	17,8%	9,8%	4,6%	5,8%
15.	Pomoc sąsiedzka lub rodzinna (np. pomaganie starszym sąsiadom, wspólna pomoc z rodziną innym osobom)	15,5%	17,1%	22,1%	19,8%	25,5%
16.	Działania ekologiczne (np. sprzątanie świata, sadzenie drzew)	28,0%	36,5%	20,3%	8,4%	6,8%
17.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. rocznice, marsze pamięci, rekonstrukcje historyczne, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)	26,0%	31,9%	20,4%	13,0%	8,7%
18.	Wydarzenia sportowe (np. biegi charytatywne, pomoc w organizacji zawodów sportowych)	37,1%	23,2%	15,3%	10,0%	14,4%
19.	Działania artystyczne lub kulturalne (np. występy, koncerty, przedstawienia lub warsztaty dla innych ludzi)	41,0%	28,9%	11,4%	11,6%	7,1%

Wyjaśnienie: * rzadko – raz-dwa razy w roku; ** czasami – kilka razy w roku; ***często – mniej więcej raz w miesiącu; ****bardzo często – kilka razy w miesiącu lub częściej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=439].

Podsumowując, należy stwierdzić, że aktywność obywatelska dzieci z województwa podlaskiego koncentruje się przede wszystkim na obszarze pomocy bezpośredniej – koleżeńskiej, sąsiedzkiej i rodzinnej – oraz na wolontariacie szkolnym. Zdecydowanie mniej popularne są formy aktywności wymagające formalnego zaangażowania w organizacje młodzieżowe, rady czy projekty obywatelskie. Dane te potwierdzają, że w najmłodszych grupach wiekowych

aktywność obywatelska rozwija się przede wszystkim w wymiarze codziennych, prostych działań pomocowych, natomiast udział w zinstytucjonalizowanych formach aktywności obywatelskiej jest znikomy.

W tabeli 6 przedstawiono formy aktywności obywatelskiej podejmowane przez uczniów szkół podstawowych z podregionu białostockiego w ostatnich dwóch latach. Najbardziej widoczne było zaangażowanie w pomoc koleżeńską w nauce – ponad 60% uczniów deklaroowało, że pomaga innym często lub bardzo często. Na wysokim poziomie kształtowała się również pomoc sąsiedzka i rodzinna (43,2%) oraz wolontariat szkolny (32%).

Mniej popularne były aktywności związane z formalnymi strukturami obywatelskimi. Aż 91,1% uczniów nigdy nie uczestniczyło w działalności młodzieżowej rady miasta lub gminy, a 81,7% nie brało udziału w projektach obywatelskich. Podobnie niskie były wskaźniki dotyczące działań w organizacjach młodzieżowych (68,1% brak doświadczeń).

W zakresie aktywności tematycznych stosunkowo częściej pojawiały się działania wolontariackie poza szkołą (16,3% angażujących się często lub bardzo często), udział w wydarzeniach sportowych (24% angażujących się często lub bardzo często) oraz w wydarzeniach patriotycznych i historycznych (16,4% angażujących się często lub bardzo często). Udział w akcjach ekologicznych i artystyczno-kulturalnych pozostawał na średnim poziomie – dominowały deklaracje sporadycznego uczestnictwa.

Tabela 6. Formy aktywności obywatelskiej dzieci z podregionu białostockiego (w ciągu ostatnich 2 lat)

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko*	Czasami**	Często***	Bardzo często****
1.	Samorząd szkolny/klasowy (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem klasy lub szkoły)	50,2%	21,6%	13,6%	4,7%	9,9%
2.	Organizowanie wydarzeń w szkole (np. pikniki, wycieczki, zbiórki na pomoc innym, akcje charytatywne)	39,0%	27,7%	19,3%	10,2%	3,8%
3.	Projekty klasowe/szkolne (np. gazetka szkolna, szkolne radio, szkolny teatr)	45,1%	23,0%	15,0%	9,4%	7,5%
4.	Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na lekcji i jaka jest praca domowa)	7,0%	9,9%	23,0%	26,8%	33,3%
5.	Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. noszenie plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej)	44,1%	17,4%	19,7%	8,0%	10,8%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko*	Czasami**	Często***	Bardzo często****
6.	Udział w kółkach szkolnych (np. klub debat, koło ekologiczne)	59,6%	15,0%	7,0%	8,5%	9,9%
7.	Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, wspólne akcje i działania dla innych)	50,7%	17,4%	8,9%	12,7%	10,3%
8.	Wolontariat w szkole (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)	23,9%	23,9%	20,2%	18,8%	13,2%
9.	Wolontariat poza szkołą (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, pomoc schroniskom dla zwierząt)	40,9%	26,8%	16,0%	9,3%	7,0%
10.	Młodzieżowa rada miasta/gminy lub parlament młodzieży	91,1%	4,7%	3,2%	0,5%	0,5%
11.	Lokalne akcje społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiedzka)	41,3%	31,0%	15,0%	8,9%	3,8%
12.	Działanie w organizacji młodzieżowej lub stowarzyszeniu (np. klub młodzieżowy, fundacja, inne grupy pomagające innym)	68,1%	13,2%	7,4%	6,6%	4,7%
13.	Projekty obywatelskie w szkole lub poza nią (np. debaty, udział w Sejmie Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski)	81,7%	10,3%	3,8%	2,8%	1,4%
14.	Działania w Internecie, które mają pomóc innym (np. podpisywanie petycji, udostępnianie lub organizowanie ważnych akcji, edukowanie innych w mediach społecznościowych)	69,0%	14,1%	9,4%	4,2%	3,3%
15.	Pomoc sąsiedzka lub rodzinna (np. pomaganie starszym sąsiadom, wspólna pomoc z rodziną innym osobom)	18,3%	17,4%	21,1%	20,7%	22,5%
16.	Działania ekologiczne (np. sprzątanie świata, sadzenie drzew)	29,6%	37,1%	19,7%	7,5%	6,1%
17.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. rocznice, marsze pamięci, rekonstrukcje historyczne, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)	30,1%	28,6%	24,9%	9,4%	7,0%
18.	Wydarzenia sportowe (np. biegi charytatywne, pomoc w organizacji zawodów sportowych)	35,2%	26,8%	14,0%	9,9%	14,1%
19.	Działania artystyczne lub kulturalne (np. występy, koncerty, przedstawienia lub warsztaty dla innych ludzi)	47,4%	27,7%	10,3%	7,6%	7,0%

Wyjaśnienie: * rzadko – raz-dwa razy w roku; ** czasami – kilka razy w roku; ***często – mniej więcej raz w miesiącu; ****bardzo często – kilka razy w miesiącu lub częściej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=213].

Podsumowując, dzieci z podregionu białostockiego najczęściej angażowały się w działania pomocowe o charakterze bezpośrednim – wobec rówieśników i w rodzinie – oraz w szkolny wolontariat. Aktywność w instytucjonalnych formach uczestnictwa obywatelskiego była marginalna.

W tabeli 7 przedstawiono formy aktywności obywatelskiej podejmowane przez uczniów szkół podstawowych z podregionu łomżyńskiego w ciągu ostatnich dwóch lat. Najczęściej wskazywaną formą była pomoc koleżeńska w nauce – ponad połowa uczniów (54,1%) deklarowała, że pomaga innym często lub bardzo często. Podobnie wysokie wartości odnotowano w przypadku pomocy sąsiedzkiej i rodzinnej (50,7%). Ponadto respondenci wskazywali na uczestnictwo w wydarzeniach patriotycznych i historycznych (31,5%) oraz w wydarzeniach sportowych (30,8%). Wolontariat szkolny angażował 20,6% dzieci regularnie, a poza szkołą – 13%. Dość popularne były także lokalne akcje społeczne – 38,4% uczniów brało w nich udział co najmniej kilka razy w roku.

Mniej uczniów podejmowało aktywności w ramach samorządu szkolnego (17,8% często lub bardzo często) czy projektów klasowych (17,8%). Stosunkowo niskie było uczestnictwo w kołach zainteresowań (15,8%), harcerstwie (15,1%) oraz organizacjach młodzieżowych (8,9%).

Najrzadziej dzieci z podregionu łomżyńskiego angażowały się w działania formalne i instytucjonalne – aż 84,3% nigdy nie uczestniczyło w młodzieżowej radzie miasta lub gminy, a 79,5% nie brało udziału w projektach obywatelskich.

Tabela 7. Formy aktywności obywatelskiej dzieci z podregionu łomżyńskiego (w ciągu ostatnich 2 lat)

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko*	Czasami**	Często***	Bardzo często****
1.	Samorząd szkolny/klasowy (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem klasy lub szkoły)	41,1%	26,0%	15,1%	10,3%	7,5%
2.	Organizowanie wydarzeń w szkole (np. pikniki, wycieczki, zbiórki na pomoc innym, akcje charytatywne)	48,6%	20,6%	16,4%	7,5%	6,9%
3.	Projekty klasowe/szkolne (np. gazetka szkolna, szkolne radio, szkolny teatr)	41,8%	28,8%	11,6%	8,2%	9,6%
4.	Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na lekcji i jaka jest praca domowa)	13,7%	13,7%	18,5%	26,7%	27,4%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko*	Czasami**	Często***	Bardzo często****
5.	Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. noszenie plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej)	34,9%	28,8%	17,8%	8,9%	9,6%
6.	Udział w kółkach szkolnych (np. klub debat, koło ekologiczne)	63,0%	13,7%	7,5%	4,8%	11,0%
7.	Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, wspólne akcje i działania dla innych)	54,1%	21,9%	8,9%	8,9%	6,2%
8.	Wolontariat w szkole (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)	39,0%	27,4%	13,0%	9,6%	11,0%
9.	Wolontariat poza szkołą (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, pomoc schroniskom dla zwierząt)	46,6%	24,0%	16,4%	4,1%	8,9%
10.	Młodzieżowa rada miasta/gminy lub parlament młodzieży	84,3%	7,5%	2,7%	2,1%	3,4%
11.	Lokalne akcje społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiedzka)	26,7%	34,9%	19,3%	11,6%	7,5%
12.	Działanie w organizacji młodzieżowej lub stowarzyszeniu (np. klub młodzieżowy, fundacja, inne grupy pomagające innym)	63,0%	21,9%	6,2%	3,4%	5,5%
13.	Projekty obywatelskie w szkole lub poza nią (np. debaty, udział w Sejmie Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski)	79,5%	8,9%	4,1%	3,4%	4,1%
14.	Działania w Internecie, które mają pomóc innym (np. podpisywanie petycji, udostępnianie lub organizowanie ważnych akcji, edukowanie innych w mediach społecznościowych)	56,2%	16,4%	12,3%	4,1%	11,0%
15.	Pomoc sąsiedzka lub rodzinna (np. pomaganie starszym sąsiadom, wspólna pomoc z rodziną innym osobom)	13,7%	11,6%	24,0%	20,6%	30,1%
16.	Działania ekologiczne (np. sprzątanie świata, sadzenie drzew)	27,4%	30,8%	21,2%	12,4%	8,2%
17.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. rocznice, marsze pamięci, rekonstrukcje historyczne, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)	15,8%	36,3%	16,4%	19,2%	12,3%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko*	Czasami**	Często***	Bardzo często****
18.	Wydarzenia sportowe (np. biegi charytatywne, pomoc w organizacji zawodów sportowych)	37,0%	18,5%	13,7%	11,6%	19,2%
19.	Działania artystyczne lub kulturalne (np. występy, koncerty, przedstawienia lub warsztaty dla innych ludzi)	32,2%	29,5%	15,0%	15,8%	7,5%

Wyjaśnienie: * rzadko – raz-dwa razy w roku; ** czasami – kilka razy w roku; ***często – mniej więcej raz w miesiącu; ****bardzo często – kilka razy w miesiącu lub częściej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=146].

Podsumowując, dzieci z podregionu łomżyńskiego najczęściej angażowały się w działania pomocowe – koleżeńskie, rodzinne i sąsiedzkie – oraz w inicjatywy lokalne. Znacznie rzadziej uczestniczyły w aktywnościach wymagających formalnego członkostwa lub zorganizowanych struktur obywatelskich.

W tabeli 8 przedstawiono formy aktywności obywatelskiej podejmowane przez uczniów szkół podstawowych z podregionu suwalskiego w ciągu ostatnich dwóch lat. Najbardziej widoczną formą zaangażowania była pomoc koleżeńska w nauce – aż 50% dzieci deklarowało, że wspiera innych często lub bardzo często. Podobnie wysoki poziom dotyczył pomocy sąsiedzkiej i rodzinnej, w którą regularnie angażowało się ponad 41% uczniów.

Znaczące wskaźniki odnotowano także w wolontariacie szkolnym i w wydarzeniach artystycznych i kulturalnych – po 21,2% regularnych uczestników. Dodatkowo, dzieci biorą udział w projektach klasowych (17,5%), wydarzeniach patriotycznych i historycznych (17,4%) oraz sportowych (13,7%).

Znacznie niższe wartości odnotowano w obszarze aktywności instytucjonalnych – aż 92,5% uczniów nigdy nie uczestniczyło w młodzieżowej radzie gminy czy mieście, a 77,5% nie miało styczności z projektami obywatelskimi. Podobnie ograniczony był udział w działaniach organizacji młodzieżowych (66,3% brak doświadczeń).

Warto zauważyć, że dzieci z podregionu suwalskiego rzadko uczestniczyły także w działaniach internetowych o charakterze obywatelskim – ponad połowa nigdy w nich nie brała udziału, a jedynie około 10% angażowała się w nie często lub bardzo często.

Tabela 8. Formy aktywności obywatelskiej dzieci z podregionu suwalskiego (w ciągu ostatnich 2 lat)

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko*	Czasami**	Często***	Bardzo często****
1.	Samorząd szkolny/klasowy (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem klasy lub szkoły)	50,0%	22,5%	6,3%	7,5%	13,7%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
2.	Organizowanie wydarzeń w szkole (np. pikniki, wycieczki, zbiórki na pomoc innym, akcje charytatywne)	45,0%	21,3%	18,7%	10,0%	5,0%
3.	Projekty klasowe/szkolne (np. gazetka szkolna, szkolne radio, szkolny teatr)	36,3%	21,2%	25,0%	6,3%	11,2%
4.	Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na lekcji i jaka jest praca domowa)	8,8%	12,5%	28,8%	17,4%	32,5%
5.	Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. noszenie plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej)	47,5%	23,8%	7,5%	10,0%	11,2%
6.	Udział w kółkach szkolnych (np. klub debat, koło ekologiczne)	72,5%	7,5%	8,7%	3,8%	7,5%
7.	Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, wspólne akcje i działania dla innych)	58,8%	13,7%	3,8%	12,5%	11,2%
8.	Wolontariat w szkole (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)	32,5%	22,5%	23,8%	13,7%	7,5%
9.	Wolontariat poza szkołą (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, pomoc schroniskom dla zwierząt)	48,8%	32,5%	8,7%	5,0%	5,0%
10.	Młodzieżowa rada miasta/gminy lub parlament młodzieży	92,5%	3,7%	1,3%	2,5%	0,0%
11.	Lokalne akcje społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiedzka)	38,8%	36,3%	12,3%	6,3%	6,3%
12.	Działanie w organizacji młodzieżowej lub stowarzyszeniu (np. klub młodzieżowy, fundacja, inne grupy pomagające innym)	66,3%	15,0%	7,5%	6,2%	5,0%
13.	Projekty obywatelskie w szkole lub poza nią (np. debaty, udział w Sejmie Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski)	77,5%	12,5%	1,3%	7,4%	1,3%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
14.	Działania w Internecie, które mają pomóc innym (np. podpisywanie petycji, udostępnianie lub organizowanie ważnych akcji, edukowanie innych w mediach społecznościowych)	53,8%	30,0%	6,2%	6,2%	3,8%
15.	Pomoc sąsiedzka lub rodzinna (np. pomaganie starszym sąsiadom, wspólna pomoc z rodziną innym osobom)	11,2%	26,3%	21,3%	16,2%	25,0%
16.	Działania ekologiczne (np. sprzątanie świata, sadzenie drzew)	25,0%	45,0%	20,0%	3,8%	6,2%
17.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. rocznice, marsze pamięci, rekonstrukcje historyczne, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)	33,8%	32,5%	16,3%	11,2%	6,2%
18.	Wydarzenia sportowe (np. biegi charytatywne, pomoc w organizacji zawodów sportowych)	42,5%	22,5%	21,3%	7,5%	6,2%
19.	Działania artystyczne lub kulturalne (np. występy, koncerty, przedstawienia lub warsztaty dla innych ludzi)	40,0%	31,3%	7,5%	15,0%	6,2%

Wyjaśnienie: * rzadko – raz-dwa razy w roku; ** czasami – kilka razy w roku; ***często – mniej więcej raz w miesiącu; ****bardzo często – kilka razy w miesiącu lub częściej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=80].

Podsumowując, aktywność obywatelska dzieci z podregionu suwalskiego koncentruje się głównie na działaniach o charakterze pomocowym w środowisku najbliższym (koleżeńskim i rodzinnym), natomiast znikomy pozostaje ich udział w formalnych, instytucjonalnych formach uczestnictwa obywatelskiego.

W tabeli 9 przedstawiono porównanie aktywności obywatelskiej uczniów z województwa podlaskiego z uwzględnieniem trzech podregionów. W całym województwie dzieci najczęściej angażowały się w pomoc koleżeńską w nauce (90,4%) oraz w pomoc sąsiedzka i rodzinną (84,5%). Wysokie wskaźniki odnotowano również dla działań ekologicznych (72%) i wydarzeń patriotycznych (74%) – szczególnie w podregionie łomżyńskim (84,3%).

Wolontariat szkolny był częstszy (69,5%) niż poza szkołą (55,8%), przy czym wolontariat szkolny najczęściej był wskazywany przez dzieci zamieszkujące podregion białostocki (76,1%). Rzadziej uczniowie uczestniczyli w działaniach instytucjonalnych

– jedynie 10,9% miało kontakt z młodzieżową radą, a 19,8% z projektami obywatelskimi.

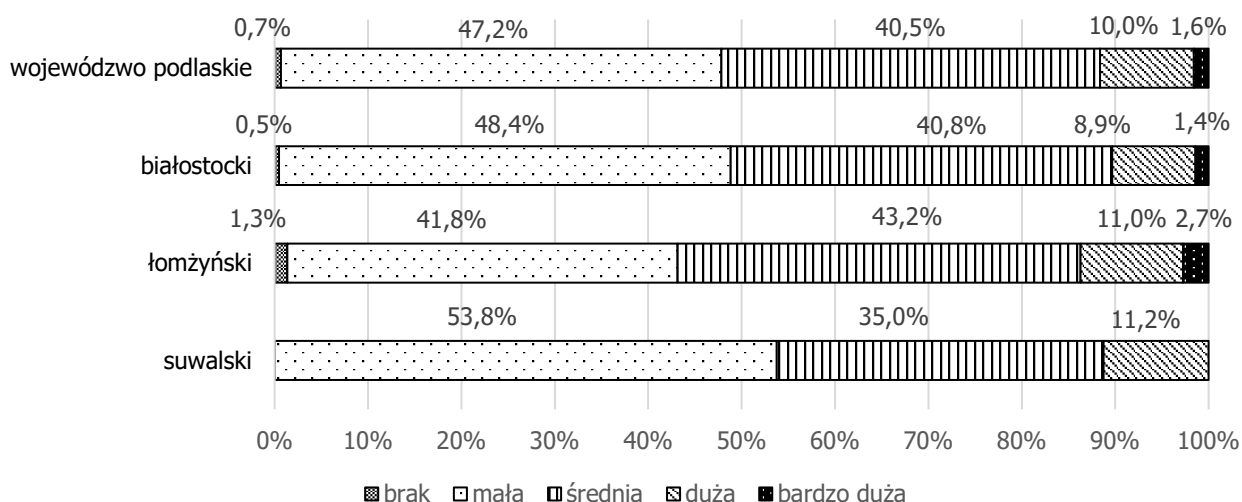
Podsumowując, dzieci z województwa podlaskiego najczęściej angażują się w działania bezpośrednie – pomocowe, rodzinne, sąsiedzkie oraz ekologiczne. Największą aktywnością wyróżnia się podregion łomżyński, zwłaszcza w obszarze inicjatyw patriotyczno-historycznych i artystyczno-kulturalnych, natomiast podregion białostocki charakteryzuje się najwyższym poziomem wolontariatu szkolnego. Najslabszym ogniwem pozostaje uczestnictwo w instytucjonalnych formach aktywności obywatelskiej, takich jak rady młodzieżowe czy projekty obywatelskie.

Tabela 9. Porównanie form aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego w podziale na podregiony (co najmniej raz roku w ciągu ostatnich 2 lat)

L.p.	Wyszczególnienie	Województwo podlaskie	Podregion białostocki	Podregion łomżyński	Podregion suwalski
1.	Samorząd szkolny/klasowy (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem klasy lub szkoły)	52,9%	49,8%	58,9%	50,0%
2.	Organizowanie wydarzeń w szkole (np. pikniki, wycieczki, zbiórki na pomoc innym, akcje charytatywne)	56,7%	61,0%	51,4%	55,0%
3.	Projekty klasowe/szkolne (np. gazetka szkolna, szkolne radio, szkolny teatr)	57,6%	54,9%	58,2%	63,8%
4.	Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na lekcji i jaka jest praca domowa)	90,4%	93,0%	86,3%	91,3%
5.	Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. noszenie plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej)	58,3%	55,9%	65,1%	52,5%
6.	Udział w kółkach szkolnych (np. klub debat, koło ekologiczne)	36,9%	40,4%	37,0%	27,5%
7.	Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, wspólne akcje i działania dla innych)	46,7%	49,3%	45,9%	41,3%
8.	Wolontariat w szkole (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)	69,5%	76,1%	61,0%	67,5%

L.p.	Wyszczególnienie	Województwo podlaskie	Podregion białostocki	Podregion łomżyński	Podregion suwalski
9.	Wolontariat poza szkołą (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, pomoc schroniskom dla zwierząt)	55,8%	59,2%	53,4%	51,3%
10.	Młodzieżowa rada miasta/gminy lub parlament młodzieży	10,9%	8,9%	15,8%	7,5%
11.	Lokalne akcje społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiedzka)	64,0%	58,7%	73,3%	61,3%
12.	Działanie w organizacji młodzieżowej lub stowarzyszeniu (np. klub młodzieżowy, fundacja, inne grupy pomagające innym)	33,9%	31,9%	37,0%	33,8%
13.	Projekty obywatelskie w szkole lub poza nią (np. debaty, udział w Sejmie Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski)	19,8%	18,3%	20,6%	22,5%
14.	Działania w Internecie, które mają pomóc innym (np. podpisywanie petycji, udostępnianie lub organizowanie ważnych akcji, edukowanie innych w mediach społecznościowych)	38,0%	31,0%	43,8%	46,3%
15.	Pomoc sąsiedzka lub rodzinna (np. pomaganie starszym sąsiadom, wspólna pomoc z rodziną innym osobom)	84,5%	81,7%	86,3%	88,8%
16.	Działania ekologiczne (np. sprzątanie świata, sadzenie drzew)	72,0%	70,4%	72,6%	75,0%
17.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. rocznice, marsze pamięci, rekonstrukcje historyczne, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)	74,0%	70,0%	84,3%	66,3%
18.	Wydarzenia sportowe (np. biegi charytatywne, pomoc w organizacji zawodów sportowych)	62,9%	64,8%	63,0%	57,5%
19.	Działania artystyczne lub kulturalne (np. występy, koncerty, przedstawienia lub warsztaty dla innych ludzi)	59,0%	52,6%	67,8%	60,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [województwo podlaskie – N=439; podregion białostocki – N=213; podregion łomżyński – N=146; podregion suwalski – N=80].

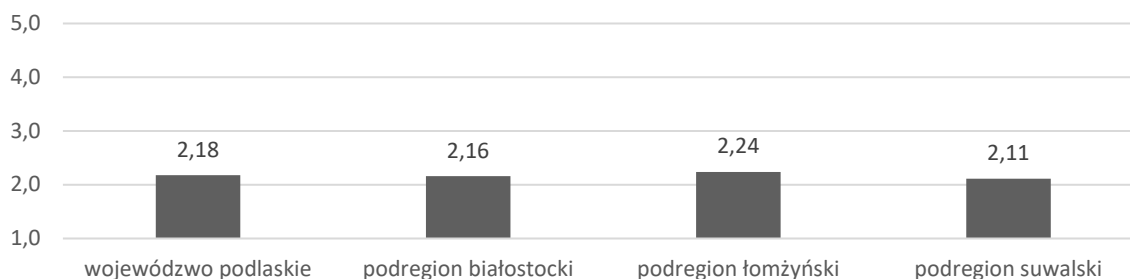

Rysunek 5. Stopień aktywności obywatelskiej dzieci w województwie podlaskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [województwo podlaskie – N=439; podregion białostocki – N=213; podregion łomżyński – N=146; podregion suwalski – N=80].

Na rysunku 5 przedstawiono stopień aktywności obywatelskiej uczniów szkół podstawowych w województwie podlaskim, z podziałem na trzy podregiony: białostocki, łomżyński i suwalski.

Najwyższą aktywność odnotowano w podregionie łomżyńskim, nieco niższą w białostockim i suwalskim. Brak aktywności był znikomy – w podregionie łomżyńskim wyniósł 1,3%, w podregionie białostockim – 0,5%, a w podregionie suwalskim nie zarejestrowano w ogóle braku aktywności.

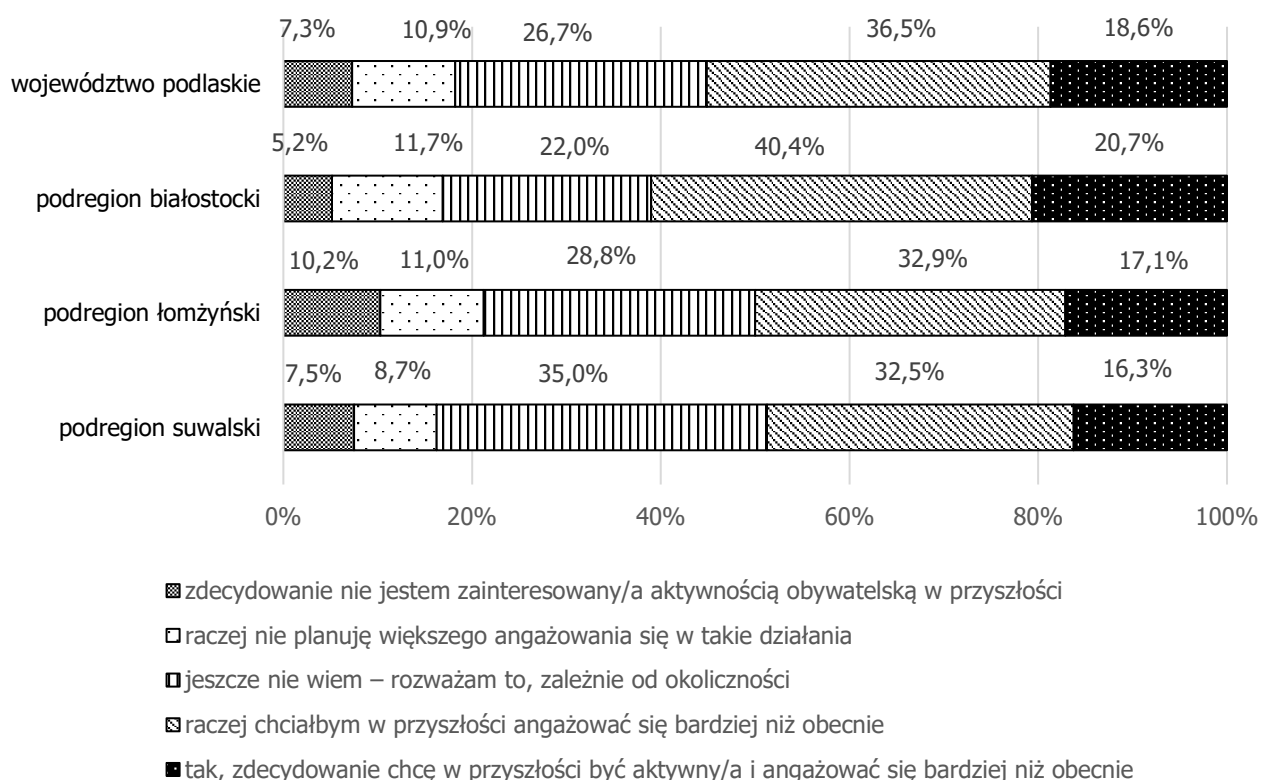
Rysunek 6. Ocena aktywności obywatelskiej dzieci w województwie podlaskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=439].

Rysunek 6 przedstawia ocenę aktywności obywatelskiej dzieci w województwie podlaskim. We wszystkich podregionach poziom ocen jest zbliżony – można wnioskować, że uczniowie uważają się za umiarkowanie aktywnych.

4.2. Przyszłościowe formy aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego

Na rysunku 7 przedstawiono graficznie stopień chęci dzieci do angażowania się w przyszłości w działania obywatelskie. Analizując dane można zauważyć, że aż 55,1% dzieci chciałoby się angażować w tę działalność bardziej niż obecnie.

Rysunek 7. Stopień chęci dzieci do angażowania się w przyszłości w działania obywatelskie

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [województwo podlaskie – N=439; podregion białostocki – N=213; podregion łomżyński – N=146; podregion suwalski – N=80].

W tabeli 10 przedstawiono deklarowane przez dzieci formy aktywności obywatelskiej, które planują podejmować w przyszłości. Największe zainteresowanie w skali województwa budzą wydarzenia sportowe (54,2%), organizacja wydarzeń szkolnych (39,9%) oraz wolontariat szkolny (38%). Popularne są także działania pomocowe – wobec rówieśników (41,9%) i w środowisku sąsiedzkim (34,9%).

Znacznie rzadziej dzieci planują angażować się w formalne struktury obywatelskie. Tylko 10% wskazało na młodzieżową radę miasta lub gminy, a 15,7%

na projekty obywatelskie. Podobnie niski poziom zainteresowania dotyczył działań w organizacjach młodzieżowych (10%).

Porównanie podregionów pokazuje zbliżony poziom deklaracji uczestników badania ankietowego, z pewnymi różnicami. W porównaniu z pozostałymi podregionami, w podregionie łomżyńskim stosunkowo częściej młodzi respondenci wskazywali działania ekologiczne (46,6%), patriotyczno-historyczne (42,5%) oraz pomoc sąsiedzką (42,5%), natomiast w białostockim dominował wybór wolontariatu pozaszkolnego (32,4%). W suwalskim z kolei najwyższy był odsetek dzieci deklarujących brak planów angażowania się (15%).

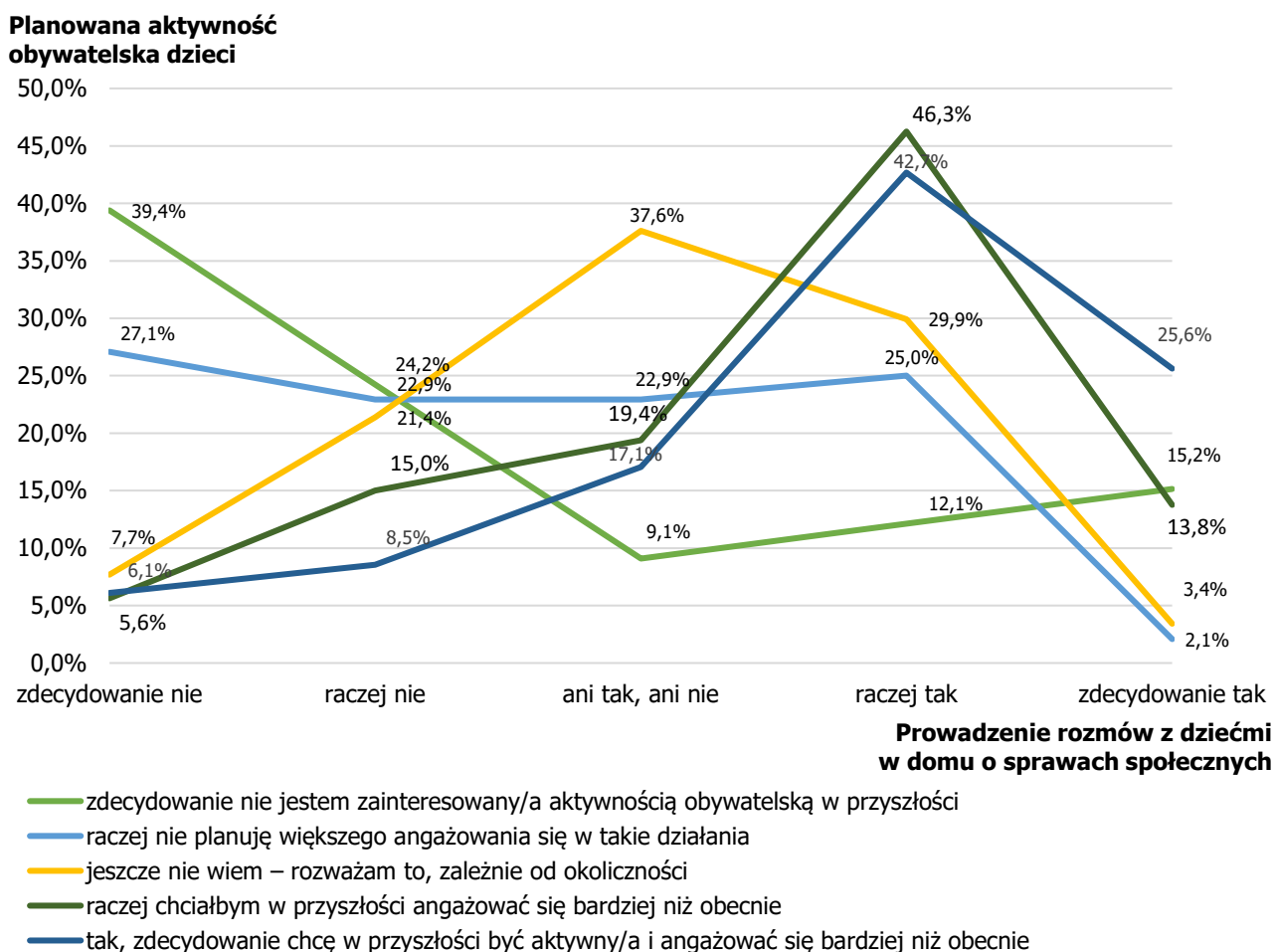
Tabela 10. Planowane w przyszłości formy aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego w podziale na podregiony

L.p.	Wyszczególnienie	Województwo podlaskie	Podregion białostocki	Podregion łomżyński	Podregion suwalski
1.	Samorząd klasowy/szkolny	36,5%	38,5%	32,9%	37,5%
2.	Organizacja wydarzeń w szkole	39,9%	42,3%	37,7%	37,5%
3.	Projekty klasowe/szkolne	41,2%	43,7%	41,1%	35,0%
4.	Pomoc kolegom/koleżankom w codziennym funkcjonowaniu w klasie/szkole	41,9%	40,9%	46,6%	36,3%
5.	Udział w kółkach szkolnych	22,8%	23,5%	20,6%	25,0%
6.	Harcerstwo	17,1%	19,3%	13,0%	18,8%
7.	Wolontariat w szkole	38,0%	37,6%	37,7%	40,0%
8.	Wolontariat poza szkołą	27,8%	32,4%	20,6%	28,8%
9.	Młodzieżowa rada miasta/gminy lub parlament młodzieży	10,0%	11,7%	8,9%	7,5%
10.	Lokalne akcje społeczne	22,1%	23,5%	24,7%	13,8%
11.	Działanie w organizacji młodzieżowej lub stowarzyszeniu	10,0%	9,4%	10,3%	11,3%
12.	Projekty obywatelskie w szkole lub poza nią	15,7%	15,5%	17,1%	13,8%
13.	Działania online o charakterze społecznym lub obywatelskim	16,0%	14,1%	17,1%	18,8%
14.	Pomoc sąsiedzka lub nieformalna pomoc społeczna	34,9%	31,5%	42,5%	30,0%
15.	Działania ekologiczne	35,8%	29,6%	46,6%	32,5%
16.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne	29,6%	23,5%	42,5%	22,5%
17.	Wydarzenia sportowe	54,2%	56,3%	56,2%	45,0%
18.	Działania artystyczne lub kulturalne dla innych osób	24,2%	24,9%	25,3%	20,0%
19.	Brak planu angażowania się w działania społeczne lub obywatelskie	9,3%	6,1%	11,0%	15,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [województwo podlaskie – N=439; podregion białostocki – N=213; podregion łomżyński – N=146; podregion suwalski – N=80].

Podsumowując, dzieci z województwa podlaskiego w przyszłości najczęściej chcą angażować się w działania sportowe, pomocowe i szkolne, natomiast instytucjonalne formy aktywności pozostają dla nich mało atrakcyjne.

Na rysunku 8 przedstawiono graficznie zależność między prowadzeniem rozmów w domu o sprawach społecznych a deklarowaną aktywnością obywatelską dzieci w przyszłości. Wyniki wskazują, że uczniowie, którzy częściej rozmawiają z rodzicami o takich tematach, zdecydowanie częściej planują angażować się w różne formy działań społecznych i obywatelskich. Natomiast brak rozmów w domu sprzyja bierności – w tej grupie wyższy jest odsetek dzieci nieplanujących żadnego zaangażowania.

Rysunek 8. Prowadzenie rozmów w domu o sprawach społecznych a deklarowana aktywność obywatelska dzieci w przyszłości

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=439].

4.3. Czynniki wpływające na aktywność obywatelską dzieci z województwa podlaskiego

Na rysunku 9 przedstawiono średnie oceny czynników motywujących dzieci z województwa podlaskiego do aktywności obywatelskiej. Najwyżej ocenione zostały wartości związane z niesieniem pomocy innym oraz możliwością wspólnego działania z rówieśnikami. Znacznie niższe oceny uzyskało wsparcie i zachęta ze strony nauczycieli oraz rodziny, zachęta ze strony rówieśników, a także działalność online. Wyniki w poszczególnych podregionach są zbliżone, co sugeruje, że dzieci w całym województwie kierują się podobnymi motywacjami, opartymi głównie na wartościach wspólnotowych.

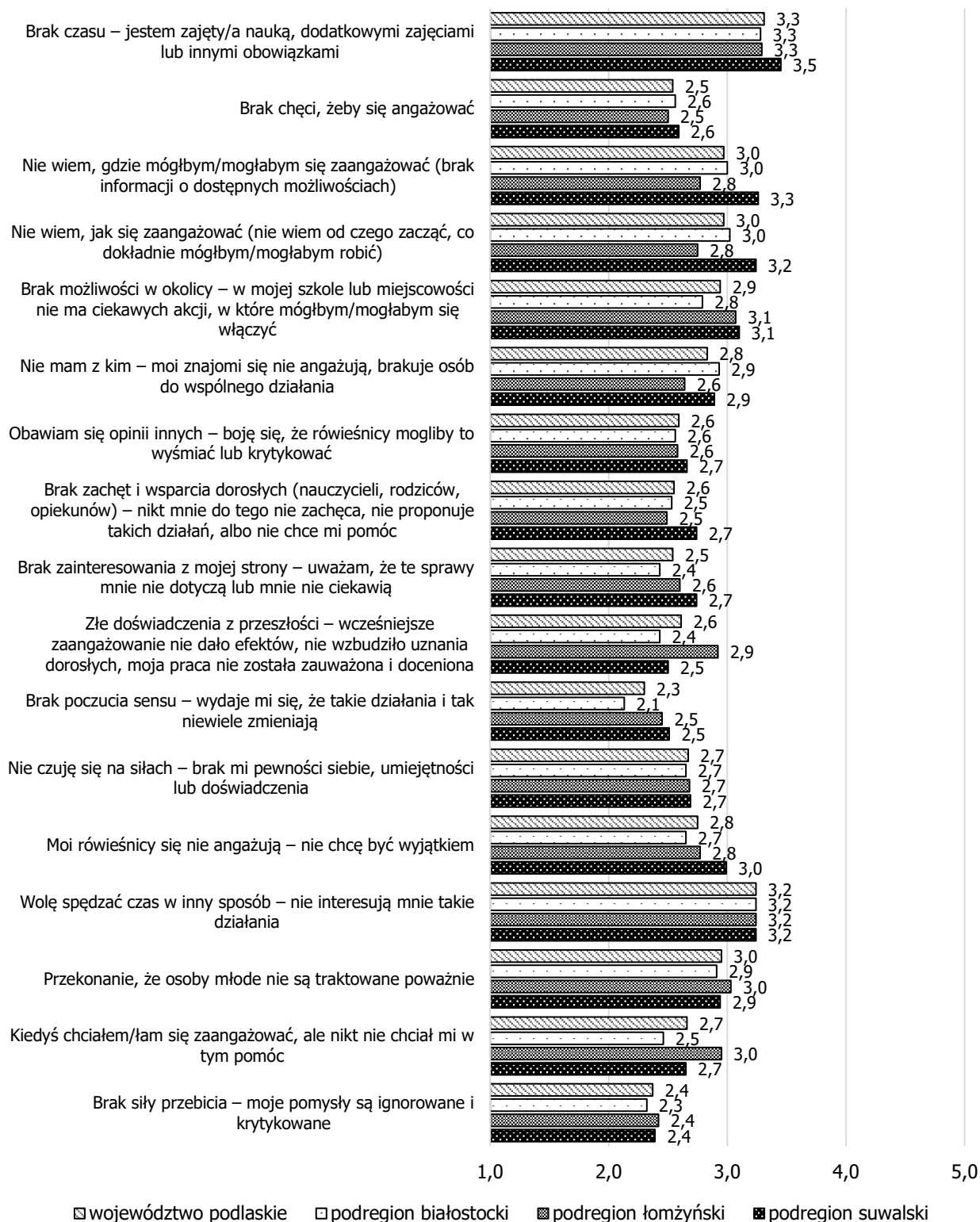

Rysunek 9. Czynniki motywujące dzieci z województwa podlaskiego do aktywności obywatelskiej (średnia ocena*) wg podregionów

*Ocena dokonana w skali 5-stopniowej, gdzie ocena 1 oznacza „zdecydowanie nie jestem zainteresowany/zainteresowana aktywnością obywatelską w przyszłości”, a ocena 5 – „tak, zdecydowanie chce w przyszłości być aktywny/aktywna i angażować się bardziej niż obecnie.”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [województwo podlaskie – N=439; podregion białostocki – N=213; podregion łomżyński – N=146; podregion suwalski – N=80].

Na rysunku 10 przedstawiono średnie oceny czynników ograniczających aktywność obywatelską dzieci z województwa podlaskiego. Najczęściej wskazywanymi barierami były brak czasu związany z nauką szkolną oraz brak zainteresowania takimi działaniami. Uczniowie podkreślali także brak wiedzy jak zacząć i jak można się zaangażować oraz ich przekonanie, że młode osoby nie są traktowane poważnie. Stosunkowo niskie oceny otrzymały takie odpowiedzi jak brak chęci czy brak siły przebicia. Wyniki we wszystkich podregionach były do siebie zbliżone, co sugeruje, że bariery w aktywności dzieci mają charakter uniwersalny w skali całego województwa.

Rysunek 10. Czynniki wpływające hamująco na aktywność obywatelską dzieci z województwa podlaskiego (średnia ocena*)

*Ocena dokonana w skali 5-stopniowej, gdzie ocena 1 oznacza „zdecydowanie nie jestem zainteresowany/zainteresowana aktywnością obywatelską w przyszłości”,

a ocena 5 – „tak, zdecydowanie chce w przyszłości być aktywny/aktywna i angażować się bardziej niż obecnie.”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [województwo podlaskie – N=439; podregion białostocki – N=213; podregion łomżyński – N=146; podregion suwalski – N=80].

4.4. Formy zachęty dzieci do aktywności obywatelskiej

W ramach badań zapytano dzieci z województwa podlaskiego, co mogłoby je zachęcić do większego zaangażowania w sprawy społeczne i inicjatywy lokalne. Zebrane głosy pokazują postawy młodych ludzi, w których przeplatają się motywacje materialne, potrzeba docenienia, znaczenie wspólnoty, atrakcyjność formy działań oraz krytyka zbyt formalnych czy nieautentycznych inicjatyw.

Część uczniów wskazuje, że zachętą mogłyby być nagrody lub inne formy rekompensaty. Wypowiedzi te odnoszą się zarówno do drobnych przyjemności, jak i do poważniejszych korzyści, takich jak pieniądze czy zwolnienia z obowiązków szkolnych. Nagradzanie jest w ich ocenie nie tylko formą gratyfikacji, ale również potwierdzeniem, że ich wysiłek został zauważony.

- „Darmowe lody dla pomagających”. (podregion łomżyński, 10 lat, chłopiec)
- „Zwolnienie z lekcji, polepszenie ocen”. (podregion suwalski, 11 lat, dziewczynka)
- „Można dostać nagrodę, możesz zostać pochwalonym”. (podregion białostocki, 10 lat, chłopiec)
- „Wypłata pieniędzy”. (podregion suwalski, 10 lat, chłopiec)
- „Jakieś porządne wynagrodzenie, żeby to było dla mnie ciekawe”. (podregion łomżyński, 12 lat, chłopiec)

Inny nurt wypowiedzi akcentuje potrzebę uznania i poważnego traktowania ze strony dorosłych. Dzieci chcą, by ich głos był słyszany, a wkład zauważany. Oczekują, że nie zostaną odsunięte od działań na rzecz dorosłych, lecz że same będą mogły odgrywać aktywną rolę. Zauważalne jest także oczekiwanie, aby w ramach angażowania się nie nakładano na nie dodatkowych obciążeń, np. konieczności odrabiania sprawdzianów.

- „Mogłyby mnie zachęcić pochwały od dorosłych i docenienie mnie”. (podregion łomżyński, 12 lat, chłopiec)
- „Zauważenie przez dorosłych (aby dawano nam robić, a nie inni dorośli zbierali nam rzeczy do robienia)”. (podregion białostocki, 14 lat, dziewczynka)
- „Rozmowa z nami tak na poważnie”. (podregion suwalski, 11 lat, chłopiec)

- „Jakby zwalniali z zajęć albo cała klasa szła pomóc, albo dawali oceny za pomoc. Doceniali i nie kazali potem odrabiać sprawdzianów”. (podregion suwalski, 13 lat, chłopiec)

W wielu odpowiedziach uwidacznia się także wymiar aksjologiczny. Dzieci wskazują, że pomaganie samo w sobie jest wartością, daje radość i poczucie sensu. Często powtarza się motyw, że „dobro wraca”, co świadczy o wewnętrznej motywacji do działania na rzecz innych i o potrzebie czynienia świata lepszym.

- „Dobro wraca”. (podregion łomżyński, 12 lat, nie podano płci)
- „Dobro wraca do Ciebie i dla innych”. (podregion białostocki, 11 lat, chłopiec)
- „Dobro zawsze wraca”. (podregion białostocki, 11 lat, chłopiec)
- „Kiedy będziemy pomagać, świat stanie się miłszy, bezpieczny, nikt nie będzie się bać”. (podregion białostocki, 10 lat, dziewczynka)
- „Bezinteresowna chęć pomocy innym. Radość z pomagania”. (podregion białostocki, 12 lat, dziewczynka)
- „Jeżeli pomagasz innym to masz dobre sumienie. Dobro zawsze powraca”. (podregion łomżyński, 13 lat, dziewczynka)

Ważnym czynnikiem dla młodych ludzi jest także atrakcyjność działań. Dzieci wyraźnie oczekują, że aktywność społeczna powinna być ciekawa, różnorodna i powiązana z ich zainteresowaniami. Sport, koncerty, akcje ze zwierzętami czy wyjazdy szkolne to przykłady, które pojawiały się w ich wypowiedziach. To wskazuje, że łączenie obowiązku z zabawą może być skutecznym sposobem na aktywizację młodych osób.

- „To że będzie to fajna zabawa”. (podregion białostocki, 11 lat, chłopiec)
- „Koncerty, zbiórki, biegi”. (podregion białostocki, 11 lat, dziewczynka)
- „Częste uprawianie sportu po szkole”. (podregion łomżyński, 11 lat, nie podano płci)
- „Akcje ze zwierzętami!”. (podregion suwalski, 13 lat, dziewczynka)
- „Na przykład może to być jakaś wycieczka do innego państwa... ale tak żeby nie były drogie”. (podregion suwalski, 13 lat, dziewczynka)

Silnie obecny w wypowiedziach jest także motyw wspólnoty i relacji. Dzieci wyraźnie wskazują, że chętniej podejmują działania, gdy mogą je realizować razem z rówieśnikami, rodzicami czy nauczycielami. Wspólnotowy charakter aktywności ma dla nich szczególne znaczenie, a izolacja czy nadmierne przywiązanie do telefonów oceniane są negatywnie.

- „Dobry pomysł i działanie ze znajomymi dziećmi, rodzicami albo nauczycielami”. (podregion białostocki, 11 lat, chłopiec)

- „Wspólne zabawy dla ludzi”. (podregion łomżyński, 11 lat, chłopiec)
- „Jakby zwalniali z zajęć albo cała klasa szła pomóc”. (podregion suwalski, 13 lat, chłopiec)
- „Mniej korzystać z telefonu i bardziej przyjść do grupy, nie być egoistą”. (podregion białostocki, 10 lat, chłopiec)
- „Jakby wszyscy razem mogli wyjść i pomóc”. (podregion suwalski, 12 lat, dziewczynka)

Nie bez znaczenia pozostaje kwestia informacji i promocji. Uczniowie zauważają, że często brakuje przejrzystych komunikatów dotyczących akcji społecznych. Podkreślają znaczenie dostosowania języka do młodzieży, a także rolę idoli i osób publicznych w promowaniu takich działań.

- „Powinno być więcej informacji i gdzieś rozpisane np. gdzie można wpłacać pieniądze”. (podregion łomżyński, 13 lat, nie podano płci)
- „Więcej nagród, więcej ogłoszeń o tym”. (podregion białostocki, 12 lat, dziewczynka)
- „Aby zachęcić młodzież do pomagania innym trzeba porozumiewać się w języku młodzieżowym”. (podregion łomżyński, 15 lat, chłopiec)
- „Uważam, że dzieci inspirują się osobami popularnymi, gdyby ich idole bardziej to promowali, dzieci byłyby bardziej zaangażowane”. (podregion łomżyński, 15 lat, dziewczynka)
- „Więcej plakatów i reklam, żeby było głośno o akcji”. (podregion suwalski, 12 lat, chłopiec)

W wielu głosach przewija się także rola szkoły i nauczycieli. Szkoła traktowana jest jako naturalna przestrzeń organizowania działań społecznych, a pedagodzy jako osoby, które mogą zachęcać lub zniechęcać do zaangażowania. Uczniowie wskazują na potrzebę lepszej współpracy z nauczycielami, organizacji akcji w ramach zajęć i dodatkowych kursów, które rozwijałyby ich umiejętności.

- „Lepsze ogłaszanie wydarzeń i więcej możliwości, lepsza współpraca z nauczycielami”. (podregion łomżyński, 13 lat, dziewczynka)
- „Zachęcić mogłoby mniej krzyku nauczycieli”. (podregion łomżyński, 12 lat, nie podano płci)
- „Zorganizowanie przez szkołę akcji i zaangażowanie w nie uczniów”. (podregion białostocki, 12 lat, chłopiec)
- „W szkole powinien być kurs pierwszej pomocy co roku i wykłady na temat uzależnień”. (podregion suwalski, 14 lat, chłopiec)
- „Jakby szkoła bardziej wspierała takie działania”. (podregion suwalski, 12 lat, dziewczynka)

Niektóre dzieci wyrażały również krytyczne opinie. Wskazywały na egoizm rówieśników, brak wolontariuszy, czy formalny charakter akcji, które w ich ocenie bardziej skupiają się na formie niż na realnej pomocy. Pojawiały się też głosy, że nic nie jest w stanie zachęcić ich do angażowania się w działania społeczne.

- „Nie można nikogo zmuszać”. (podregion łomżyński, 12 lat, nie podano płci)
- „Brak zakazu telefonu w szkole”. (podregion łomżyński, 11 lat, chłopiec)
- „Większość osób które znam są egoistyczne i brzydzą się pomocą innym”. (podregion białostocki, 12 lat, dziewczynka)
- „Brak osób, które chcą, brak wolontariuszy”. (podregion białostocki, 13 lat, dziewczynka)
- „Niestety, wszystkie akcje skupiają się na formie, a nie na treści i rzeczywistej pomocy... dużo hałasu o nic”. (podregion białostocki, 11 lat, dziewczynka)
- „Mnie nic nie zachęci”. (podregion łomżyński, 13 lat, dziewczynka)

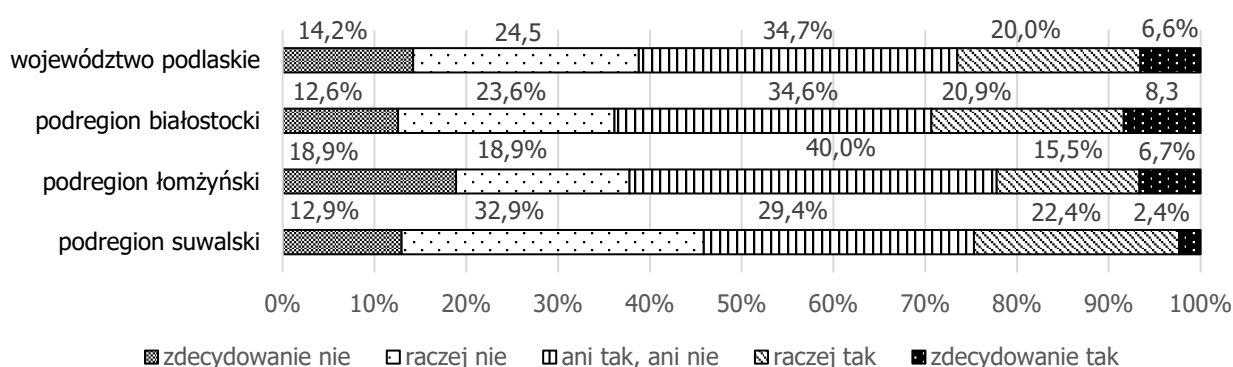
Uzyskane wypowiedzi dzieci wskazują, że aktywność obywatelska w rozumieniu dzieci jest silnie uwarunkowana zarówno czynnikami zewnętrznymi, jak i wewnętrznymi. Z jednej strony uczniowie oczekują nagród, atrakcyjnych form i wyraźnych zachęt ze strony dorosłych. Z drugiej zaś dostrzegają wartość bezinteresownego pomagania i radość płynącą ze wspólnego działania. Szczególne znaczenie ma rola szkoły, która postrzegana jest jako główny ośrodek mogący wspierać i organizować inicjatywy społeczne.

Wypowiedzi respondentów wskazują również na istotne bariery, takie jak brak realnych informacji o akcjach, egoizm części rówieśników czy poczucie, że inicjatywy mają jedynie formalny charakter. Widać więc wyraźnie, że skuteczne angażowanie dzieci w aktywność społeczną wymaga połączenia elementów motywacyjnych (nagrody, pochwały), wspólnotowych (działanie w grupie) i aksjologicznych (poczucie sensu). Spójne oddziaływanie właśnie tych czynników może sprawić, iż młodzi ludzie będą chętniej uczestniczyć w życiu lokalnej społeczności.

5. Diagnoza aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego – wyniki badań ilościowych

5.1. Obecne i przyszłe formy aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego

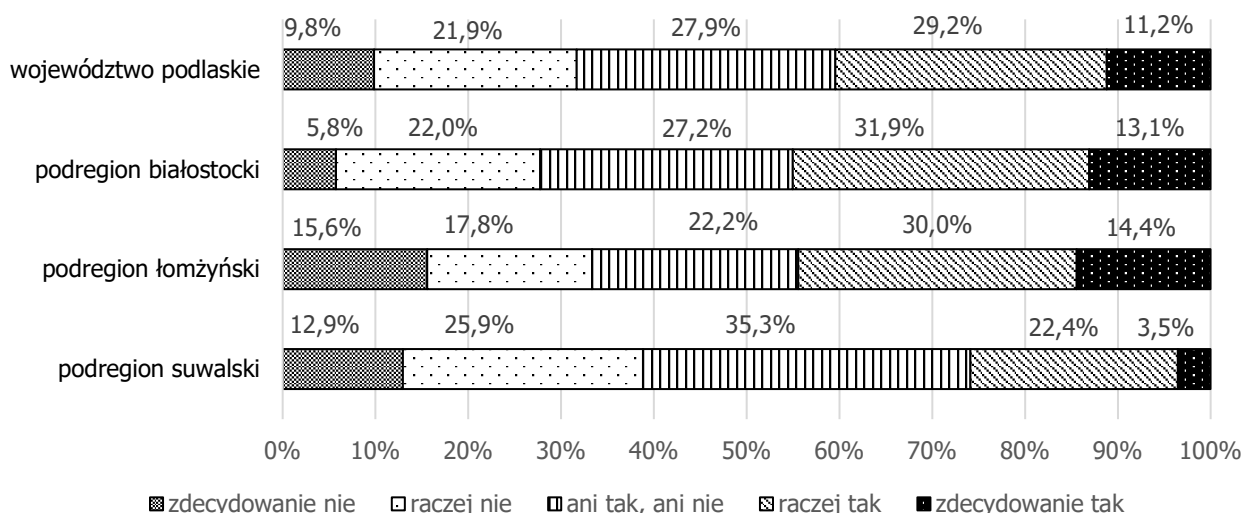
Na rysunku 11 przedstawiono stopień poczucia wpływu uczniów szkół ponadpodstawowych na sprawy związane ze szkołą oraz miejscowością. Wyniki wskazują, że większość młodzieży ocenia swój wpływ jako umiarkowany – dominuje przekonanie o raczej małych lub przeciętnych możliwościach oddziaływania. Nieliczna grupa deklaruje brak wpływu, a niewielki odsetek dostrzega duży wpływ. Różnice między podregionami są niewielkie – w każdym z nich przeważa umiarkowane poczucie sprawczości.

Rysunek 11. Ocena młodzieży dotycząca jej wpływu na sprawy związane ze szkołą lub otoczeniem/miejscowością

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [województwo podlaskie – N=366; podregion białostocki – N=191; podregion łomżyński – N=90; podregion suwalski – N=85].

Na rysunku 12 przedstawiono częstotliwość podejmowania rozmów o sprawach społecznych w domach uczniów szkół ponadpodstawowych. Dane pokazują, że najczęściej deklarowany jest umiarkowany stopień rozmów, co wskazuje na to, że takie rozmowy zwykle się odbywają, choć nie zawsze regularnie i w pełni świadomie. Wyniki są zbliżone w poszczególnych podregionach, co sugeruje, że rozmowy o sprawach obywatelskich nie stanowią stałego elementu życia rodzinnego młodzieży w województwie podlaskim.

Rysunek 12. Stopień podejmowania z młodzieżą rozmów w domu o sprawach społecznych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [województwo podlaskie – N=366; podregion białostocki – N=191; podregion łomżyński – N=90; podregion suwalski – N=85].

W tabeli 11 przedstawiono aktywność obywatelską uczniów szkół ponadpodstawowych w województwie podlaskim w ciągu ostatnich dwóch lat. Najczęściej podejmowaną formą było pomaganie kolegom i koleżankom w nauce – aż 53% młodzieży wskazało, że angażuje się w to często lub bardzo często. Wysokim poziomem uczestnictwa cechowała się także pomoc sąsiedzka i działalność wolontariacka – odpowiednio 47,2% i 33% młodzieży wskazało, że bierze w nich udział czasami lub częściej.

Natomiast najmniej popularne były formy wymagające formalnej przynależności – 85,8% uczniów wskazało, że nigdy nie brało udziału w działaniach politycznych, a 84,7% młodzieży nie było członkami młodzieżowych rad gminy.

Podsumowując, młodzież z województwa podlaskiego najchętniej podejmuje aktywności o charakterze pomocowym i wolontariackim, natomiast dużo rzadziej uczestniczy w działaniach sformalizowanych i instytucjonalnych.

Tabela 11. Formy aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego (w ciągu ostatnich 2 lat)

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
1.	Samorząd klasowy/szkolny/studencki (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem, organizacja klasowych/szkolnych/uczelnianych wydarzeń, poczet sztandarowy)	50,8%	21,3%	14,5%	7,1%	6,3%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
2.	Organizacja wydarzeń w szkole/uczelni (np. pikniki, akcje charytatywne, zbiórki dla potrzebujących)	42,6%	28,4%	17,5%	7,4%	4,1%
3.	Projekty klasowe/szkolne/uczelniane (np. gazetka szkolna/uczelniana, szkolne/uczelniane radio, szkolny/uczelniany teatr)	48,4%	22,7%	18,5%	7,7%	2,7%
4.	Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na zajęciach i co należy wykonać w domu)	4,9%	14,5%	27,6%	27,9%	25,1%
5.	Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. pomoc w noszeniu plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej/uczelnianej)	43,4%	25,4%	14,5%	8,7%	8,0%
6.	Przynależność do szkolnych/uczelnianych kół zainteresowań z elementem działań społecznych (np. klub debat, koła różnych zainteresowań)	56,0%	19,1%	8,2%	7,7%	9,0%
7.	Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, służba społeczna)	71,9%	12,0%	7,1%	3,3%	5,7%
8.	Działalność wolontariacka w szkole/uczelni (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)	35,8%	31,2%	20,7%	8,5%	3,8%
9.	Działalność wolontariacka poza szkołą/uczelnią (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, działania z fundacjami, pomoc schroniskom dla zwierząt)	46,7%	25,4%	16,9%	6,1%	4,9%
10.	Członkostwo w młodzieżowej radzie gminy/miasta lub młodzieżowym parlamencie	84,7%	5,8%	4,9%	2,7%	1,9%
11.	Lokalne inicjatywy społeczne (np. sprzątnięcie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiedzka)	50,0%	29,8%	13,6%	3,6%	3,0%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
12.	Przynależność do organizacji młodzieżowej lub pozarządowej (np. fundacje, stowarzyszenia, kluby młodzieżowe, lokalne NGO)	73,2%	9,0%	8,2%	3,6%	6,0%
13.	Projekty obywatelskie w szkole/uczelni lub poza nią (np. symulacje obrad, debaty publiczne, Sejm Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski, budżet obywatelski)	70,0%	18,3%	6,8%	1,6%	3,3%
14.	Działania online o charakterze społecznym lub obywatelskim (np. podpisywanie petycji, organizowanie lub udział w kampaniach społecznych, edukowanie innych w mediach społecznościowych)	57,9%	24,3%	10,9%	4,4%	2,5%
15.	Pomoc sąsiedzka lub nieformalna pomoc społeczna (np. pomoc osobom starszym, działanie z rodziną lub znajomymi na rzecz lokalnej społeczności)	26,8%	26,0%	27,6%	13,6%	6,0%
16.	Działania ekologiczne (np. akcje ochrony środowiska, sprzątanie terenów zielonych, kampanie dotyczące klimatu lub segregacji odpadów, sadzenia drzew)	42,4%	34,7%	13,9%	6,8%	2,2%
17.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. organizacja obchodów rocznic, uczestnictwo w rekonstrukcjach historycznych lub marszach pamięci, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)	45,6%	30,1%	15,0%	4,9%	4,4%
18.	Akcje sportowe na rzecz innych (np. biegi charytatywne, turnieje dla potrzebujących, wydarzenia sportowe promujące integrację społeczną)	48,4%	28,1%	13,4%	5,7%	4,4%
19.	Działania artystyczne lub kulturalne dla społeczności (np. występy dla seniorów, udział w spektaklach, koncertach, warsztatach integrujących społeczność lokalną)	59,0%	21,0%	10,7%	5,7%	3,6%
20.	Organizacja wydarzeń charytatywnych (np. zbiórki, bale, koncerty, festyny, pikniki, wystawy)	60,7%	19,4%	13,1%	3,8%	3,0%
21.	Działania polityczne (np. przynależność do partii politycznych)	85,8%	5,2%	5,5%	0,8%	2,7%

Wyjaśnienie: * rzadko – raz-dwa razy w roku; ** czasami – kilka razy w roku; ***często – mniej więcej raz w miesiącu; ****bardzo często – kilka razy w miesiącu lub częściej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=366].

W tabeli 12 przedstawiono aktywność obywatelską uczniów szkół ponadpodstawowych z podregionu białostockiego w ciągu ostatnich dwóch lat. Najczęściej wskazywaną formą była pomoc koleżeńska w nauce – ponad 80% młodzieży angażowało się w nią od czasu do czasu do bardzo często, a prawie 30% robiło to bardzo często. Z kolei w nieformalnej pomocy sąsiedzkiej i w szkolnej działalności wolontariackiej bierze udział odpowiednio 46,1% i 37,7% młodzieży. Najmniej popularne były działania polityczne – 88,0% uczniów nigdy w nich nie uczestniczyło.

Podsumowując, młodzież z podregionu białostockiego najczęściej podejmuje aktywności o charakterze pomocowym i wolontariackim, natomiast udział w działaniach instytucjonalnych i politycznych pozostaje marginalny.

Tabela 12. Formy aktywności obywatelskiej młodzieży z podregionu białostockiego (w ciągu ostatnich 2 lat)

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
1.	Samorząd klasowy/szkolny/studencki (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem, organizacja klasowych/szkolnych/uczelnianych wydarzeń, poczet sztandarowy)	49,2%	24,6%	14,1%	5,8%	6,3%
2.	Organizacja wydarzeń w szkole/uczelni (np. pikniki, akcje charytatywne, zbiórki dla potrzebujących)	37,2%	31,9%	20,4%	6,3%	4,2%
3.	Projekty klasowe/szkolne/uczelniane (np. gazetka szkolna/uczelniana, szkolne/uczelniane radio, szkolny/uczelniany teatr)	45,6%	24,6%	18,2%	10,0%	1,6%
4.	Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na zajęciach i co należy wykonać w domu)	5,8%	11,5%	26,2%	26,7%	29,8%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
5.	Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. pomoc w noszeniu plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej/uczelnianej)	42,9%	23,0%	13,7%	9,4%	11,0%
6.	Przynależność do szkolnych/uczelnianych kół zainteresowań z elementem działań społecznych (np. klub debat, koła różnych zainteresowań)	46,1%	25,1%	7,9%	8,4%	12,5%
7.	Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, służba społeczna)	72,8%	9,4%	8,4%	3,1%	6,3%
8.	Działalność wolontariacka w szkole/uczelni (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)	29,8%	32,5%	23,6%	11,0%	3,1%
9.	Działalność wolontariacka poza szkołą/uczelnią (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, działania z fundacjami, pomoc schroniskom dla zwierząt)	45,6%	27,2%	16,2%	5,2%	5,8%
10.	Członkostwo w młodzieżowej radzie gminy/miasta lub młodzieżowym parlamencie	84,3%	5,8%	4,2%	3,1%	2,6%
11.	Lokalne inicjatywy społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiadka)	52,9%	29,3%	12,6%	3,1%	2,1%
12.	Przynależność do organizacji młodzieżowej lub pozarządowej (np. fundacje, stowarzyszenia, kluby młodzieżowe, lokalne NGO)	72,8%	9,4%	7,3%	3,7%	6,8%
13.	Projekty obywatelskie w szkole/uczelni lub poza nią (np. symulacje obrad, debaty publiczne, Sejm Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski, budżet obywatelski)	65,5%	22,5%	5,7%	2,6%	3,7%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
14.	Działania online o charakterze społecznym lub obywatelskim (np. podpisywanie petycji, organizowanie lub udział w kampaniach społecznych, edukowanie innych w mediach społecznościowych)	57,1%	23,0%	11,6%	5,2%	3,1%
15.	Pomoc sąsiedzka lub nieformalna pomoc społeczna (np. pomoc osobom starszym, działanie z rodziną lub znajomymi na rzecz lokalnej społeczności)	26,7%	27,2%	27,8%	12,0%	6,3%
16.	Działania ekologiczne (np. akcje ochrony środowiska, sprzątanie terenów zielonych, kampanie dotyczące klimatu lub segregacji odpadów, sadzenia drzew)	44,5%	32,5%	14,1%	7,3%	1,6%
17.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. organizacja obchodów rocznic, uczestnictwo w rekonstrukcjach historycznych lub marszach pamięci, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)	48,2%	27,8%	15,6%	4,7%	3,7%
18.	Akcje sportowe na rzecz innych (np. biegi charytatywne, turnieje dla potrzebujących, wydarzenia sportowe promujące integrację społeczną)	48,2%	29,8%	11,5%	6,3%	4,2%
19.	Działania artystyczne lub kulturalne dla społeczności (np. występy dla seniorów, udział w spektaklach, koncertach, warsztatach integrujących społeczność lokalną)	56,5%	23,0%	11,1%	6,3%	3,1%
20.	Organizacja wydarzeń charytatywnych (np. zbiórki, bale, koncerty, festyny, pikniki, wystawy)	61,3%	18,3%	12,6%	5,2%	2,6%
21.	Działania polityczne (np. przynależność do partii politycznych)	88,0%	4,2%	5,1%	1,1%	1,6%

Wyjaśnienie: * rzadko – raz-dwa razy w roku; ** czasami – kilka razy w roku; ***często – mniej więcej raz w miesiącu; ****bardzo często – kilka razy w miesiącu lub częściej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=191].

W tabeli 13 przedstawiono aktywność obywatelską uczniów szkół ponadpodstawowych z podregionu łomżyńskiego w ostatnich dwóch latach. Najczęściej wskazywano pomoc koleżeńską w nauce – ponad 75% młodzieży angażowało się w nią czasami lub częściej, a 45,0% robiło to co najmniej raz w miesiącu. Ponadto, tylko 3,3% badanych wskazało, że nigdy nie uczestniczyło w tej formie aktywności. Stosunkowo częsta (ponad dwa razy w roku) była także nieformalna pomoc sąsiedzka (ponad 52,3%), samorząd szkolny (37,7%) oraz wolontariat pozaszkolny (37,7%).

Najrzadziej wybierane były działania polityczne – 86,7% młodzieży nigdy nie uczestniczyło w działaniach politycznych, a 83,3% deklaruje brak przynależności do organizacji młodzieżowych.

Podsumowując, młodzież z podregionu łomżyńskiego najczęściej angażuje się w działania pomocowe, wolontariackie i patriotyczne, natomiast aktywność instytucjonalna i polityczna jest marginalna.

Tabela 13. Formy aktywności obywatelskiej młodzieży z podregionu łomżyńskiego (w ciągu ostatnich 2 lat)

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
1.	Samorząd klasowy/szkolny/studencki (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem, organizacja klasowych/szkolnych/uczelnianych wydarzeń, poczet sztandarowy)	46,7%	15,6%	18,8%	8,9%	10,0%
2.	Organizacja wydarzeń w szkole/uczelni (np. pikniki, akcje charytatywne, zbiórki dla potrzebujących)	40,0%	28,9%	15,5%	10,0%	5,6%
3.	Projekty klasowe/szkolne/uczelniane (np. gazetka szkolna/uczelniana, szkolne/uczelniane radio, szkolny/uczelniany teatr)	45,6%	18,8%	23,3%	6,7%	5,6%
4.	Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na zajęciach i co należy wykonać w domu)	3,3%	21,1%	30,0%	28,9%	16,7%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
5.	Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. pomoc w noszeniu plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej/uczelnianej)	44,4%	23,4%	12,2%	12,2%	7,8%
6.	Przynależność do szkolnych/uczelnianych kół zainteresowań z elementem działań społecznych (np. klub debat, koła różnych zainteresowań)	58,9%	16,6%	11,1%	6,7%	6,7%
7.	Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, służba społeczna)	64,4%	18,9%	6,7%	4,4%	5,6%
8.	Działalność wolontariacka w szkole/uczelni (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)	37,8%	26,7%	24,4%	6,7%	4,4%
9.	Działalność wolontariacka poza szkołą/uczelnią (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, działania z fundacjami, pomoc schroniskom dla zwierząt)	44,4%	17,9%	21,1%	12,2%	4,4%
10.	Członkostwo w młodzieżowej radzie gminy/miasta lub młodzieżowym parlamencie	83,3%	5,6%	5,6%	4,4%	1,1%
11.	Lokalne inicjatywy społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiedzka)	43,3%	28,9%	19,0%	4,4%	4,4%
12.	Przynależność do organizacji młodzieżowej lub pozarządowej (np. fundacje, stowarzyszenia, kluby młodzieżowe, lokalne NGO)	68,9%	8,9%	14,5%	3,3%	4,4%
13.	Projekty obywatelskie w szkole/uczelni lub poza nią (np. symulacje obrad, debaty publiczne, Sejm Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski, budżet obywatelski)	68,9%	20,0%	6,7%	1,1%	3,3%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
14.	Działania online o charakterze społecznym lub obywatelskim (np. podpisywanie petycji, organizowanie lub udział w kampaniach społecznych, edukowanie innych w mediach społecznościowych)	60,0%	25,6%	11,1%	2,2%	1,1%
15.	Pomoc sąsiedzka lub nieformalna pomoc społeczna (np. pomoc osobom starszym, działanie z rodziną lub znajomymi na rzecz lokalnej społeczności)	23,3%	24,4%	27,8%	16,7%	7,8%
16.	Działania ekologiczne (np. akcje ochrony środowiska, sprzątanie terenów zielonych, kampanie dotyczące klimatu lub segregacji odpadów, sadzenia drzew)	35,6%	41,1%	13,3%	7,8%	2,2%
17.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. organizacja obchodów rocznic, uczestnictwo w rekonstrukcjach historycznych lub marszach pamięci, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)	35,6%	35,6%	17,8%	5,5%	5,5%
18.	Akcje sportowe na rzecz innych (np. biegi charytatywne, turnieje dla potrzebujących, wydarzenia sportowe promujące integrację społeczną)	43,3%	28,9%	16,8%	5,5%	5,5%
19.	Działania artystyczne lub kulturalne dla społeczności (np. występy dla seniorów, udział w spektaklach, koncertach, warsztatach integrujących społeczność lokalną)	60,0%	21,1%	11,2%	4,4%	3,3%
20.	Organizacja wydarzeń charytatywnych (np. zbiórki, bale, koncerty, festyny, pikniki, wystawy)	54,4%	22,2%	15,7%	3,3%	4,4%
21.	Działania polityczne (np. przynależność do partii politycznych)	86,7%	4,4%	3,3%	1,2%	4,4%

Wyjaśnienie: * rzadko – raz-dwa razy w roku; ** czasami – kilka razy w roku; ***często – mniej więcej raz w miesiącu; ****bardzo często – kilka razy w miesiącu lub częściej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=90].

W tabeli 14 przedstawiono aktywność obywatelską młodzieży z podregionu suwalskiego w ostatnich dwóch latach. Najczęściej wskazywaną formą było pomaganie kolegom w nauce – ponad 81% badanych angażowało się w nią czasami lub częściej, a prawie 53% robiło to często lub bardzo często. Dość częsta była także pomoc sąsiedzka i nieformalna – 44,7% uczestniczyło w niej co najmniej kilka razy w roku.

Znacznie rzadziej młodzież uczestniczyła regularnie w pomocy niepełnosprawnym rówieśnikom (23,6%), akcjach sportowych (22,4%) czy akcjach ekologicznych (22,4%). Natomiast najrzadziej wybierana była aktywność w młodzieżowych organizacjach i w działaniach politycznych – odpowiednio 87,0% i 80,0% respondentów nigdy w nich nie uczestniczyło.

Podsumowując, młodzież z podregionu suwalskiego najczęściej podejmuje aktywności pomocowe, natomiast w działania instytucjonalne i polityczne angażuje się sporadycznie.

Tabela 14. Formy aktywności obywatelskiej młodzieży z podregionu suwalskiego (w ciągu ostatnich 2 lat)

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
1.	Samorząd klasowy/szkolny/studencki (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem, organizacja klasowych/szkolnych/uczelnianych wydarzeń, poczet sztandarowy)	58,8%	20,0%	10,6%	8,2%	2,4%
2.	Organizacja wydarzeń w szkole/uczelni (np. pikniki, akcje charytatywne, zbiórki dla potrzebujących)	57,7%	20,0%	12,8%	7,1%	2,4%
3.	Projekty klasowe/szkolne/uczelniane (np. gazetka szkolna/uczelniana, szkolne/uczelniane radio, szkolny/uczelniany teatr)	57,7%	22,4%	14,1%	3,4%	2,4%
4.	Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na zajęciach i co należy wykonać w domu)	4,7%	14,1%	28,2%	29,4%	23,6%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
5.	Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. pomoc w noszeniu plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej/uczelnianej)	43,5%	32,9%	18,9%	3,5%	1,2%
6.	Przynależność do szkolnych/uczelnianych kół zainteresowań z elementem działań społecznych (np. klub debat, koła różnych zainteresowań)	75,3%	8,2%	5,9%	7,1%	3,5%
7.	Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, służba społeczna)	77,7%	10,6%	4,6%	2,4%	4,7%
8.	Działalność wolontariacka w szkole/uczelni (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)	47,1%	32,9%	10,6%	4,7%	4,7%
9.	Działalność wolontariacka poza szkołą/uczelnią (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, działania z fundacjami, pomoc schroniskom dla zwierząt)	51,8%	29,4%	14,1%	1,2%	3,5%
10.	Członkostwo w młodzieżowej radzie gminy/miasta lub młodzieżowym parlamencie	87,0%	5,9%	5,9%	0,0%	1,2%
11.	Lokalne inicjatywy społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiedzka)	50,6%	31,8%	10,6%	3,5%	3,5%
12.	Przynależność do organizacji młodzieżowej lub pozarządowej (np. fundacje, stowarzyszenia, kluby młodzieżowe, lokalne NGO)	78,8%	8,3%	3,5%	3,5%	5,9%
13.	Projekty obywatelskie w szkole/uczelni lub poza nią (np. symulacje obrad, debaty publiczne, Sejm Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski, budżet obywatelski)	81,2%	7,1%	9,3%	0,0%	2,4%

L.p.	Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko *	Czasami **	Często ***	Bardzo często ****
14.	Działania online o charakterze społecznym lub obywatelskim (np. podpisywanie petycji, organizowanie lub udział w kampaniach społecznych, edukowanie innych w mediach społecznościowych)	57,7%	25,9%	9,4%	4,6%	2,4%
15.	Pomoc sąsiedzka lub nieformalna pomoc społeczna (np. pomoc osobom starszym, działanie z rodziną lub znajomymi na rzecz lokalnej społeczności)	30,6%	24,7%	27,1%	14,1%	3,5%
16.	Działania ekologiczne (np. akcje ochrony środowiska, sprzątanie terenów zielonych, kampanie dotyczące klimatu lub segregacji odpadów, sadzenia drzew)	44,7%	32,9%	14,2%	4,7%	3,5%
17.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. organizacja obchodów rocznic, uczestnictwo w rekonstrukcjach historycznych lub marszach pamięci, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)	50,6%	29,4%	10,6%	4,7%	4,7%
18.	Akcje sportowe na rzecz innych (np. biegi charytatywne, turnieje dla potrzebujących, wydarzenia sportowe promujące integrację społeczną)	54,1%	23,5%	14,2%	4,7%	3,5%
19.	Działania artystyczne lub kulturalne dla społeczności (np. występy dla seniorów, udział w spektaklach, koncertach, warsztatach integrujących społeczność lokalną)	63,5%	16,5%	9,4%	5,9%	4,7%
20.	Organizacja wydarzeń charytatywnych (np. zbiórki, bale, koncerty, festyny, pikniki, wystawy)	65,9%	18,8%	11,7%	1,2%	2,4%
21.	Działania polityczne (np. przynależność do partii politycznych)	80,0%	8,2%	8,2%	0,0%	3,6%

Wyjaśnienie: * rzadko – raz-dwa razy w roku; ** czasami – kilka razy w roku; ***często – mniej więcej raz w miesiącu; ****bardzo często – kilka razy w miesiącu lub częściej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=85].

W tabeli 15 przedstawiono porównanie aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego. Najczęściej podejmowaną formą była pomoc koleżeńska w nauce (95,1%) oraz pomoc sąsiedzka i nieformalna (73,2%). Wysokie wskaźniki odnotowano również dla wolontariatu szkolnego (64,2%), działań ekologicznych (57,7%), organizacji wydarzeń szkolnych (57,4%) oraz pomagania rówieśnikom z niepełnosprawnościami (56,6%).

Na tle innych podregionów, podregion łomżyński wyróżniał się większym zaangażowaniem w wydarzenia patriotyczne (64,4%), ekologiczne (64,4%) oraz akcje sportowe (56,7%). Białostocki podregion miał najwyższe wskaźniki udziału w wolontariacie szkolnym (70,2%) i projektach obywatelskich (34,6%). Z kolei podregion suwalski wyróżniał się największą aktywnością w działaniach politycznych (20,0%).

Na tle województwa najrzadziej wybierane były działania polityczne i członkostwo w organizacjach młodzieżowych – tylko kolejno 14,2% i 15,3% respondentów deklarowało jakiekolwiek zaangażowanie w tych obszarach.

Podsumowując, młodzież w całym województwie najczęściej uczestniczy w działaniach pomocowych i wolontariackich, a różnice między podregionami sprowadzają się głównie do silniejszego akcentu patriotyczno-ekologicznego w łomżyńskim, wolontariackiego w białostockim i politycznego w suwalskim.

Tabela 15. Porównanie form aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego w podziale na podregiony (co najmniej raz roku w ciągu ostatnich 2 lat)

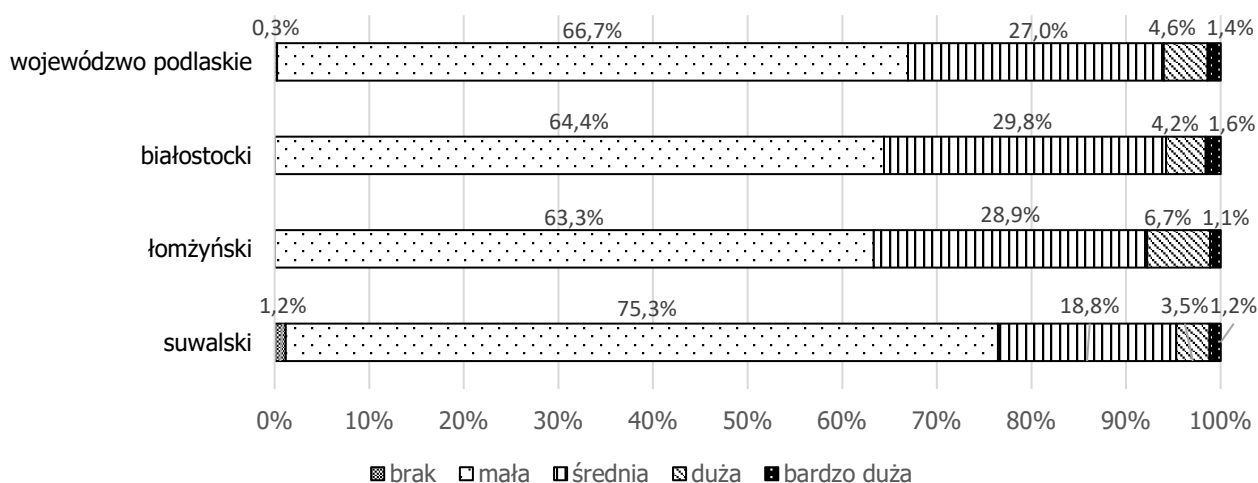
L.p.	Wyszczególnienie	Województwo podlaskie	Podregion białostocki	Podregion łomżyński	Podregion suwalski
1.	Samorząd klasowy/szkolny/studencki (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem, organizacja klasowych/szkolnych/uczelnianych wydarzeń, poczet sztandarowy)	49,2%	50,8%	53,3%	41,2%
2.	Organizacja wydarzeń w szkole/uczelni (np. pikniki, akcje charytatywne, zbiórki dla potrzebujących)	57,4%	62,8%	60,0%	42,4%
3.	Projekty klasowe/szkolne/uczelniane (np. gazetka szkolna/uczelniana, szkolne/uczelniane radio, szkolny/uczelniany teatr)	51,6%	54,5%	54,4%	42,4%
4.	Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na zajęciach i co należy wykonać w domu)	95,1%	94,2%	96,7%	95,3%

L.p.	Wyszczególnienie	Województwo podlaskie	Podregion białostocki	Podregion łomżyński	Podregion suwalski
5.	Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. pomoc w noszeniu plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej/uczelnianej)	56,6%	57,1%	55,6%	56,5%
6.	Przynależność do szkolnych/uczelnianych kół zainteresowań z elementem działań społecznych (np. klub debat, koła różnych zainteresowań)	44,0%	53,9%	41,1%	24,7%
7.	Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, służba społeczna)	28,1%	27,2%	35,6%	22,4%
8.	Działalność wolontariacka w szkole/uczelni (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)	64,2%	70,2%	62,2%	52,9%
9.	Działalność wolontariacka poza szkołą/uczelnią (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, działania z fundacjami, pomoc schroniskom dla zwierząt)	53,3%	54,5%	55,6%	48,2%
10.	Członkostwo w młodzieżowej radzie gminy/miasta lub młodzieżowym parlamencie	15,3%	15,7%	16,7%	12,9%
11.	Lokalne inicjatywy społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiedzka)	50,0%	47,1%	56,7%	49,4%
12.	Przynależność do organizacji młodzieżowej lub pozarządowej (np. fundacje, stowarzyszenia, kluby młodzieżowe, lokalne NGO)	26,8%	27,2%	31,1%	21,2%
13.	Projekty obywatelskie w szkole/uczelni lub poza nią (np. symulacje obrad, debaty publiczne, Sejm Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski, budżet obywatelski)	30,1%	34,6%	31,1%	18,8%

L.p.	Wyszczególnienie	Województwo podlaskie	Podregion białostocki	Podregion łomżyński	Podregion suwalski
14.	Działania online o charakterze społecznym lub obywatelskim (np. podpisywanie petycji, organizowanie lub udział w kampaniach społecznych, edukowanie innych w mediach społecznościowych)	42,1%	42,9%	40,0%	42,4%
15.	Pomoc sąsiedzka lub nieformalna pomoc społeczna (np. pomoc osobom starszym, działanie z rodziną lub znajomymi na rzecz lokalnej społeczności)	73,2%	73,3%	76,7%	69,4%
16.	Działania ekologiczne (np. akcje ochrony środowiska, sprzątanie terenów zielonych, kampanie dotyczące klimatu lub segregacji odpadów, sadzenia drzew)	57,7%	55,5%	64,4%	55,3%
17.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. organizacja obchodów rocznic, uczestnictwo w rekonstrukcjach historycznych lub marszach pamięci, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)	54,4%	51,8%	64,4%	49,4%
18.	Akcje sportowe na rzecz innych (np. biegi charytatywne, turnieje dla potrzebujących, wydarzenia sportowe promujące integrację społeczną)	51,6%	51,8%	56,7%	45,9%
19.	Działania artystyczne lub kulturalne dla społeczności (np. występy dla seniorów, udział w spektaklach, koncertach, warsztatach integrujących społeczność lokalną)	41,0%	43,5%	40,0%	36,5%
20.	Organizacja wydarzeń charytatywnych (np. zbiórki, bale, koncerty, festyny, pikniki, wystawy)	39,3%	38,7%	45,6%	34,1%
21.	Działania polityczne (np. przynależność do partii politycznych)	14,2%	12,0%	13,3%	20,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [województwo podlaskie – N=366; podregion białostocki – N=191; podregion łomżyński – N=90; podregion suwalski – N=85].

Na rysunku 13 przedstawiono stopień aktywności obywatelskiej młodzieży w województwie podlaskim z podziałem na podregiony.

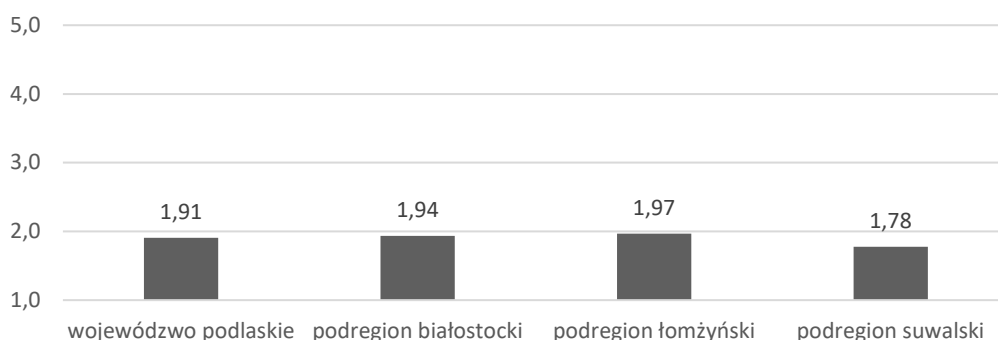

Rysunek 13. Stopień aktywności obywatelskiej młodzieży w województwie podlaskim wg podregionów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [województwo podlaskie – N=366; podregion białostocki – N=191; podregion łomżyński – N=90; podregion suwalski – N=85].

We wszystkich podregionach dominuje niski poziom zaangażowania – większość uczniów podejmuje działania obywatelskie sporadycznie. Najwyższą aktywność deklarowała młodzież z podregionu łomżyńskiego, a najniższą – z suwalskiego.

Na rysunku 14 przedstawiono samoocenę aktywności obywatelskiej młodzieży. Większość uczniów ocenia swoje zaangażowanie jako stosunkowo niskie. Oceny w poszczególnych podregionach są do siebie zbliżone, co potwierdza podobny poziom aktywności w skali całego województwa.

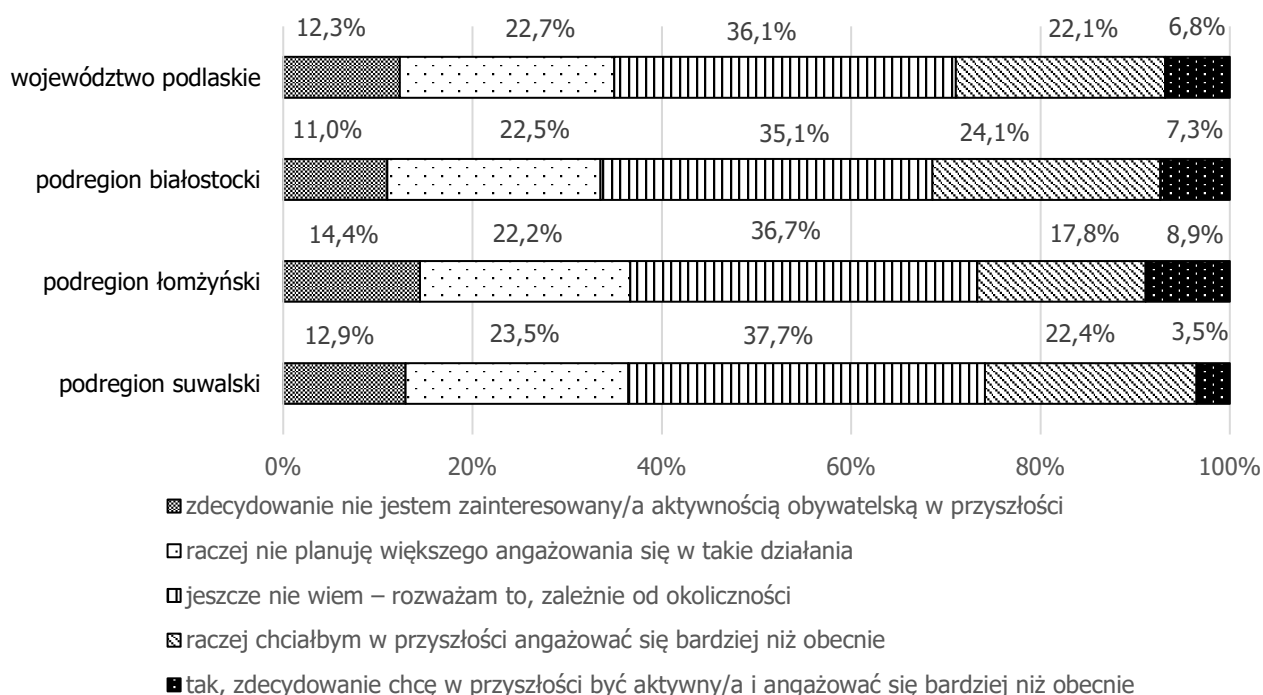

Rysunek 14. Ocena aktywności obywatelskiej młodzieży w województwie podlaskim wg podregionów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=366].

5.2. Przyszłościowe formy aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego

Na rysunku 15 przedstawiono deklarowaną gotowość młodzieży z województwa podlaskiego do podejmowania działań obywatelskich w przyszłości. We wszystkich podregionach przeważają odpowiedzi wskazujące na umiarkowaną lub wysoką chęć angażowania się. Najbardziej optymistyczne deklaracje złożono w podregionie białostockim, natomiast w łomżyńskim częściej pojawiały się opinie wskazujące na brak planów aktywności. Ogółem młodzież województwa deklaruje raczej pozytywne nastawienie do przyszłego zaangażowania obywatelskiego.

Rysunek 15. Stopień chęci młodzieży do angażowania się w przyszłości w działania obywatelskie wg podregionów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [województwo podlaskie – N=366; podregion białostocki – N=191; podregion łomżyński – N=90; podregion suwalski – N=85].

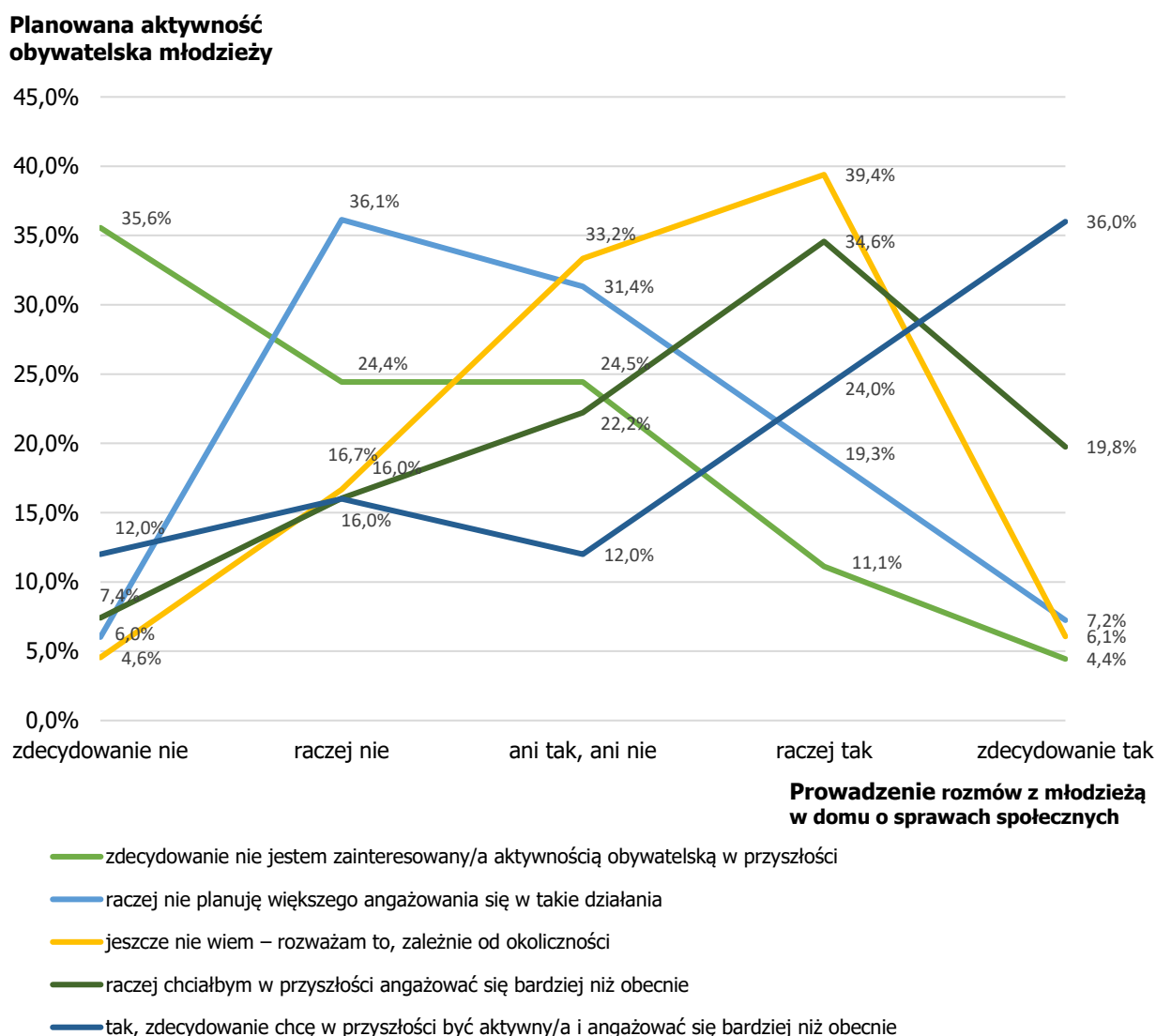
Na podstawie danych zarezerwowanych w tabeli 16 można wnioskować, że młodzież z województwa podlaskiego najczęściej planuje angażować się w pomoc kolegom w szkole (42,6%), wydarzenia sportowe (35,0%), projekty klasowe (29,5%) i działania sąsiedzkie (26,0%). Najrzadziej wskazywano harcerstwo (4,6%) i członkostwo w organizacjach młodzieżowych (4,4%). Na tle innych regionów, w podregionie łomżyńskim silniej akcentowano wolontariat poza szkołą i działalność charytatywną, w białostockim projekty szkolne i sport, a w suwalskim częściej pojawiała się deklaracja braku planów (28,2%).

Tabela 16. Planowane w przyszłości formy aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego w podziale na podregiony

L.p.	Wyszczególnienie	Województwo podlaskie	Podregion białostocki	Podregion łomżyński	Podregion suwalski
1.	Samorząd klasowy/szkolny/studencki	18,6%	20,4%	21,1%	11,8%
2.	Organizacja wydarzeń w szkole/uczelni	21,6%	25,7%	15,6%	18,8%
3.	Projekty klasowe/szkolne/uczelniane	29,5%	35,6%	24,4%	21,2%
4.	Pomoc kolegom/koleżankom w codziennym funkcjonowaniu w klasie/szkole/uczelni	42,6%	44,0%	42,2%	40,0%
5.	Przynależność do szkolnych/uczelnianych kół zainteresowań z elementem działań społecznych	18,3%	23,6%	14,4%	10,6%
6.	Harcerstwo	4,6%	4,7%	4,4%	4,7%
7.	Działalność wolontariacka w szkole/uczelni	19,4%	22,5%	16,7%	15,3%
8.	Działalność wolontariacka poza szkołą/uczelnią	20,2%	16,8%	27,8%	20,0%
9.	Członkostwo w młodzieżowej radzie gminy/miasta lub młodzieżowym parlamencie	4,4%	5,8%	3,3%	2,4%
10.	Lokalne akcje społeczne	17,8%	16,2%	24,4%	14,1%
11.	Przynależność do organizacji młodzieżowej lub pozarządowej	7,4%	7,9%	6,7%	7,1%
12.	Projekty obywatelskie w szkole/uczelni lub poza nią	9,0%	12,0%	3,3%	8,2%
13.	Działania online o charakterze społecznym lub obywatelskim	12,8%	13,6%	13,3%	10,6%
14.	Pomoc sąsiedzka lub nieformalna pomoc społeczna	26,0%	26,2%	26,7%	24,7%
15.	Działania ekologiczne	16,9%	17,3%	17,8%	15,3%
16.	Wydarzenia patriotyczne lub historyczne	13,9%	14,1%	17,8%	9,4%
17.	Wydarzenia sportowe	35,0%	38,7%	35,6%	25,9%
18.	Działania artystyczne lub kulturalne dla społeczności	13,4%	17,3%	11,1%	7,1%
19.	Działalność charytatywna	18,6%	18,3%	24,4%	12,9%
20.	Działalność polityczna	11,5%	11,5%	12,2%	10,6%
21.	Brak planu angażowania się w działania społeczne lub obywatelskie	18,6%	15,2%	16,7%	28,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [województwo podlaskie – N=366; podregion białostocki – N=191; podregion łomżyński – N=90; podregion suwalski – N=85].

Na rysunku 16 przedstawiono zależność między prowadzeniem rozmów w domu o sprawach społecznych a deklarowaną aktywnością obywatelską młodzieży w przyszłości. Wyniki pokazują, że im częściej młodzi ludzie rozmawiają z rodzicami o tematach społecznych, tym chętniej planują angażować się w działania obywatelskie. Brak rozmów w domu wiąże się natomiast z większą biernością i częstszą deklaracją braku planów aktywności.

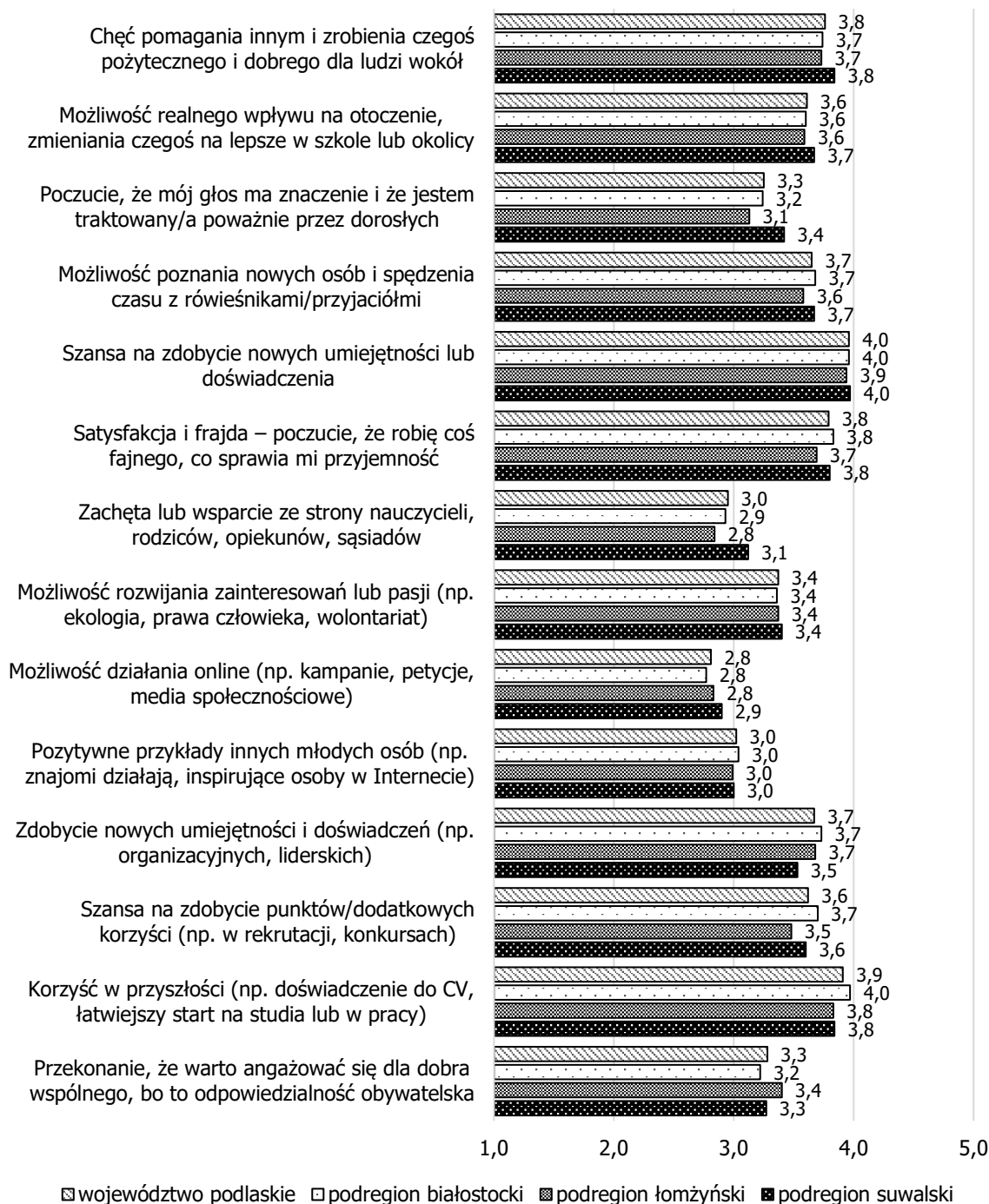
Rysunek 16. Prowadzenie rozmów w domu o sprawach społecznych a deklarowana aktywność obywatelska młodzieży w przyszłości

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=366].

5.3. Czynniki wpływające na aktywność obywatelską młodzieży z województwa podlaskiego

Na rysunku 17 przedstawiono średnie oceny czynników zachęcających młodzież do aktywności obywatelskiej. Czynnikiem, które motywują młodzież najbardziej są:

szansa na zdobycie nowych umiejętności i korzyści w przyszłości (np. doświadczenie do cv). Mniejsze znaczenie w opinii ankietowanych mają możliwość działania online, zachęta lub wsparcie nauczycieli oraz pozytywne przykłady innych młodych osób. Różnice między poszczególnymi podregionami są niewielkie.

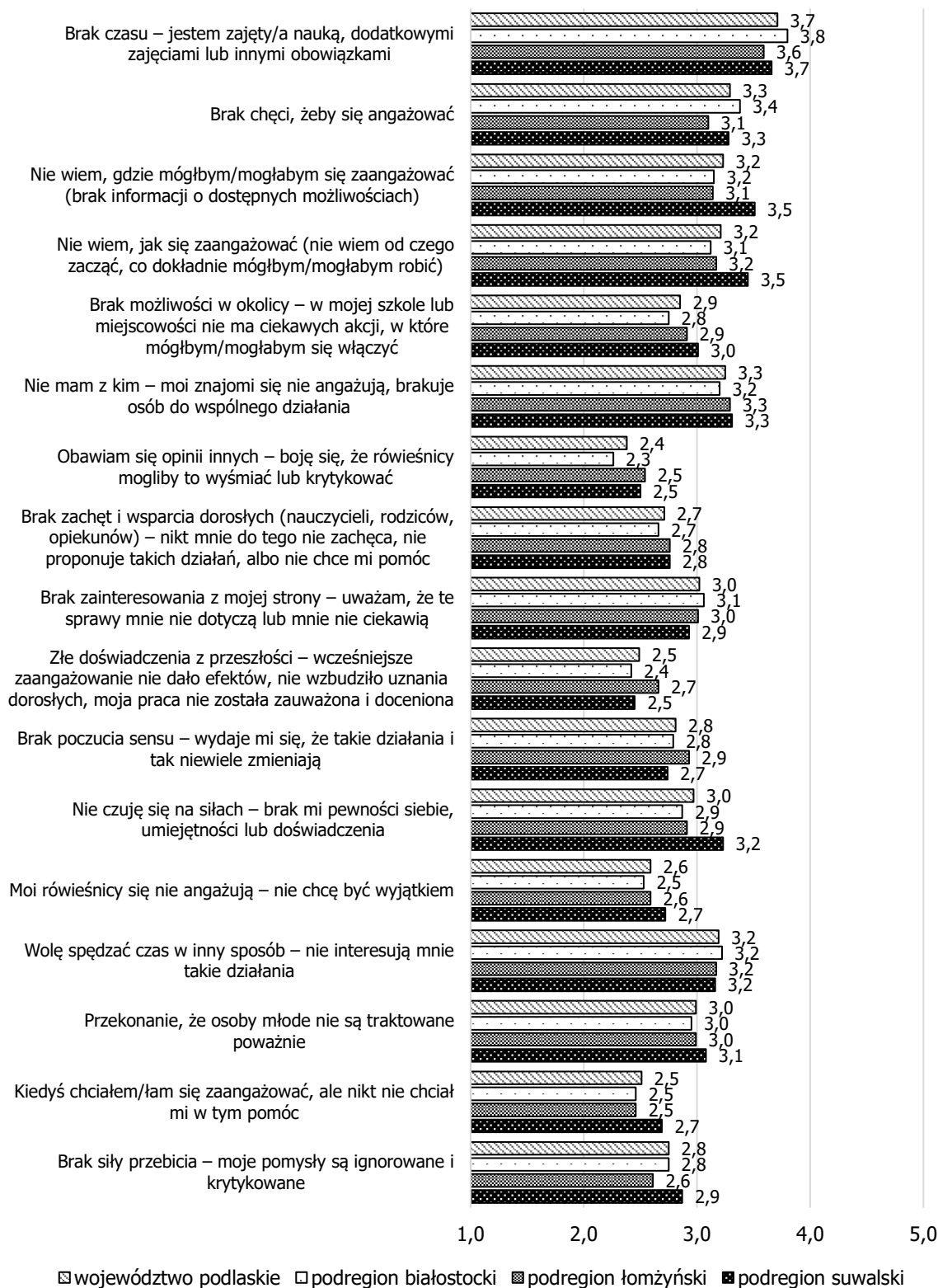

Rysunek 17. Czynniki motywujące młodzież z województwa podlaskiego do aktywności obywatelskiej (średnia ocena*) wg podregionów

*Ocena dokonana w skali 5-stopniowej, gdzie ocena 1 oznacza „zdecydowanie nie”, a ocena 5 – „zdecydowanie tak”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [województwo podlaskie – N=366; podregion białostocki – N=191; podregion łomżyński – N=90; podregion suwalski – N=85].

Na rysunku 18 przedstawiono czynniki ograniczające aktywność obywatelską młodzieży. Najczęściej respondenci wskazywali brak czasu związany z nauką i innymi obowiązkami. Ponadto w ich opinii ważnymi czynnikami są też brak osób do wspólnego działania oraz chęć spędzania czasu w inny sposób. Najrzadziej wskazywanymi barierami było obawianie się opinii innych, złe doświadczenia z przeszłości oraz brak pomocy w zaangażowaniu. Bariery te są podobnie odczuwane we wszystkich podregionach.

Rysunek 18. Czynniki wpływające hamująco na aktywność obywatelską młodzieży z województwa podlaskiego (średnia ocena*) wg podregionów

*Ocena dokonana w skali 5-stopniowej, gdzie ocena 1 oznacza „zdecydowanie nie”, a ocena 5 – „zdecydowanie tak”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [województwo podlaskie – N=366; podregion białostocki – N=191; podregion łomżyński – N=90; podregion suwalski – N=85].

5.4. Formy zachęty młodzieży do aktywności obywatelskiej

W ramach badań zapytano młodzież z podregionów białostockiego, łomżyńskiego i suwalskiego, co mogłoby zachęcić ich (lub rówieśników) do częstszego włączania się w sprawy społeczne i inicjatywy lokalne. Obraz, który wyłania się z wypowiedzi jest wielowarstwowy. Łączy pragmatykę (nagrody, punkty, ułatwienia) z potrzebą podmiotowości (docenienie, sprawczość), atrakcyjnością formy (sport, zwierzęta, plener), relacjami rówieśniczymi, a także wartościami (empatia, „dobro wraca”). Jednocześnie młodzież nie unika krytyki. Wskazuje na pozorność niektórych akcji, brak czasu czy lekceważenie głosu młodych.

Wypowiedzi młodzieży często sytują zaangażowanie społeczne w logice wymiernej „opłacalności” czasu i wysiłku. Widać tu dojrzały pragmatyzm. Działania są chętniej podejmowane, gdy system (szkoła, organizator) komunikuje, że praca wolontariacka zostanie rozpoznana i realnie wynagrodzona – punktami rekrutacyjnymi, ocenami, zwolnieniami z części obowiązków, drobnymi nagrodami lub ekwiwalentem finansowym. Ten wątek nie przeczy motywacjom prospołecznym. Raczej stabilizuje je, obniżając koszt alternatywny po stronie ucznia i czyniąc partycypację przewidywalną oraz racjonalną.

- „Nagroda — nic dużego. Coś co daje taki: ‘dziękuję, że przyszedłeś’... takie małe docenienie za czas”. (podregion białostocki, technikum, nie podano)
- „Jakieś dodatkowe korzyści, np. zniżki lub dodatkowe punkty na uczelni”. (podregion białostocki, studia wyższe (I rok), kobieta)
- „Pieniądze, kasa, profity, pieniądze i jeszcze więcej pieniędzy”. (podregion białostocki, liceum, nie podano)
- „Lepsze rozreklamowanie, oceny z rozszerzonych przedmiotów”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)
- „Pieniądze, pieniądze i jeszcze raz pieniądze”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)
- „Nagrody finansowe, inne formy rekompensaty”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)
- „Promowanie takich rzeczy, nagrody i możliwość zdobycia praktycznego doświadczenia”. (podregion łomżyński, liceum, nie podano)
- „Nowe umiejętności lub wynagrodzenie w postaci pieniędzy”. (podregion łomżyński, liceum, mężczyzna)

Z drugiej strony młodzież wyraźnie artykułuje potrzebę bycia traktowaną jako pełnoprawny podmiot działań. Oczekuje „otwartego sufitu”, czyli realnego dostępu do sprawczości, partnerskiej rozmowy z dorosłymi, mentoringu oraz uznania efektów

pracy. Tak rozumiane docenienie ma dwie warstwy: symboliczno-relacyjną (poważne traktowanie, feedback, pochwała) oraz proceduralną (przekazanie odpowiedzialności, współdecydowanie, wpływ na kształt przedsięwzięć). Obie wzmacniają poczucie sensu i tożsamość obywatelską młodych.

- „Pokazanie, jak wygląda atmosfera — że to nie tylko praca, ale też fajni ludzie; warto promować te inicjatywy”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)
- „Realna możliwość wpływu na otoczenie, wsparcie mentorów, działania, w których widać efekty zaangażowania”. (podregion białostocki, technikum, kobieta)
- „Traktowanie nas na serio przez dorosłych i pokazanie nam, że nawet jako nastoletni to możemy mieć wpływ”. (podregion suwalski, liceum, kobieta)
- „Pochwała i jasny sygnał, że nasz czas jest coś wart”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)
- „Zaangażowany wychowawca”. (podregion suwalski, liceum, kobieta)

Aktywność społeczna jest wyraźnie „relacyjna” i napędzana przez klasę, grupę znajomych. Praktyka wspólnego działania redukuje lęk przed ekspozycją, ułatwia wejście „pierwszy raz” i zwiększa przyjemność uczestnictwa. Co ważne, młodzież dostrzega również ograniczenia: nadmierny indywidualizm i „utonięcie” w telefonach obniżają gotowość do wyjścia z inicjatywą. Wsparcie ze strony rówieśników funkcjonuje tu jako zasób motywacyjny i bufor ryzyka porażki.

- „Zachęciłoby, że poznaję nowych ludzi i przy okazji robię coś przydatnego”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)
- „Wspólne zaangażowanie całej klasy, więcej propozycji, więcej czasu wolnego”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)
- „Na przykład jakby ktoś zachęcił kolegę lub koleżankę do wspólnego działania”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)
- „Muszą być grupy po kilka osób, bo niektórzy nie lubią pracować sami — najlepiej z przyjaciółmi”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)
- „Pomaganie całej klasy”. (podregion suwalski, liceum, kobieta)
- „Mniej siedzenia w telefonie, bardziej przyjść do grupy”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)

Wielu respondentów akcentuje potrzebę formatów, które wykraczają poza „oklepane” formy akcji. Pożądane są aktywności hybrydujące sens i przyjemność: wydarzenia sportowe, akcje ze zwierzętami, praca w terenie, warsztaty, wyjazdy. To nie „uatrakcyjnienie dla uatrakcyjnienia”, lecz mechanizm budowania pozytywnych skojarzeń z zaangażowaniem oraz kapitału doświadczeń.

- „Interesujące akcje, nie oklepane”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)

- „Fajne wydarzenia sportowe”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)
- „Koncerty, zbiórki, biegi”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)
- „Akcje ze zwierzętami”. (podregion suwalski, liceum, kobieta)
- „Różne warsztaty, zadania na świeżym powietrzu, zadania poza szkołą”. (podregion białostocki, technikum, kobieta)
- „Zrobienie ciekawych rzeczy u nas na wiosce, np. boisko z bramkami”. (podregion łomżyński, liceum, mężczyzna)
- „Wyjazd albo wycieczka — ale tak, żeby nie było drogo”. (podregion suwalski, liceum, kobieta)
- „Żeby to była też zabawa, a nie tylko obowiązek”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)
- „Gry i działania, które uczą i wciągają”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)

Młodzież oczekuje, że organizatorzy (szkoły, instytucje, NGO) dostarczą klarownego „przewodnika po uczestnictwie”: jak dołączyć, kto za co odpowiada, jakie są kamienie milowe i jak widoczny będzie efekt końcowy. Wysokiej jakości organizacja zdejmuje z młodych obciążenie poznawcze (co? gdzie? kiedy?) i obniża koszt wejścia. Rola dorosłych jako mentorów i animatorów ma tutaj znaczenie konstytutywne. Przejawia się to zwłaszcza w momentach inauguracji i domknięcia projektów.

- „Osoby, które wytłumaczyłyby, jak należy to robić i od czego zacząć”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)
- „Pomoc nauczycieli, pokazanie efektów pracy”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)
- „Lepsze ogłaszanie wydarzeń i więcej możliwości, lepsza współpraca z nauczycielami”. (podregion łomżyński, liceum, kobieta)
- „Zorganizowanie przez szkołę akcji i zaangażowanie w nie uczniów”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)
- „Zaangażowany wychowawca”. (podregion suwalski, liceum, kobieta)

Choć w wypowiedziach dominują bodźce instrumentalne, to obecny jest także wątek motywacji wewnętrznych. Respondenci formułują oczekiwanie „namacalności sensu”. Wskazują, że wysiłek przekłada się na realną zmianę, a sam głos młodych jest słyszany i sprawczy. W tym rozumieniu angażowanie się służy nie tylko „pomocy innym”, ale także rozwijaniu kompetencji obywatelskich.

- „Sensowne działania i namacalne efekty, a nie tylko byle zrobić wydarzenie”. (podregion suwalski, studia wyższe (I rok), mężczyzna)
- „Upewnienie, że nasz głos się liczy, jest słyszany”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)

- „Promowanie takich rzeczy, nagrody i możliwość zdobycia praktycznego doświadczenia”. (podregion łomżyński, liceum, nie podano)
- „Nowe umiejętności lub wynagrodzenie w postaci pieniędzy”. (podregion łomżyński, liceum, mężczyzna)

Jedną z najsilniej artykułowanych potrzeb jest poprawa komunikacji. Młodzież wielokrotnie wskazuje na deficyt czytelnych i wiarygodnych informacji „jak dołączyć”. Potrzebują informacji, gdzie zgłosić chęć, co się dzieje, kiedy, z kim, w jakiej formule i z jakim skutkiem. Za skuteczne uznaje się promocję w kanałach używanych przez młodych oraz transparentne prezentowanie rezultatów.

- „Większa popularność takich działań, np. w Internecie — i pokazanie korzyści płynących z takiej pomocy”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)
- „Łatwiejszy dojazd, duża dostępność informacji na temat wydarzeń”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)
- „Nagłaśnianie możliwości brania udziału w tego typu akcjach”. (podregion białostocki, studia wyższe (I rok), mężczyzna)
- „Promowanie efektów pracy dotychczasowych grup; zachęcanie poprzez warsztaty i spotkania”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)
- „Promowanie takich akcji i że jest taka możliwość — i oprowadzenie, jak się zapisać na jakieś działanie”. (podregion białostocki, liceum, mężczyzna)
- „Więcej informacji o akcjach”. (podregion łomżyński, liceum, kobieta)
- „Nagłaśnianie tego”. (podregion łomżyński, technikum, kobieta)
- „Lepsze rozgłaszanie, jasne instrukcje, jak dołączyć”. (podregion łomżyński, liceum, nie podano)
- „Reklama w szkole i w sieci — tak, żeby każdy wiedział, o co chodzi”. (podregion suwalski, technikum, kobieta)

Wypowiedzi o charakterze krytycznym zwracają uwagę na przeciążenie obowiązkami szkolnymi, brak wsparcia i deficyt wolontariuszy. Co szczególnie istotne wskazywana jest też pozorność części inicjatyw („dużo formy, mało treści”). To obniża motywację wejścia i utrudnia utrzymanie ciągłości zaangażowania.

- „Brak wsparcia”. (podregion suwalski, technikum, kobieta)
- „Lepsze warunki ku temu — na obecną chwilę takie angażowanie się jest często niemożliwe, szkoła ten czas zabiera”. (podregion łomżyński, liceum, mężczyzna)
- „Niestety część akcji skupia się na formie, a nie na treści — ‘dużo hałasu o nic’”. (podregion białostocki, liceum, kobieta)
- „Nie mam pojęcia — wiele osób robi wszystko ‘za coś’, z tego co zauważyłam”. (podregion suwalski, technikum, kobieta)

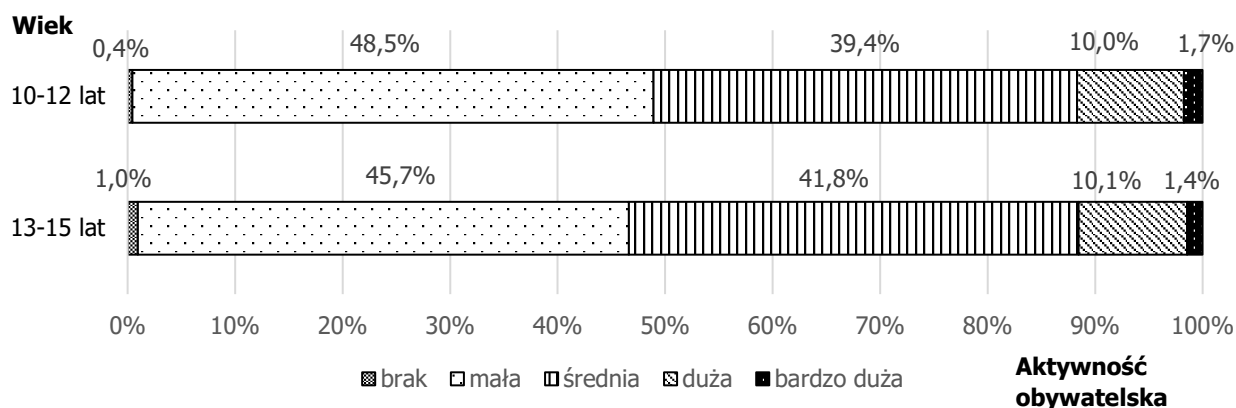
Analiza wskazuje, że skuteczne angażowanie młodzieży wymaga jednoczesnego uruchomienia mechanizmów instrumentalnych i relacyjno-podmiotowych. Po stronie instrumentarium dominują: punkty, oceny, drobne gratyfikacje, a także formaty „doświadczeniowe” (sport, teren, zwierzęta, wyjazdy) i dobra organizacja procesu. Po stronie relacyjno-podmiotowej kluczowe jest: partnerskie traktowanie przez dorosłych, realna sprawczość, widoczność efektów oraz komunikacja „na kanałach” młodych i w ich języku. Wejście w działanie ułatwia grupa rówieśnicza, która pełni funkcję amortyzatora ryzyka i subiektywnego kosztu.

Jednocześnie konieczne jest redukcja barier, w szczególności: przeciążenia szkolnego (np. poprzez sensowne „okna czasowe” i elastyczność zadań), pozorności akcji (wymóg rezultatów i ich publicznej prezentacji), a także deficytu informacji (czytelne ścieżki dołączenia, transparentność organizacyjna). Dopiero synergia tych warstw (zachęty + organizacja + podmiotowość + komunikacja + atrakcyjny format) tworzy warunki, w których partycypacja młodzieży staje się prawdopodobna i rozwojowa zarówno dla społeczności lokalnej, jak i dla samych młodych ludzi.

6. Zróżnicowanie aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży w województwie podlaskim

6.1. Płeć, wiek i poziom edukacji a aktywność obywatelska dzieci i młodzieży

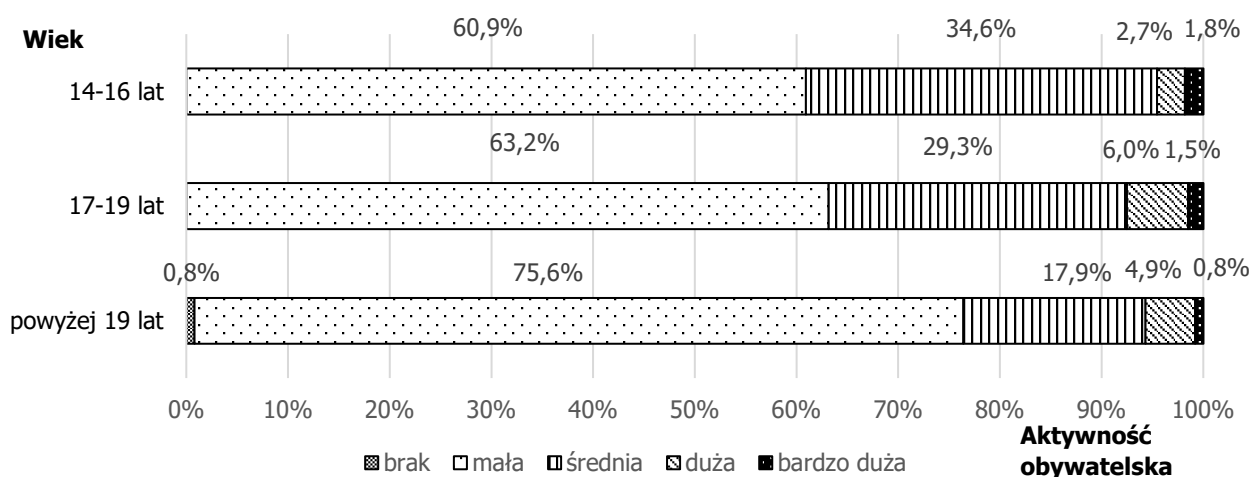
Na rysunku 19 przedstawiono zależność między wiekiem a aktywnością obywatelską dzieci. Wyniki pokazują, że starsze dzieci (13–15 lat) częściej niż młodsze angażują się w różne formy działań społecznych, choć różnice nie są duże.

Rysunek 19. Wiek a aktywność obywatelska dzieci

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych wg wieku [N=439].

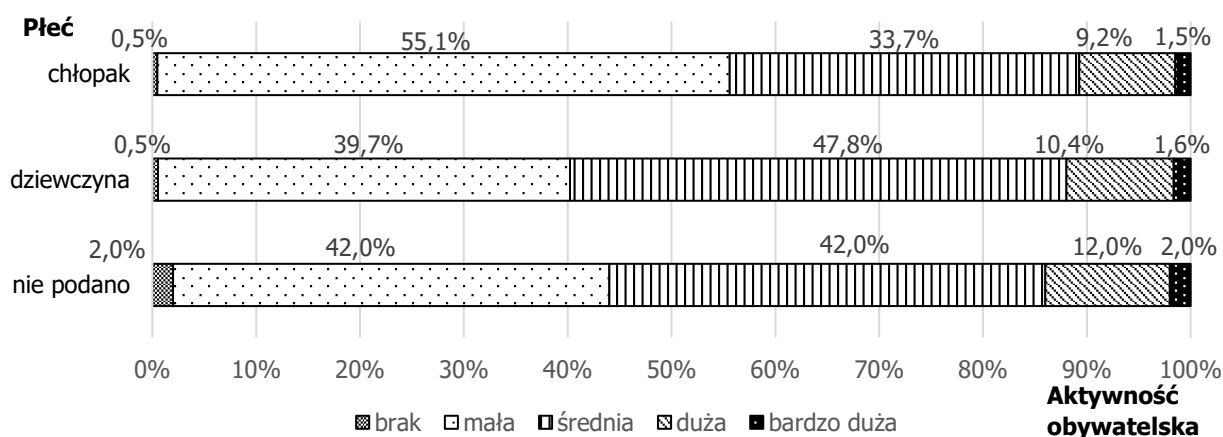
Na rysunku 20 przedstawiono zależność między wiekiem a aktywnością młodzieży. Najbardziej aktywna okazała się grupa 14–16 lat, a najmniej – młodzież powyżej 19. roku życia, co może wynikać z innych priorytetów i obowiązków.

Rysunek 20. Wiek a aktywność obywatelska młodzieży

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=366].

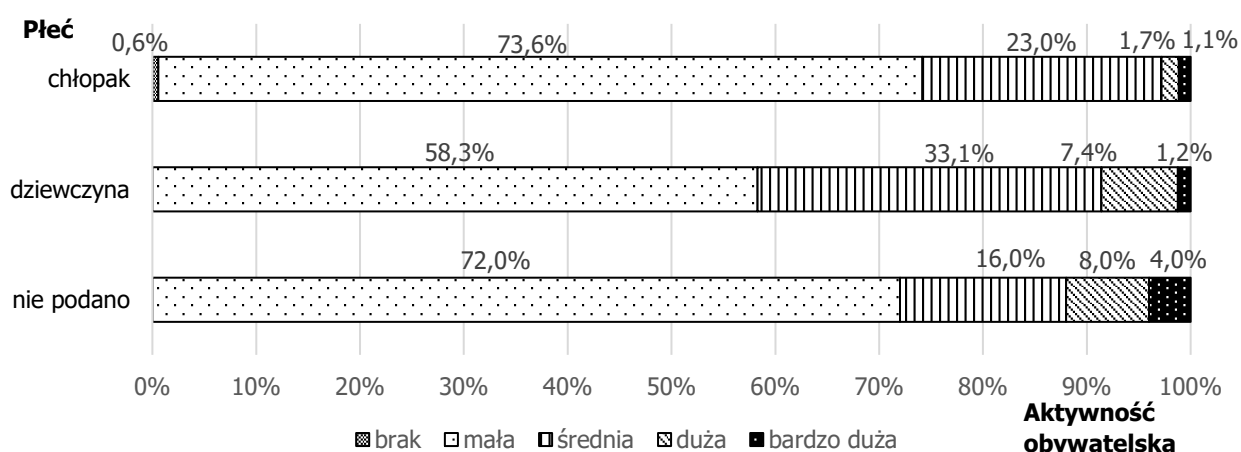
Na rysunku 21 przedstawiono aktywność obywatelską dzieci według płci. Dziewczeta wykazują większe zaangażowanie niż chłopcy. Odsetek dziewcząt o co najmniej średnim poziomie zaangażowania (średnia, duża i bardzo duża aktywność) wynosi łącznie 59,8%, podczas gdy wśród chłopców jest to 44,4%. Ponad połowa (55,1%) chłopców deklaruje małą aktywność.

Rysunek 21. Płeć a aktywność obywatelska dzieci

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=439].

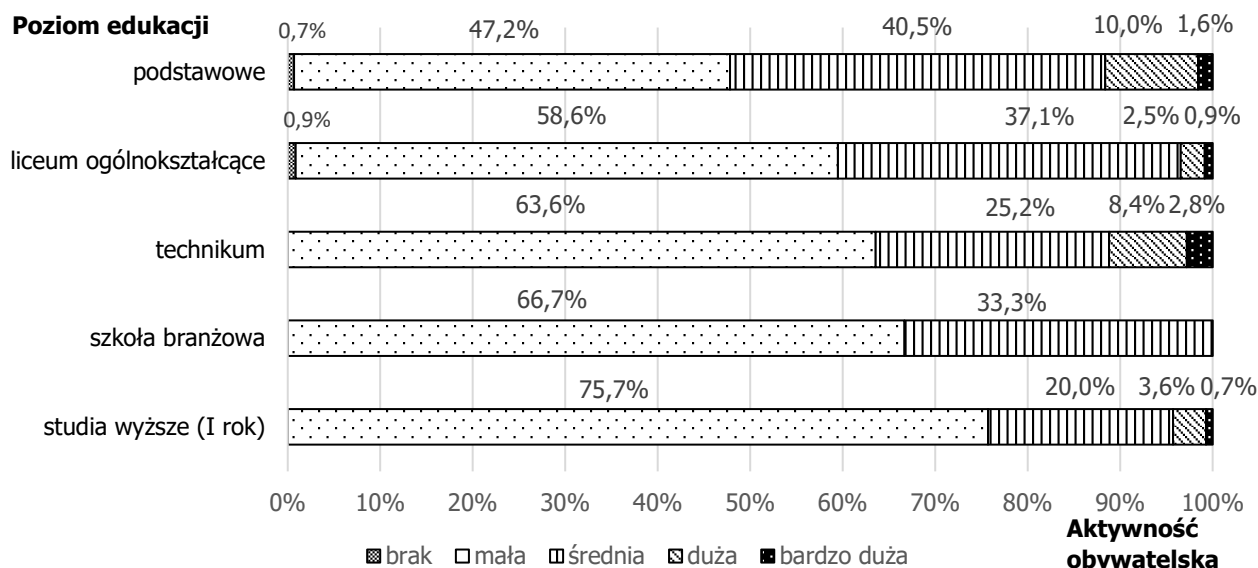
Na rysunku 22 przedstawiono aktywność obywatelską młodzieży w podziale na płeć. Podobnie jak w grupie dzieci, dziewczeta częściej niż chłopcy angażują się w aktywność obywatelską. Aż 73,6% chłopców deklaruje małą aktywność, w przypadku dziewczyn odsetek ten wynosi 58,3%. Udział dziewcząt o co najmniej średnim poziomie aktywności wynosi 41,7%, podczas gdy wśród chłopców jest to 25,8%.

Rysunek 22. Płeć a aktywność obywatelska młodzieży

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=366].

Na rysunku 23 przedstawiono zależność między poziomem edukacji a aktywnością obywatelską. Największe zaangażowanie w aktywność obywatelską można zauważyć u uczniów szkół podstawowych (40,5% średnia, 10,0% duża i 1,6% bardzo duża aktywność obywatelska), a najmniejszą wśród studentów I roku studiów (75,7% mała aktywność obywatelska).

Rysunek 23. Poziom edukacji a aktywność obywatelska dzieci i młodzieży

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=439] i szkół ponadpodstawowych [N=366].

Analiza wyników przedstawionych na rysunkach 19–23 wskazuje, że aktywność obywatelska dzieci i młodzieży pozostaje zróżnicowana zarówno ze względu na wiek, płeć, jak i etap edukacji. Widoczna jest tendencja wzrostowa wraz z wiekiem wśród dzieci w wieku szkolnym, co może świadczyć o rosnącej świadomości społecznej i większej gotowości do podejmowania działań wspólnotowych wraz z rozwojem kompetencji społecznych. W przypadku młodzieży najwyższy poziom zaangażowania obserwuje się w przedziale 14–16 lat, natomiast spadek aktywności w grupie powyżej 19. roku życia można wiązać z nasileniem obowiązków edukacyjnych i zawodowych oraz zmianą priorytetów życiowych.

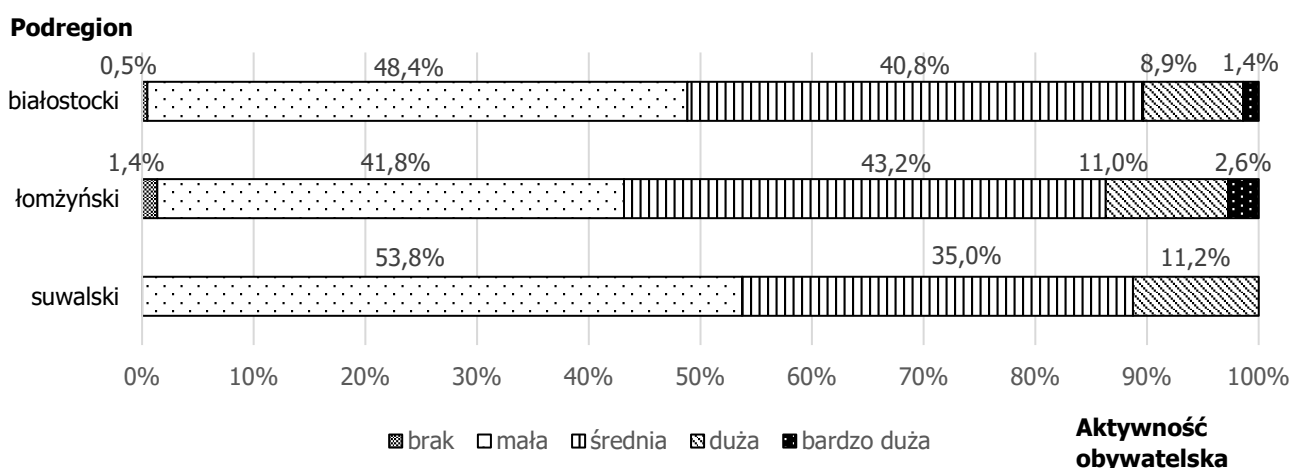
Różnice ze względu na płeć mają charakter konsekwentny – zarówno w grupie dzieci, jak i młodzieży dziewczęta częściej angażują się w aktywność obywatelską niż chłopcy, co może wskazywać na większą skłonność dziewcząt do uczestnictwa w działaniach społecznych i wolontariackich.

Zestawienie wyników według poziomu edukacji pokazuje najwyższą aktywność wśród uczniów szkół podstawowych oraz stopniowy jej spadek na kolejnych etapach kształcenia, aż do najniższego poziomu wśród studentów I roku. Tendencja ta może być związana ze zmieniającym się charakterem środowiska edukacyjnego, ograniczeniem oferty zorganizowanych inicjatyw społecznych w starszych grupach

wiekowych oraz rosnącym obciążeniem obowiązkami szkolnymi i akademickimi, które zmniejszają możliwości podejmowania dodatkowych form aktywności społecznej.

6.2. Miejsce zamieszkania a aktywność obywatelska dzieci i młodzieży

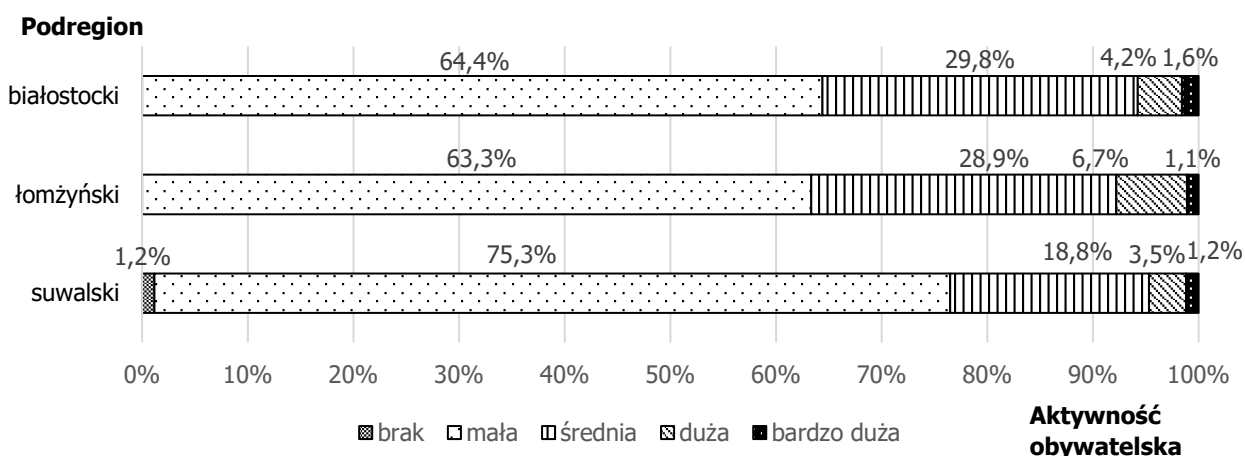
Na rysunku 24 przedstawiono aktywność obywatelską dzieci z podregionów województwa podlaskiego. Najwyższy poziom odnotowano w podregionie łomżyńskim (56,8% aktywność średnia, duża lub bardzo duża), nieco niższy w białostockim (51,1% aktywność średnia, duża lub bardzo duża), a najniższy w suwalskim (46,2% aktywność średnia, duża lub bardzo duża).

Rysunek 24. Podregion województwa podlaskiego a aktywność obywatelska dzieci

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=439].

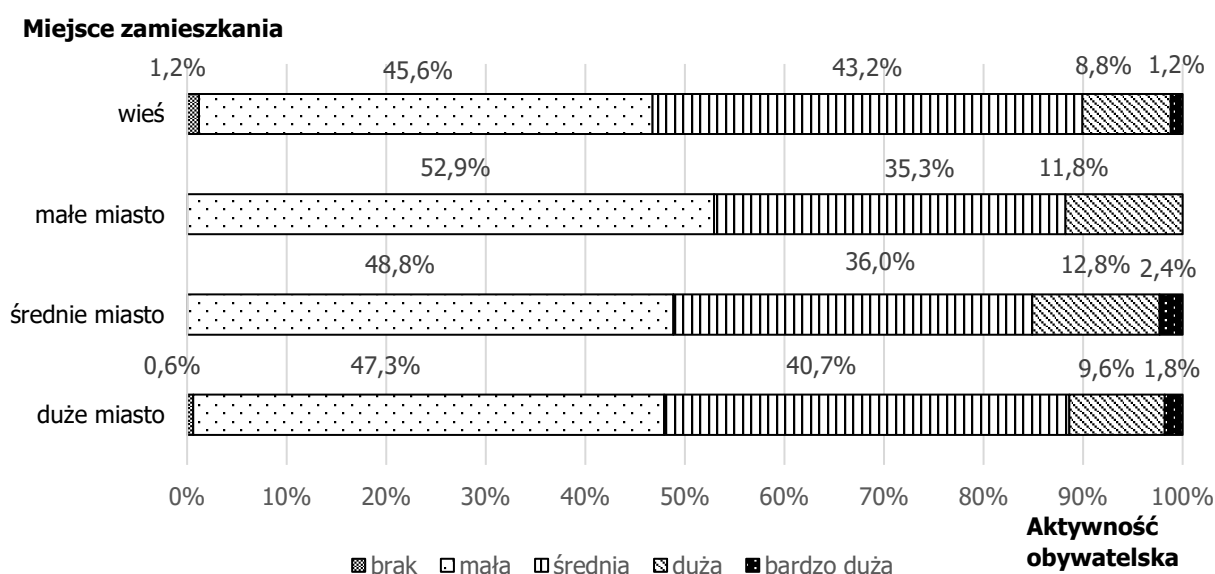
Na rysunku 25 przedstawiono aktywność młodzieży w podziale na podregiony. Najbardziej aktywna była młodzież z podregionu łomżyńskiego (36,7% aktywność średnia, duża lub bardzo duża), a najmniej z suwalskiego (23,5% aktywność średnia, duża lub bardzo duża).

Rysunek 25. Podregion województwa podlaskiego a aktywność obywatelska młodzieży

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=366].

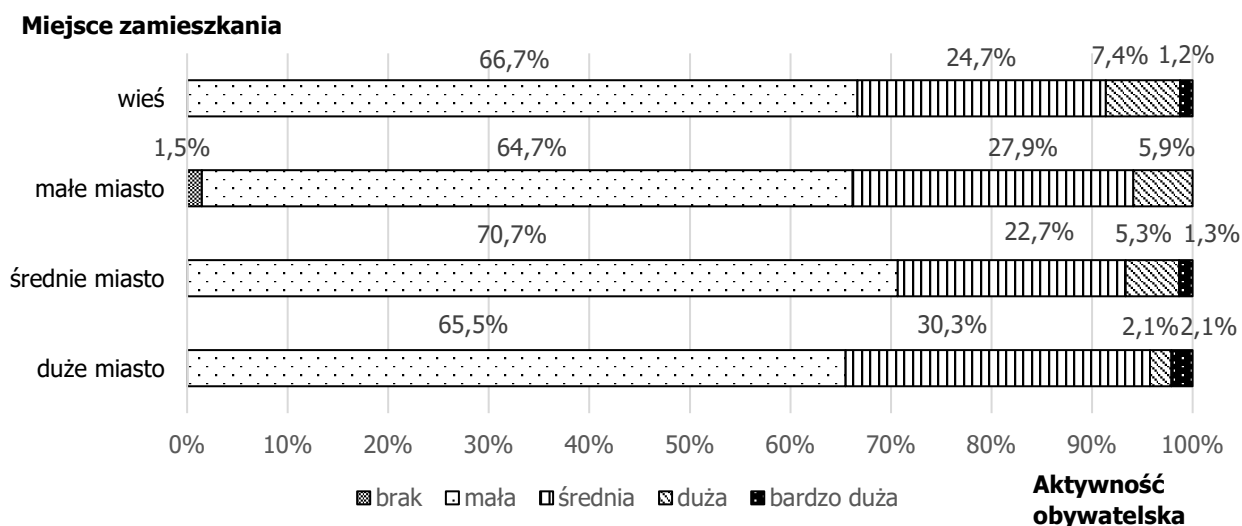
Na rysunku 26 przedstawiono zależność między wielkością miejsca zamieszkania a aktywnością dzieci. Najbardziej aktywne są dzieci ze wsi (53,2% aktywność średnia, duża lub bardzo duża) i dużych miast (52,1% aktywność średnia, duża lub bardzo duża), a najmniej z małych miast (47,1% aktywność średnia, duża lub bardzo duża).

Rysunek 26. Wielkość miejsca zamieszkania a aktywność obywatelska dzieci

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=439].

Na rysunku 27 przedstawiono aktywność młodzieży w zależności od wielkości miejsca zamieszkania. Największe zaangażowanie deklarowała młodzież z dużych miast (34,5% aktywność średnia, duża lub bardzo duża), nieco mniejsze ze wsi (33,3% aktywność średnia, duża lub bardzo duża), a najniższe – z średnich ośrodków miejskich (29,3% aktywność średnia, duża lub bardzo duża).

Rysunek 27. Wielkość miejsca zamieszkania a aktywność obywatelska młodzieży

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=366].

Analiza danych przedstawionych na rysunkach 24–27 wskazuje na istotne zróżnicowanie aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży w zależności od miejsca zamieszkania – zarówno w wymiarze podregionalnym, jak i wielkości ośrodka. Najwyższy poziom zaangażowania odnotowano konsekwentnie w podregionie łomżyńskim, zarówno wśród dzieci, jak i młodzieży, natomiast najniższy – w podregionie suwalskim. Podregion białostocki zajmuje pozycję pośrednią, co może być związane z odmienną ofertą instytucjonalnego i pozaszkolnego wsparcia aktywności społecznej oraz różną dostępnością inicjatyw lokalnych.

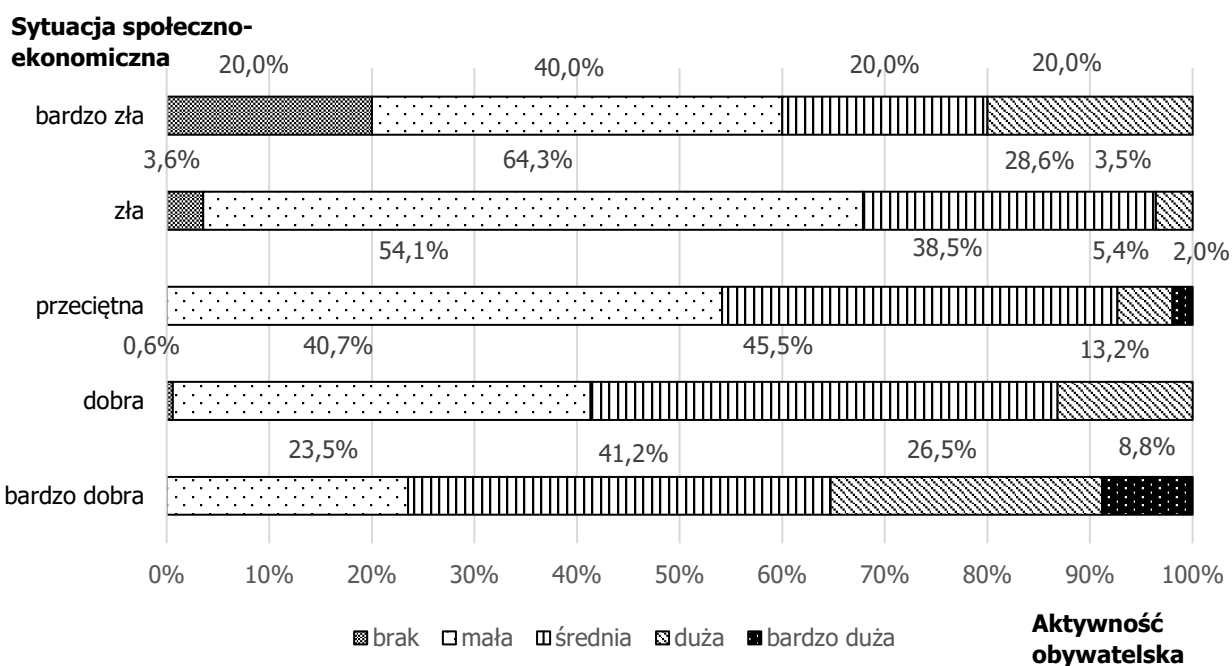
Uwzględniając wielkość miejsca zamieszkania, w grupie dzieci najwyższą aktywność deklarują mieszkańcy wsi oraz dużych miast, przy nieco niższym poziomie zaangażowania w małych i średnich ośrodkach miejskich. Wśród młodzieży najbardziej aktywni są respondenci z dużych miast, a w dalszej kolejności młodzież wiejska, natomiast najniższy poziom aktywności występuje w średnich i małych miastach. Wyniki te sugerują, że zarówno środowisko wiejskie – charakteryzujące się silniejszymi więziami lokalnymi – jak i duże miasta – oferujące większą liczbę zorganizowanych inicjatyw społecznych – sprzyjają podejmowaniu działań obywatelskich, podczas gdy ośrodki średniej wielkości mogą zapewniać mniej sprzyjające warunki do rozwoju tego typu aktywności.

6.3. Sytuacja społeczno-ekonomiczna i dbałość o samorozwój a aktywność obywatelska dzieci i młodzieży

W badaniu aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży uwzględniono dwa dodatkowe obszary: sytuację społeczno-ekonomiczną oraz dbałość o samorozwój. Pierwszy z nich oceniano poprzez takie wskaźniki, jak uczestnictwo w wyjściach

rodzinnych, udział w wydarzeniach artystycznych, korzystanie z zajęć dodatkowych, wyjazdy zagraniczne. Brano pod uwagę również posiadanie dóbr konsumpcyjnych, takich jak markowa odzież i obuwie czy najnowszy telefon znanej marki, a także deklaracje dzieci dotyczące spełniania przez rodziców ich pragnień i marzeń (np. zakup zabawek, gier komputerowych, sprzętu sportowego czy finansowanie wycieczek). Dbałość o samorozwój określano natomiast na podstawie uczestnictwa w kulturze i zajęciach dodatkowych, regularnej aktywności sportowej, zdrowego stylu życia oraz poczucia wsparcia ze strony rodziców.

Na rysunku 28 przedstawiono zależność między sytuacją społeczno-ekonomiczną a aktywnością dzieci. Wyniki wskazują, że wyższy status materialny sprzyja częstszemu angażowaniu się w działania społeczne. Wśród dzieci znajdujących się w bardzo dobrej sytuacji społeczno-ekonomicznej 76,5% wykazywało średnią, dużą lub bardzo dużą aktywność obywatelską. W przypadku dzieci w dobrej sytuacji społeczno-ekonomicznej udział ten wynosił 58,7%. Natomiast dzieci znajdujące się w bardzo złej sytuacji społeczno-ekonomicznej znacznie rzadziej przejawiały wyższe poziomy aktywności obywatelskiej (40,0% aktywność średnia, duża lub bardzo duża).

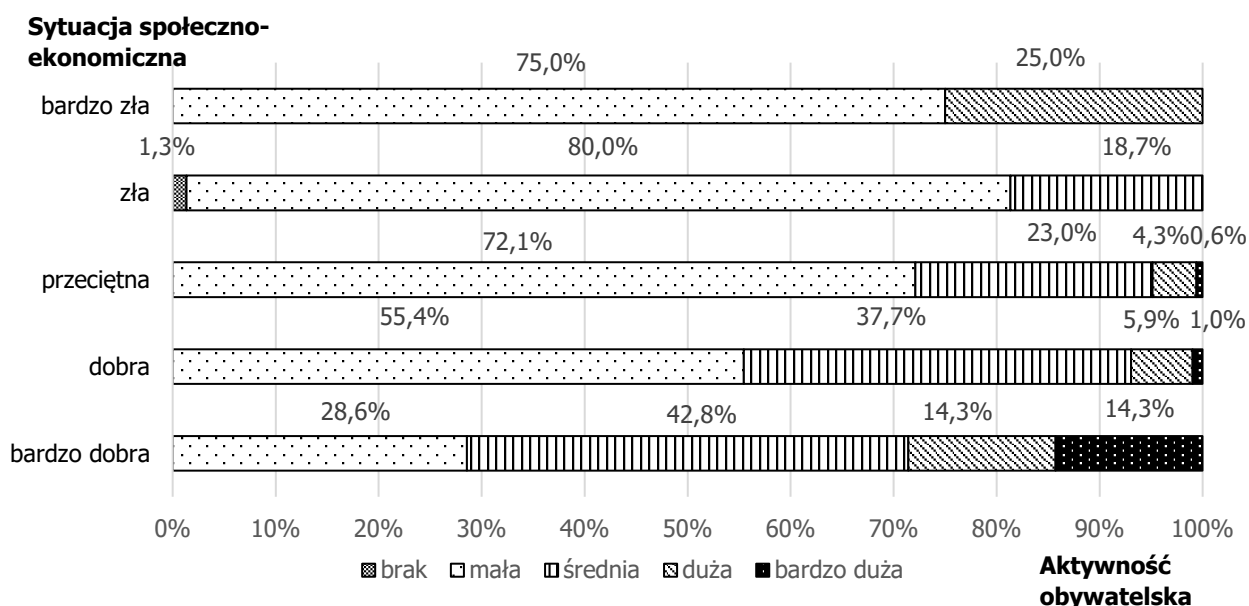

Rysunek 28. Sytuacja społeczno-ekonomiczna a aktywność obywatelska dzieci

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=439].

Na rysunku 29 przedstawiono wpływ sytuacji społeczno-ekonomicznej na aktywność młodzieży. Podobnie jak w przypadku danych dotyczących dzieci, młodzież z rodzin lepiej sytuowanych częściej deklarowała udział w aktywnościach obywatelskich. Najwyższe poziomy zaangażowania występowały wśród młodzieży znajdującej się w bardzo dobrej sytuacji społeczno-ekonomicznej - 71,4% młodzieży

wykazuje średnią, dużą lub bardzo dużą aktywność obywatelską. W przypadku osób w bardzo złej sytuacji społeczno-ekonomicznej wskaźnik ten wyniósł 25,0%.

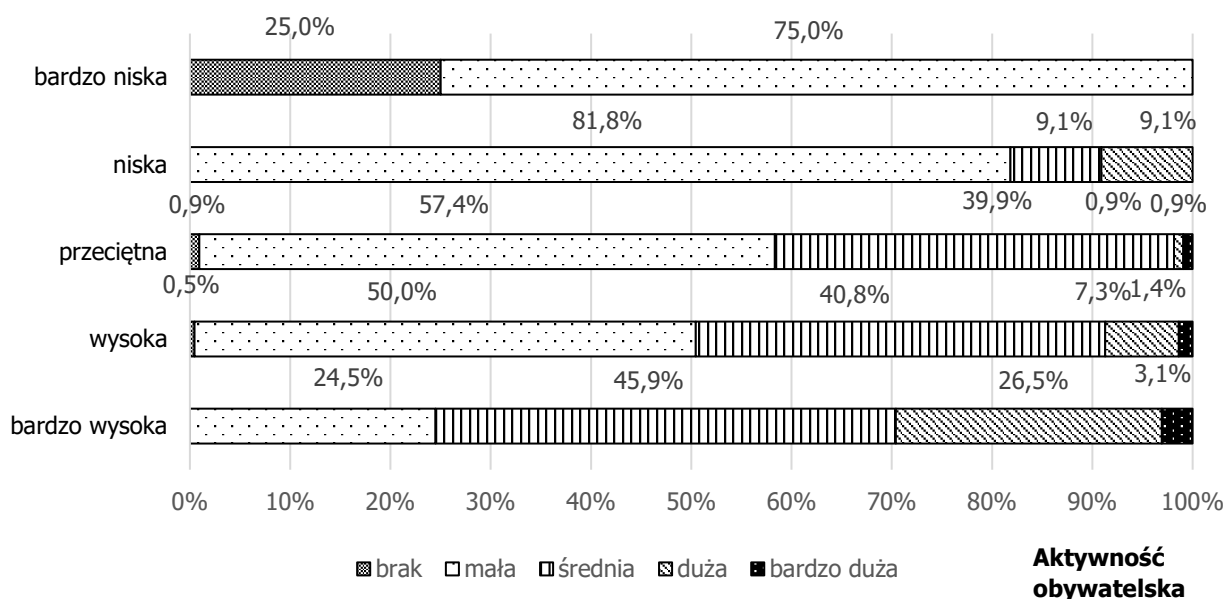

Rysunek 29. Sytuacja społeczno-ekonomiczna a aktywność obywatelska młodzieży

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=366].

Na rysunku 30 przedstawiono zależność między dbałością o samorozwój a aktywnością obywatelską dzieci. Regularne uczestnictwo w zajęciach dodatkowych, uprawianie sportu i wspierająca postawa rodziców wiążą się z wyższym poziomem zaangażowania społecznego. Wśród dzieci charakteryzujących się wysoką dbałością o samorozwój 75,5% wykazywało średnią, dużą lub bardzo dużą aktywność obywatelską, natomiast w grupie osób o bardzo niskiej dbałości o samorozwój wartość ta wynosiła 0%.

Dbłość o samorozwój

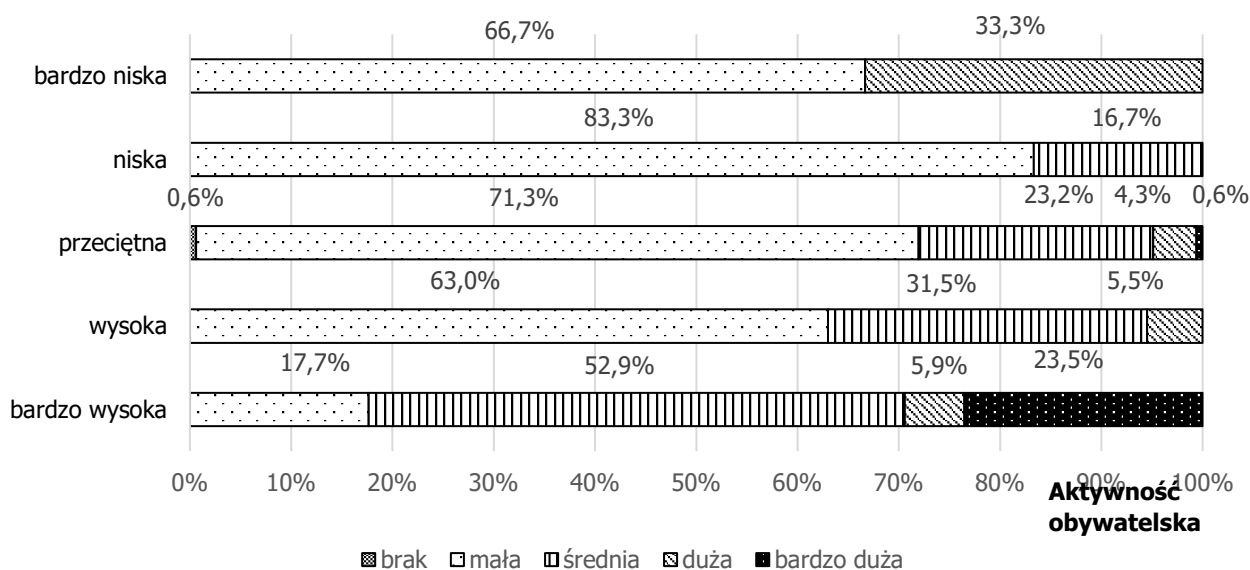

Rysunek 30. Dbłość o samorozwój a aktywność obywatelska dzieci

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół podstawowych [N=439].

Na rysunku 31 przedstawiono zależność między dbałością o samorozwój a aktywnością obywatelską młodzieży. Wyniki pokazują, że młodzi ludzie inwestujący w rozwój osobisty (sport, nauka, styl życia) częściej angażują się w działania obywatelskie, co potwierdza związek między postawą proaktywną a aktywnością społeczną. Wśród osób o bardzo wysokiej dbałości o samorozwój odsetek osób o co najmniej średniej aktywności obywatelskiej wyniósł 82,3%. W przypadku osób o bardzo niskiej dbałości o samorozwój wskaźnik ten wyniósł 33,3%.

Dbłość o samorozwój

Rysunek 31. Dbłość o samorozwój a aktywność obywatelska młodzieży

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych [N=366].

Analiza wyników badań ilościowych przeprowadzonych wśród dzieci i młodzieży województwa podlaskiego pozwala nakreślić obraz ich aktywności obywatelskiej. Uzyskane dane wskazują, że młodzi ludzie najchętniej angażują się w działania proste i bliskie ich codzienności – pomoc koleżeńską, sąsiedzką i rodzinną, a także wolontariat szkolny czy inicjatywy lokalne. Zdecydowanie rzadziej uczestniczą w aktywnościach wymagających formalnego zaangażowania, takich jak projekty obywatelskie, rady młodzieżowe czy działalność polityczna.

Zarówno dzieci, jak i młodzież wykazują raczej umiarkowany poziom aktywności obywatelskiej, natomiast wraz z wiekiem maleje poziom zaangażowania. Aktywność jest wyższa wśród osób z większych ośrodków miejskich i rodzin o lepszej sytuacji społeczno-ekonomicznej, a także w przypadku dzieci i młodzieży, które otrzymują wsparcie od rodziców i nauczycieli.

Czynnikiem silnie sprzyjającym przyszłemu zaangażowaniu obywatelskiemu okazały się rozmowy prowadzone w domu o sprawach społecznych. Tam, gdzie temat ten pojawia się częściej, młodzi ludzie częściej deklarują chęć uczestnictwa w różnych formach aktywności obywatelskiej.

Podsumowując, młode pokolenie w województwie podlaskim ma potencjał do rozwoju aktywności obywatelskiej, szczególnie w obszarze działań lokalnych i pomocowych. Wyzwaniem pozostaje jednak włączenie dzieci i młodzieży w bardziej zinstytucjonalizowane formy partycypacji, które pozwalają realnie wpływać na decyzje i kształtowanie życia społecznego.

Wnioski i rekomendacje

Przeprowadzone badania ilościowe i jakościowe pozwoliły na dokonanie diagnozy aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży w województwie podlaskim. Analiza objęła zarówno bieżące formy zaangażowania, jak i deklaracje dotyczące planowanych działań w przyszłości. Umożliwiło to zidentyfikowanie obszarów, w których aktywność młodych ludzi jest szczególnie widoczna (działania pomocowe, wolontariat szkolny, inicjatywy lokalne), a także tych, które pozostają marginalne (instytucjonalne formy partycypacji, działalność polityczna).

W ramach badań rozpoznano także czynniki sprzyjające aktywności obywatelskiej (m.in. rozmowy w domu o sprawach społecznych, wsparcie rodziców i nauczycieli, pozytywne wzorce dorosłych, dbałość o samorozwój) oraz bariery ograniczające zaangażowanie (brak czasu, niewystarczająca oferta działań, niskie poczucie wpływu na decyzje).

Na podstawie uzyskanych wyników zaproponowano (tabela 17) rekomendacje adresowane do szkół, uczelni, samorządów, organizacji pozarządowych, rodziców i instytucji publicznych. Obejmują one m.in. rozwój edukacji obywatelskiej i politycznej, tworzenie przestrzeni do dialogu i współdecydowania, systemowe wsparcie wolontariatu, budowanie świadomości społecznej poprzez kampanie oraz włączanie młodych ludzi w procesy decyzyjne. Działania te mogą przyczynić się do zwiększenia poczucia sprawczości dzieci i młodzieży oraz kształtowania świadomego, odpowiedzialnego społeczeństwa obywatelskiego w regionie.

Tabela 17. Wnioski, rekomendacje oraz ich adresaci

Nr	Wnioski	Rekomendacje	Adresaci
1	Młodzież ma niską świadomość dostępnych form aktywności obywatelskiej i społecznej	Organizowanie szkoleń budujących świadomość w zakresie form i możliwości prowadzenia aktywności obywatelskiej i społecznej młodzieży	Szkoły, uczelnie, organizacje pozarządowe, samorządy
2	Treści obywatelskie są w social mediach mało widoczne/atrakcyjne	Tworzenie atrakcyjnych kampanii w social mediach, które będą zachęcać do aktywności obywatelskiej; współpraca z lokalnymi twórcami (micro-influencerzy), konkursy na treści obywatelskie	Szkoły, biblioteki, NGO, media lokalne, samorządy
3	Młodzież ma ograniczoną reprezentację w procesach politycznych i decyzyjnych	Zwiększenie reprezentacji młodzieży w instytucjach politycznych oraz włączenie ich w proces formułowania i wdrażania polityk publicznych	Parlament, samorządy lokalne, rady młodzieżowe, organizacje polityczne

Nr	Wnioski	Rekomendacje	Adresaci
4	Brakuje przestrzeni do wyrażania opinii i współtworzenia inicjatyw przez młodych	Tworzenie przestrzeni w szkołach/uczelniach i miejscach publicznych do wymiany pomysłów i opinii młodzieży	Szkoły, uczelnie, samorządy, instytucje kultury
5	Niewiele jest możliwości otwartej dyskusji o ważnych tematach społecznych	Organizowanie forum dyskusyjnego na ważne tematy społeczne	Samorządy, NGO, szkoły, uczelnie
6	Brakuje wiedzy na temat funkcjonowania polityki i instytucji publicznych	Edukacja polityczna w formie warsztatów i lekcji praktycznych o działaniu samorządów, parlamentu oraz sądów; organizowanie wizyt studyjnych w urzędach, sejmikach, sądach oraz spotkań z przedstawicielami instytucji publicznych	Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), instytucje publiczne, NGO, samorządy, szkoły, uczelnie
7	Część młodzieży nie dostrzega wartości pomocy innym	Kampanie społeczne pokazujące, że warto pomagać	Media, NGO, szkoły, samorządy, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW)
8	Dorośli nie zawsze dają młodym ludziom pozytywne wzorce zaangażowania	Promowanie dobrych przykładów dorosłych zaangażowanych społecznie	Rodzice, nauczyciele, liderzy lokalni, szkoły
9	Postawy prospołeczne powinny być kształtowane od najmłodszych lat	Organizowanie zajęć i warsztatów w szkołach/uczelniach kształtujących postawy społeczne i wrażliwość na drugiego człowieka	Szkoły, uczelnie, nauczyciele, pedagodzy
10	Kontakt z osobami potrzebującymi rozwija empatię i zaangażowanie	Wizyty w domach dziecka, domach opieki, hospicjach, schroniskach dla zwierząt	Szkoły, NGO, instytucje opiekuńcze
11	Młodzież ma ograniczone doświadczenia w kontaktach z grupami społecznymi o szczególnych potrzebach	Organizowanie spotkań z osobami z niepełnosprawnościami, seniorami, osobami w kryzysie psychicznym czy bezdomności	NGO, instytucje pomocy społecznej, szkoły, samorządy

Nr	Wnioski	Rekomendacje	Adresaci
12	Bariery formalne i brak systemowych rozwiązań utrudniają młodzieży zaangażowanie	Systemowe stwarzanie możliwości angażowania się w pomoc społeczną (informacje o wolontariacie, minimalizacja formalności, publiczne docenianie wolontariuszy)	Samorządy, instytucje publiczne, szkoły, NGO
13	Aktywność obywatelska dzieci i młodzieży koncentruje się na prostych działaniach pomocowych (koleżeńskich, rodzinnych, wolontariackich)	Rozwijanie i wspieranie szkolnych oraz lokalnych inicjatyw pomocowych i wolontariackich jako naturalnego środowiska aktywności młodych ludzi	Szkoły, organizacje pozarządowe, samorządy lokalne
14	Udział w formalnych strukturach (rady młodzieżowe, projekty obywatelskie, działalność polityczna) jest marginalny	Wprowadzanie atrakcyjnych form edukacji obywatelskiej i projektów angażujących młodzież w procesy decyzyjne	Samorządy, szkoły, instytucje i organizacje młodzieżowe
15	Rozmowy w domu o sprawach społecznych sprzyjają deklarowanej aktywności w przyszłości	Wzmacnianie roli rodziny w wychowaniu obywatelskim poprzez kampanie i programy wspierające rodziców	Rodzice, organizacje społeczne, szkoły
16	Sport jest najpopularniejszą planowaną formą aktywności – niewykorzystany kanał do edukacji obywatelskiej	Łączenie sportu z pomocą społeczną (turnieje charytatywne, wolontariat sportowy, fair-play jako norma obywatelska)	Szkoły, kluby sportowe, ośrodki sportu i rekreacji, NGO, samorządy
17	Wyższy poziom aktywności deklarują uczniowie z dużych miast i z rodzin o lepszej sytuacji społeczno-ekonomicznej	Zapewnianie równych szans poprzez wsparcie działań obywatelskich w mniejszych ośrodkach i wśród dzieci z mniej uprzywilejowanych środowisk	Samorządy, instytucje publiczne, szkoły, NGO

Nr	Wnioski	Rekomendacje	Adresaci
18	Dbłość o samorozwój (sport, zajęcia dodatkowe, zdrowy styl życia, wsparcie rodziny) sprzyja większej aktywności obywatelskiej	Łączenie działań edukacyjnych i obywatelskich z ofertą rozwijającą zainteresowania i prozdrowotne nawyki	Szkoły, organizacje sportowe i kulturalne, samorządy, NGO
19	Brak przewidzianego czasu w planie zajęć na praktyczną aktywność obywatelską w ciągu dnia	Wprowadzenie stałych „godzin obywatelskich” / projektowych w tygodniowym planie oraz elastycznych terminów zaliczeń dla uczniów–wolontariuszy	Szkoły, kuratoria oświaty, Ministerstwo Edukacji Narodowej, samorządy
20	Bariery finansowe i logistyczne (materiały, dojazdy) utrudniają ciągłość działań	Utworzenie szkolnych mikrograntów i funduszu wolontariatu (zwroty dojazdów, drobne materiały), uproszczenie rozliczeń	Samorządy, instytucje publiczne, szkoły
21	Po pandemii COVID-19 osłabły relacje rówieśnicze; młodzi łatwo wybierają ekran zamiast aktywności społecznej	Organizowanie regularnych działań „poza ekranem”: projekty terenowe, gry miejskie, wyjazdy integrujące	Szkoły, instytucje kultury, NGO, samorządy
22	Trudność w utrzymaniu motywacji w dłuższej perspektywie czasowej	Ustalenie semestralnego kalendarza działań (mini-kamienie milowe) i opiekunów projektu spośród uczniów	Szkoły, NGO, samorządy
23	Informacje o możliwościach często nie docierają do rodziców	Wprowadzenie systemowej komunikacji: newslettery klasowe/szkolne, webinary dla rodziców	Szkoły, rady rodziców, NGO
24	Działania patriotyczno-historyczne są powszechne i angażujące	Urozmaicanie tradycyjnych form poprzez nowoczesne narzędzia i metody: tworzenie cyfrowych map pamięci, aplikacji z elementami grywalizacji, rekonstrukcji historycznych oraz gier terenowych organizowanych we współpracy z muzeami i archiwami	Szkoły, instytucje kultury, samorządy, NGO

Nr	Wnioski	Rekomendacje	Adresaci
25	Starsi uczniowie często unikają projektów wymagających wieloletniego zobowiązania	Planowanie działań w iteracjach (mikrozadania, szybkie „małe zwycięstwa”), z jasnym celem końcowym	Szkoły, NGO, instytucje kultury
26	Współpraca międzynarodowa szkół jest atrakcyjną formą aktywności	Rozwijanie projektów międzykulturowych (np. wymiany), łącząc je z lokalnymi inicjatywami społecznymi	Szkoły, uczelnie, samorządy, organizacje młodzieżowe, NGO
27	Potrzeba szkoleń dla nauczycieli i pedagogów	Organizowanie szkoleń dotyczących prowadzenia projektów, finansowania, zarządzania grupą; wymiana dobrych praktyk pomiędzy ośrodkami	Szkoły, uczelnie, samorządy, organizacje młodzieżowe
28	Istnieje potrzeba wymiany doświadczeń i integracji grup młodzieżowych	Organizowanie szkoleń i spotkań integracyjnych pomiędzy podmiotami z różnych ośrodków (np. cykliczne spotkania samorządów uczniowskich)	Szkoły, organizacje młodzieżowe, NGO, samorządy

Źródło: opracowanie własne.

Wykaz cytowanej literatury

1. Barrett M., Pachi D. (2019). *Youth Civic and Political Engagement*. Routledge.
2. Bermudez A. (2012). Youth civic engagement: decline or transformation? A critical review. *Journal of Moral Education*, 41(4), 529-542.
<https://doi.org/10.1080/03057240.2012.732296>.
3. Body A., Lau E., Cunliffe J., Cameron L. (2024). Mapping active civic learning in primary schools across England—A call to action. *British Educational Research Journal*, 50(3), s. 1308-1326. <https://doi.org/10.1002/berj.3975>.
4. Cahill C., Hart, R. (2023). Re-Thinking the Boundaries of Civic Participation by Children and Youth in North America. *Children, Youth and Environments*, 17(2), s. 213-225. <https://doi.org/10.1353/cye.2007.0086>.
5. Checkoway B.N., Gutierrez L.M. (2006). Youth Participation and Community Change: An Introduction. *Journal of Community Practice*, 14(1–2), s. 1–9.
https://doi.org/10.1300/J125v14n01_01.
6. De Jesús A., Oviedo S., Feliz S. (2015). Global Kids Organizing in the Global City: Generation of Social Capital in a Youth Organizing Program. *Afterschool Matters*, 21, s. 20-28.
7. Domínguez A.D., Overholser A., Sampson C. (2022). A Critical Civic Praxis Approach to Empowering Urban Youth Leaders in a Community-Based Organization. *Education and Urban Society*, 56(3), s. 345-366.
<https://doi.org/10.1177/00131245221121662>.
8. Donohoe-Bales A., Teesson L., Smout S., Harding S., Partridge S.R., Simmons M.B., Mandoh M., Barrett E.L., Guo K., Meas D., Mautner D., Yan F., Al-Hadaya I., Teesson M., Bower M. (2025). Review: Is a seat at the table enough to safeguard mental health? A global systematic scoping review of the mental health and well-being impacts of youth participation and engagement. *Child and Adolescent Mental Health*, 30(4), s. 375-391.
<https://doi.org/10.1111/camh.70027>.
9. Flanagan C., Martínez L., Cumsille P., Ngomane T. (2011). Youth civic development: theorizing a domain with evidence from different cultural contexts.. *New directions for child and adolescent development*, 2011 134, s. 95-109. <https://doi.org/10.1002/cd.313>.
10. Flanagan C.A., Levine P. (2010). Civic Engagement and the Transition to Adulthood. *The Future of Children*, 20(1), s. 159-179.
<https://doi.org/10.1353/FOC.0.0043>.
11. Hipolito-Delgado C.P., Zion S. (2015). Igniting the Fire Within Marginalized Youth: The Role of Critical Civic Inquiry in Fostering Ethnic Identity and Civic Self-Efficacy. *Urban Education*, 52(6), s. 699-717.
<https://doi.org/10.1177/0042085915574524>.
12. Hirzalla F., Banaji S. (2015). The Study of Young People's Civic Participation on the Internet: Appraising an Emerging Research Field. [w:] M. Merviö (Red.),

- Management and Participation in the Public Sphere. IGI Global Scientific Publishing, s. 101-116. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-8553-6.ch005>
13. Hoang H. (2013). Mitigating Barriers to Civic Engagement for Low-Income, Minority Youth Ages 13-18: Best Practices from Environmental Youth Conferences. *Journal of Youth Development*, 8(3), s. 95-105. <https://doi.org/10.5195/jyd.2013.87> .
 14. Jimenez C., Schofield Clark L., Ramirez J. (2023). We Know About Things Too: Exploring the Labors of Love Involved in Cultivating Youth Voice in Online Youth Civic Engagement Programs With Youth of Color. *Youth & Society*, 56(4), s. 734-753. <https://doi.org/10.1177/0044118X231207973>.
 15. Kawecka Nenga S., Taft J.K. (2013)., Youth engagement: the civic-political lives of children and youth. *Sociological Studies of Children and Youth*, 16. [https://doi.org/10.1108/S1537-4661\(2013\)16](https://doi.org/10.1108/S1537-4661(2013)16).
 16. Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911200526/T/D19910526.L.pdf> [dostęp: 15.07.2025].
 17. Korich F., Fields E. (2023). Civic Engagement to Empower Young People to Impact Health and Well-Being. *Pediatrics*, 151 Suppl 1, S1-S6. <https://doi.org/10.1542/peds.2022-057267H>.
 18. Lee N.-J., Shah D.V., McLeod J.M. (2013). Processes of Political Socialization: A Communication Mediation Approach to Youth Civic Engagement. *Communication Research*, 40(5), s. 669-697. <https://doi.org/10.1177/0093650212436712>.
 19. Loginova L., Sheblanova V. (2019). Destructive Civic Activity of Young People: Theoretical and Methodological Conceptualization. *Logos et Praxis*, 18(2), s. 98-108. <https://doi.org/10.15688/lp.jvolsu.2019.2.9>
 20. Ludden, A.B. (2011). Engagement in School and Community Civic Activities Among Rural Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 40, s. 1254-1270. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9536-3>.
 21. Malenkov, V. (2023). Youth civic activity profiles: practices, engagement modes, values. *Perm University Herald. Political Science*, 17(4), s. 102-114. <https://doi.org/10.17072/2218-1067-2023-4-102-114>.
 22. Malin H., Han H., Liauw I. (2017). Civic purpose in late adolescence: Factors that prevent decline in civic engagement after high school. *Developmental Psychology*, 53(6), s. 1384-1397. <https://doi.org/10.1037/DEV0000322>.
 23. Malorni A., Wilf S. (2025). Unpacking social media's role in sociopolitical development amidst the dual pandemics: Perspectives of marginalized adolescent organizers. *Journal of Research on Adolescence*, 35(3), s. 1-19. <https://doi.org/10.1111/jora.70048>.

24. Mateos-Blanco T., Sánchez-Lissen E., Gil-Jaurena I., Romero-Pérez C. (2022). Child-Led Participation: A Scoping Review of Empirical Studies. *Social Inclusion*, 10(2), s. 7-20. <https://doi.org/10.17645/si.v10i2.4921>.
25. McDaniel D.S. (2024). "Bold of them to assume I want to wait until I'm older to do what I love:" One teens' activism and civic engagement online. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 67(6), s. 363-375. <https://doi.org/10.1002/jaal.1343>.
26. Metzger A., Alvis L.M., Oosterhoff B., Babskie E., Syvertsen A., Wray-Lake L. (2018). The Intersection of Emotional and Sociocognitive Competencies with Civic Engagement in Middle Childhood and Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, s. 1663-1683. <https://doi.org/10.1007/s10964-018-0842-5>.
27. Metzger A., Syvertsen A., Oosterhoff B., Babskie E., Wray-Lake L. (2016). How Children Understand Civic Actions. *Journal of Adolescent Research*, 31(5), s. 507-535. <https://doi.org/10.1177/0743558415610002>.
28. Middaugh E., Kornbluh M., Lee A., Kligler-Vilenchik N., Ramasubramanian S., Schofield Clark L., Vea T. (2024). Youth Participatory Politics: Understanding and Supporting Civic Engagement in the Social Media Era. [w:] *Handbook of Research Methods in Political Science and International Relations*, Springer, s. 725-744. https://doi.org/10.1007/978-3-031-69362-5_35.
29. Mintzer M., Chawla L. (2020). *Turning Young People's Ideas into Action: Learning from Long-term Partnerships for Child and Youth Participation*. Routledge, s. 135-149.
30. Morimoto S.A. (2013). Civic Engagement and the Emergence of Race: American Youth Negotiate Citizenship. [https://doi.org/10.1108/S1537-4661\(2013\)0000016011](https://doi.org/10.1108/S1537-4661(2013)0000016011).
31. Nelsen M.D. (2023). Lessons in Empowerment: The Civic Potential of Historically Grounded Conversations among Racially Marginalized Youth. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 75(1), s. 174-191. <https://doi.org/10.1177/00027162231188576>.
32. Oosterhoff B., Metzger A., Alvis L. (2020). Similarities and Differences in Adolescents' Organized and Civic Activity Networks across Rural and Non-Rural Communities. *Journal of Youth and Adolescence*, 49, s. 1464-1480. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01165-1>.
33. Oubiña López M., Gómez Baya D. (2025). Interventions to Promote Civic Engagement Among Youth and Its Outcomes on Mental Health: A Scoping Review. *Children*, 12 (6), 665, s. 1-20. <https://doi.org/10.3390/children12060665>.
34. Payne K., Adair J., Colegrove K., Lee S., Falkner A., McManus M., Sachdeva S. (2020). Reconceptualizing civic education for young children: Recognizing embodied civic action. *Education, Citizenship and Social Justice*, 15(1), s. 35-46. <https://doi.org/10.1177/1746197919858359>.

35. Phillips L.H., Ritchie J., Perales F. (2019). Surveying support for child and youth political participation in Australia and New Zealand. *Citizenship Studies*, 23(5), s. 460-485. <https://doi.org/10.1080/13621025.2019.1620687>.
36. Pires S.F.S. (2024). From legislative simulation to early civic engagement: Nurturing young minds for social change - The Brazilian case. *Seven Editora*, s. 1327-1335. <https://sevenpubl.com.br/editora/article/view/4326>.
37. Saud M. (2020). Civic engagement, youth socialisation and participation in public spheres in Indonesia. (2021). *Children and Youth Services Review*, 119, 105669. <https://doi.org/10.1016/J.CHILDYOUTH.2020.105669>.
38. Shaw A., Brady B., McGrath B., Brennan M.A., Dolan P. (2014). Understanding youth civic engagement: Debates, discourses, and lessons from practice. *Community Development*, 45(4), s. 300-316. <https://doi.org/10.1080/15575330.2014.931447>.
39. Sherrod L.R., Torney-Purta J., Flanagan C.A. (Red.). (2010). *Handbook of Research on Civic Engagement in Youth*. John Wiley & Sons.
40. Tiidenberg K., Karatzogianni A., Parsanoglou D., Matthews J., Lepik K.S., Raig M., Liisab Suitslepp M. (2024). Social Media as a Shaper, Enabler, and Hurdle in Youth Political Participation. [w:] Holmarsdottir H., Seland I., Hyggen C., Roth M. (red.). *Understanding The Everyday Digital Lives of Children and Young People*. Palgrave Macmillan, Cham, s. 351-377. https://doi.org/10.1007/978-3-031-46929-9_12.
41. Wensing A.J., Wensing E.J., Virgo M., Towards a core curriculum for civic engagement on appropriate technology: Characterizing, optimizing and mobilizing youth community service learning. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*, 10(7), s. 867-877. <https://doi.org/10.1080/20421338.2018.1439279>.
42. Wray-Lake L., Abrams L.S. (2020). Pathways to Civic Engagement Among Urban Youth of Color. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 85(2). <https://doi.org/10.1111/MONO.12415>.
43. Wray-Lake L., Flanagan C.A., Osgood D.W. (2010). Examining trends in adolescent environmental attitudes, beliefs, and behaviors across three decades. *Environment and Behavior*, 42(1), s. 61-85. <http://doi.org/10.1177/0013916509335163>.
44. Wray-Lake L., Gniewosz B., Benavides C.M., Wilf S. (2022). Youth Civic Engagement. [w:] Kostic A., Chadee D. (red.) *Positive Psychology: An International Perspective*. Oxford University Press, s. 152-176. <https://doi.org/10.1002/9781119771418.ch10>.
45. Zarrett N., Liu Y., Vandell D., Simpkins S. (2020). The Role of Organized Activities in Supporting Youth Moral and Civic Character Development: A Review of the Literature. *Adolescent Research Review*, 6, s. 199-227. <https://doi.org/10.1007/s40894-020-00142-1>.

Wykaz tabel

Tabela 1. Zadania, metody i techniki badawcze	8
Tabela 2. Charakterystyka próby badawczej – uczniowie szkół podstawowych	18
Tabela 3. Charakterystyka próby badawczej – uczniowie szkół ponadpodstawowych	18
Tabela 4. Dane dotyczące liczby ekspertów objętych wywiadami wg podregionów .	19
Tabela 5. Formy aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego (w ciągu ostatnich 2 lat)	55
Tabela 6. Formy aktywności obywatelskiej dzieci z podregionu białostockiego (w ciągu ostatnich 2 lat)	57
Tabela 7. Formy aktywności obywatelskiej dzieci z podregionu łomżyńskiego (w ciągu ostatnich 2 lat).....	59
Tabela 8. Formy aktywności obywatelskiej dzieci z podregionu suwalskiego (w ciągu ostatnich 2 lat).....	61
Tabela 9. Porównanie form aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego w podziale na podregiony (co najmniej raz roku w ciągu ostatnich 2 lat)	64
Tabela 10. Planowane w przyszłości formy aktywności obywatelskiej dzieci z województwa podlaskiego w podziale na podregiony	68
Tabela 11. Formy aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego (w ciągu ostatnich 2 lat)	79
Tabela 12. Formy aktywności obywatelskiej młodzieży z podregionu białostockiego (w ciągu ostatnich 2 lat)	82
Tabela 13. Formy aktywności obywatelskiej młodzieży z podregionu łomżyńskiego (w ciągu ostatnich 2 lat)	85
Tabela 14. Formy aktywności obywatelskiej młodzieży z podregionu suwalskiego (w ciągu ostatnich 2 lat)	88
Tabela 15. Porównanie form aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego w podziale na podregiony (co najmniej raz roku w ciągu ostatnich 2 lat)	91
Tabela 16. Planowane w przyszłości formy aktywności obywatelskiej młodzieży z województwa podlaskiego w podziale na podregiony	96
Tabela 17. Wnioski, rekomendacje oraz ich adresaci.....	116

Wykaz rysunków

Rysunek 1. Dane dotyczące liczby respondentów w podregionach uczestniczących w badaniu ankietowym w podziale na uczniów szkół podstawowych oraz ponadpodstawowych	16
Rysunek 2. Dane dotyczące liczby ekspertów w podregionach.....	20
Rysunek 3. Ocena dzieci dotycząca ich wpływu na sprawy związane ze szkołą lub otoczeniem/miejscowością wg podregionów.....	53
Rysunek 4. Stopień podejmowania z dziećmi rozmów w domu o sprawach społecznych wg podregionów.....	54
Rysunek 5. Stopień aktywności obywatelskiej dzieci w województwie podlaskim	66
Rysunek 6. Ocena aktywności obywatelskiej dzieci w województwie podlaskim	66
Rysunek 7. Stopień chęci dzieci do angażowania się w przyszłości w działania obywatelskie	67
Rysunek 8. Prowadzenie rozmów w domu o sprawach społecznych a deklarowana aktywność obywatelska dzieci w przyszłości	69
Rysunek 9. Czynniki motywujące dzieci z województwa podlaskiego do aktywności obywatelskiej (średnia ocena*) wg podregionów	71
Rysunek 10. Czynniki wpływające hamująco na aktywność obywatelską dzieci z województwa podlaskiego (średnia ocena*).....	73
Rysunek 11. Ocena młodzieży dotycząca jej wpływu na sprawy związane ze szkołą lub otoczeniem/miejscowością	78
Rysunek 12. Stopień podejmowania z młodzieżą rozmów w domu o sprawach społecznych	79
Rysunek 13. Stopień aktywności obywatelskiej młodzieży w województwie podlaskim wg podregionów	94
Rysunek 14. Ocena aktywności obywatelskiej młodzieży w województwie podlaskim wg podregionów	94
Rysunek 15. Stopień chęci młodzieży do angażowania się w przyszłości w działania obywatelskie wg podregionów.....	95
Rysunek 16. Prowadzenie rozmów w domu o sprawach społecznych a deklarowana aktywność obywatelska młodzieży w przyszłości.....	97
Rysunek 17. Czynniki motywujące młodzież z województwa podlaskiego do aktywności obywatelskiej (średnia ocena*) wg podregionów.....	98
Rysunek 18. Czynniki wpływające hamująco na aktywność obywatelską młodzieży z województwa podlaskiego (średnia ocena*) wg podregionów	100
Rysunek 19. Wiek a aktywność obywatelska dzieci	106
Rysunek 20. Wiek a aktywność obywatelska młodzieży.....	106
Rysunek 21. Płeć a aktywność obywatelska dzieci	107
Rysunek 22. Płeć a aktywność obywatelska młodzieży	107
Rysunek 23. Poziom edukacji a aktywność obywatelska dzieci i młodzieży	108
Rysunek 24. Podregion województwa podlaskiego a aktywność obywatelska dzieci	109
Rysunek 25. Podregion województwa podlaskiego a aktywność obywatelska młodzieży	110

Rysunek 26. Wielkość miejsca zamieszkania a aktywność obywatelska dzieci	110
Rysunek 27. Wielkość miejsca zamieszkania a aktywność obywatelska młodzieży..	111
Rysunek 28. Sytuacja społeczno-ekonomiczna a aktywność obywatelska dzieci	112
Rysunek 29. Sytuacja społeczno-ekonomiczna a aktywność obywatelska młodzieży	113
Rysunek 30. Dbłość o samorozwój a aktywność obywatelska dzieci	114
Rysunek 31. Dbłość o samorozwój a aktywność obywatelska młodzieży	115

Załącznik 1. Wzór ustrukturyzowanego scenariusza wywiadu

Powitanie – 5 min – krótka informacja o projekcie i agendzie spotkania

- przedstawienie się, podziękowanie za udział w wywiadzie
- przedstawienie celu spotkania (diagnoza poziomu, form, uwarunkowań oraz perspektyw rozwoju aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży w województwie podlaskim)
- przedstawienie projektu, w ramach którego realizowane jest badanie – „Zbudowanie systemu koordynacji i monitorowania regionalnych działań na rzecz kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenia się przez całe życie, w tym uczenia się dorosłych” – informacje o projekcie
- prośba o podpisanie listy obecności, podpisy na tej liście będą jednocześnie podpisami pod oświadczeniem związanym z RODO

Pytania do wywiadu indywidualnego wśród nauczycieli, pedagogów oraz przedstawicieli organizacji społecznych i samorządowych wspierających aktywność obywatelską młodzieży – 45-50 minut

I. Doświadczenia i formy aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

1. Proszę opowiedzieć o swoich dotychczasowych doświadczeniach w zakresie wspierania aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży. Jak długo zajmuje się tym Pan/Pani i w jakim charakterze? Jakie inicjatywy lub projekty z udziałem dzieci/młodzieży miał(a) Pan/Pani okazję prowadzić lub wspierać?
2. Jakie formy aktywności obywatelskiej wśród dzieci i młodzieży są Panu/Pani znane? Proszę podać przykłady działań, w które angażują się młodzi ludzie (np. wolontariat, samorząd uczniowski, akcje społeczne, projekty lokalne itp.).

II. Czynniki sprzyjające aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

3. Z Pana/Pani obserwacji, jakie czynniki sprzyjają podejmowaniu aktywności obywatelskiej przez dzieci i młodzież? Co najbardziej zachęca młodych ludzi do angażowania się w sprawy obywatelskie? Proszę wskazać przykłady czynników związanych ze szkołą, rodziną lub środowiskiem lokalnym, które ułatwiają takie zaangażowanie.

III. Czynniki hamujące aktywność obywatelską dzieci i młodzieży

4. Jakie dostrzega Pan/Pani bariery utrudniające aktywność obywatelską dzieci i młodzieży? Co najczęściej powstrzymuje młodych ludzi przed zaangażowaniem obywatelskim? Proszę opisać przeszkody zarówno po stronie młodzieży (np. brak czasu, motywacji, wiedzy) jak i otoczenia (np. brak wsparcia, ograniczenia formalne, postawa dorosłych).

IV. Potrzeby w zakresie wsparcia aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

5. Jakie są, według Pana/Pani, najważniejsze potrzeby związane ze wspieraniem aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży w województwie podlaskim? Czego brakuje lub jakiego rodzaju wsparcia potrzeba, aby młodzi ludzie chętniej i skuteczniej angażowali się obywatelsko? (np. dodatkowe szkolenia, materiały, fundusze, szersze wsparcie ze strony szkoły lub instytucji publicznych).

V. Rola instytucji we wspieraniu aktywności obywatelskiej dzieci i młodzieży

6. Jaką rolę we wspieraniu aktywności obywatelskiej młodych ludzi odgrywają takie instytucje jak szkoła, organizacje pozarządowe czy samorząd lokalny? Jak ocenia Pan/Pani zaangażowanie tych instytucji w promowanie postaw obywatelskich wśród dzieci i młodzieży na poziomie lokalnym?
7. Czy współpraca między szkołami, organizacjami a samorządem układa się pomyślnie? Jeśli nie to jakie dostrzega Pan/Pani problemy.

VI. Wyzwania na przyszłość

8. Jakie wyzwania dostrzega Pan/Pani w dalszym rozwijaniu i utrzymaniu aktywności obywatelskiej wśród dzieci i młodzieży? Z jakimi wyzwaniami musi się Pan/Pani mierzyć zachęcając i wspierając młodych ludzi w ich aktywności? Co jest najtrudniejsze w długofalowym angażowaniu dzieci i młodzieży?
9. Jakie nowe wyzwania mogą pojawić się w przyszłości, chociażby wraz z coraz szybszym postępem technologicznym? (np. zmieniające się zainteresowania młodych, kwestie finansowania, wsparcie władz).

Zakończenie – podziękowanie za udział w wywiadzie

Załącznik 2. Formularz badania ankietowego skierowanego do dzieci

Aktywność obywatelska dzieci

Drogi Uczniu!!! Droga Uczennico!!!

Chcemy dowiedzieć się, czy i jak pomagasz innym albo włączasz się w ważne sprawy w Twojej szkole, najbliższym otoczeniu czy miejscowości. Ankietę przygotowali pracownicy Wydziału Inżynierii Zarządzania Politechniki Białostockiej we współpracy z Województwem Podlaskim, w ramach projektu „Zbudowanie systemu koordynacji i monitorowania regionalnych działań na rzecz kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenia się przez całe życie, w tym uczenia się dorosłych”.

Ankieta jest anonimowa. Uzupełnij ją w ok. 10 minut.

Z góry dziękujemy za Twoją pomoc!!!

dr hab. inż. Katarzyna Halicka, prof. PB

Kierownik projektu

e-mail: k.halicka@pb.edu.pl

Wydział Inżynierii Zarządzania, Politechnika Białostocka

1. Jak często angażowałeś/aś się w poniższe działania w ciągu ostatnich 2 lat?

Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko (raz- dwa razy w roku)	Czasami (kilka razy w roku)	Często (mniej więcej raz w miesiącu)	Bardzo często (kilka razy w miesiącu)
Samorząd szkolny/klasowy (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem klasy lub szkoły)					
Organizowanie wydarzeń w szkole (np. pikniki, wycieczki, zbiórki na pomoc innym, akcje charytatywne)					
Projekty klasowe/szkolne (np. gazetka szkolna, szkolne radio, szkolny teatr)					
Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na lekcji i jaka jest praca domowa)					
Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. noszenie plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej)					
Udział w kółkach szkolnych (np. klub debat, koło ekologiczne)					
Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, wspólne akcje i działania dla innych)					
Wolontariat w szkole (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)					
Wolontariat poza szkołą (np. np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, schroniskami dla zwierząt)					
Młodzieżowa rada miasta/gminy lub parlament młodzieży					
Lokalne akcje społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiadka)					

Działanie w organizacji młodzieżowej lub stowarzyszeniu (np. klub młodzieżowy, fundacja, inne grupy pomagające innym)					
Projekty obywatelskie w szkole lub poza nią (np. debaty, udział w Sejmie Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski)					
Działania w Internecie, które mają pomóc innym (np. podpisywanie petycji, udostępnianie lub organizowanie ważnych akcji, edukowanie innych w mediach społecznościowych)					
Pomoc sąsiedzka lub rodzinna (np. pomaganie starszym sąsiadom, wspólna pomoc z rodziną innym osobom)					
Działania ekologiczne (np. sprzątanie świata, sadzenie drzew)					
Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. rocznice, marsze pamięci, rekonstrukcje historyczne, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)					
Wydarzenia sportowe (np. biegi charytatywne, pomoc w organizacji zawodów sportowych)					
Działania artystyczne lub kulturalne (np. występy, koncerty, przedstawienia lub warsztaty dla innych ludzi)					

2. W jakich działaniach chcesz wziąć udział w przyszłości? (możesz zaznaczyć wiele odpowiedzi)

- samorząd szkolny/klasowy
- organizacja wydarzeń w szkole
- projekty klasowe/szkolne
- pomoc kolegom/koleżankom w codziennym funkcjonowaniu w klasie/szkole
- udział w kółkach szkolnych
- harcerstwo
- wolontariat w szkole
- wolontariat poza szkołą
- młodzieżowa rada miasta/gminy lub parlament młodzieży
- lokalne akcje społeczne
- działanie w organizacji młodzieżowej lub stowarzyszeniu
- projekty obywatelskie w szkole lub poza nią
- działania online o charakterze społecznym lub obywatelskim
- pomoc sąsiedzka lub nieformalna pomoc społeczna
- działania ekologiczne
- wydarzenia patriotyczne lub historyczne
- wydarzenia sportowe
- działania artystyczne lub kulturalne dla innych osób
- inne, jakie?
- nie planuję angażować się w żadne działania społeczne lub obywatelskie

3. Co zachęca Cię do działania na rzecz innych, szkoły lub Twojej miejscowości?

Wyszczególnienie	1 – na pewno nie	2 – raczej nie	3 – ani tak, ani nie	4 – raczej tak	5 – na pewno tak
Chcę pomagać innym i robić coś dobrego dla ludzi wokół mnie					
Chcę coś zmienić na lepsze w szkole albo w miejscu, gdzie mieszkam					
Chcę, aby dorośli traktowali mnie poważnie i liczyli się z moim zdaniem					

Chcę poznać nowych kolegów i koleżanki albo spędzić fajnie czas ze znajomymi					
Chcę nauczyć się czegoś nowego i zdobyć ciekawe doświadczenia					
Działanie daje mi radość – czuję, że robię coś fajnego i ważnego					
Zachęcają mnie do tego nauczyciele, rodzice albo ktoś z dorosłych					
Chcę zrobić coś związanego z tym co lubię, co mnie interesuje (np. ekologia, pomaganie innym, prawa człowieka)					
Możliwość robienia czegoś dobrego przez Internet (np. FB, TikTok)					
Znam innych młodych ludzi, którzy coś robią – to mnie inspiruje i dodaje odwagi					
Chcę nauczyć się, jak coś organizować albo być dobrym liderem/liderką					
Można za to dostać punkty, nagrody albo coś, co się przyda					
To może się przydać w przyszłości – np. w rekrutacji do szkoły średniej					
Uważam, że warto działać dla innych i robić coś razem dla dobra wszystkich					

4. Co zniechęca Cię do działania na rzecz innych lub szkoły, miejscowości?

Wyszczególnienie	1 – na pewno nie	2 – raczej nie	3 – ani tak, ani nie	4 – raczej tak	5 – na pewno tak
Mam za dużo nauki lub innych zajęć i nie mam czasu					
Nie mam chęci żeby się angażować					
Nie wiem, gdzie można się zaangażować – nikt mi o tym nie mówi					
Nie wiem, jak zacząć – co robić, gdzie pójść, z kim rozmawiać					
W mojej szkole albo miejscowości nie ma ciekawych akcji, w które chcę się włączyć					
Nie mam z kim działać – moi koledzy/koleżanki się tym nie interesują					
Boję się, co inni pomyślą – mogą się śmiać albo krytykować					
Nikt mnie nie zachęca – ani nauczyciele, ani rodzice					
Uważam, że to mnie nie dotyczy albo mnie to nie interesuje					
Kiedyś coś robiłem/łam, ale dorośli tego nie zauważyli					
Myszę, że takie działania i tak niczego nie zmieniają					
Nie czuję się pewnie – nie wiem, czy sobie poradzę					
Moi rówieśnicy się nie angażują, a ja nie chcę być sam/sama					
Wolę spędzać czas inaczej – np. grać, odpoczywać					
Mam wrażenie, że dzieci nikt nie traktuje poważnie					
Kiedyś chciałem/łam zrobić coś fajnego dla innych, ale nikt nie chciał mi w tym pomóc					
Ignorowanie moich pomysłów przez dorosłych					

5. Czy uważasz, że dzieci i młodzież mogą wpływać na to, co dzieje się w ich szkole, miejscowości?

- na pewno nie
- raczej nie
- ani tak, ani nie
- raczej tak
- na pewno tak

6. Czy w przyszłości chcesz bardziej pomagać innym lub robić coś ważnego dla swojej szkoły, miejscowości albo ludzi wokół?

- na pewno nie
- raczej nie
- ani tak, ani nie
- raczej tak
- na pewno tak

7. Czy w domu rozmawiacie czasem o ważnych sprawach społecznych (na przykład o pomaganiu innym, ochronie przyrody, sprawiedliwości)?

- nie, nigdy
- raczej nie
- ani tak, ani nie
- raczej tak
- tak, zawsze

8. Napisz, co mogłoby zachęcić Ciebie albo inne dzieci do częstszego pomagania innym albo włączania się w ważne sprawy w szkole lub w Twojej miejscowości?

.....

.....

Kilka słów o Tobie :)

1. Ile masz lat?

.....

2. Jestem

- chłopakiem
- dziewczynką
- nie chcę mówić

3. Mieszkam

- na wsi
- w małym mieście
- w średniej wielkości mieście
- w dużym mieście

4. Napisz nazwę miejscowości, w której mieszkasz

.....

5. Jakie masz oceny w szkole?

- bardzo dobre
- dobre
- przeciętne
- słabe
- bardzo słabe
- nie chcę mówić

6. Styl życia

Wyszczególnienie	1 – zdecydowanie nie	2 – raczej nie	3 – ani tak, ani nie	4 – raczej tak	5 – zdecydowanie tak
Z rodzicami często chodzę np. do kina, restauracji, miejsc rozrywki					
Regularnie uczestniczę w wydarzeniach artystycznych (koncerty, teatr)					

Chodzę na zajęcia dodatkowe poza szkołą (np. angielski, korepetycje, basen)					
Uprawiam regularnie sport					
Prowadzę zdrowy styl odżywiania					
Często rodzice zabierają mnie na wakacje zagraniczne					
Noszę markowe ubrania i buty					
Mam najnowszy telefon znanej marki					
Rodzice spełniają wszystkie moje zachcianki/marzenia (np. o nowych zabawkach, grach komputerowych, sprzęcie sportowym, wycieczkach)					
Moi rodzice zawsze mają dla mnie czas, kiedy ich potrzebuje, zawsze są przy mnie					

Załącznik 3. Matryca formularz badania ankietowego skierowanego do młodzieży

Aktywność obywatelska młodzieży (14-19 lat)

Droga Młodzieży!!!

Chcemy dowiedzieć się, jak młode osoby angażują się w sprawy obywatelskie. Ankieta jest realizowana przez pracowników Wydziału Inżynierii Zarządzania Politechniki Białostockiej we współpracy z Województwem Podlaskim, w ramach projektu „Zbudowanie systemu koordynacji i monitorowania regionalnych działań na rzecz kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenia się przez całe życie, w tym uczenia się dorosłych”.

Ankieta jest anonimowa, a jej wyniki posłużą tylko do zbiorczych opracowań.
Wypełnienie ankiety zajmie ok. 10 minut. Prosimy o szczere odpowiedzi :)

Z góry dziękujemy za poświęcony czas i zaangażowanie!

dr hab. inż. Katarzyna Halicka, prof. PB

Kierownik projektu

e-mail: k.halicka@pb.edu.pl

Wydział Inżynierii Zarządzania

Politechnika Białostocka

I. Udział w działaniach obywatelskich

1. W jakich formach aktywności obywatelskiej brałeś/łaś udział w ciągu ostatnich 2 lat?

Wyszczególnienie	Nigdy	Rzadko (raz-dwa razy w roku)	Czasami (kilka razy w roku)	Często (mniej więcej raz w miesiącu)	Bardzo często (kilka razy w miesiącu lub częściej)
Samorząd klasowy/szkolny/studencki (np. kandydowanie, bycie przedstawicielem, organizacja klasowych/szkolnych/ uczelnianych wydarzeń, poczet sztandarowy)					
Organizacja wydarzeń w szkole/uczelni (np. pikniki, akcje charytatywne, zbiórki dla potrzebujących, akcje charytatywne)					
Projekty klasowe/skolne/uczelniane (np. gazетка szkolna/uczelniana, szkolne/uczelniane radio, szkolny/uczelniany teatr)					
Pomaganie słabszym kolegom/koleżankom w nauce (np. tłumaczenie jak rozwiązać zadanie, informowanie nieobecnych o tym co było na zajęciach i co należy wykonać w domu)					
Pomaganie kolegom/koleżankom z niepełnosprawnościami w poruszaniu					

się po szkole i wykonywaniu codziennych czynności (np. pomoc w noszeniu plecaka za kolegę/koleżankę, pomoc na stołówce szkolnej/uczelnianej)					
Przynależność do szkolnych/uczelnianych kół zainteresowań z elementem działań społecznych (np. klub debat, koła różnych zainteresowań)					
Harcerstwo (np. zbiórki, pomoc potrzebującym, służba społeczna)					
Działalność wolontariacka w szkole/uczelni (np. zbiórki jedzenia, pomoc osobom starszym, chorym lub biednym, pomoc zwierzętom)					
Działalność wolontariacka poza szkołą/uczelnią (np. WOŚP, zbiórki żywności, pomoc osobom starszym, biednym lub chorym, działania z fundacjami, schroniskami dla zwierząt)					
Członkostwo w młodzieżowej radzie gminy/miasta lub młodzieżowym parlamencie					
Lokalne inicjatywy społeczne (np. sprzątanie okolicy, wydarzenia na osiedlu/w miejscowości, pomoc sąsiedzka)					
Przynależność do organizacji młodzieżowej lub pozarządowej (np. fundacje, stowarzyszenia, kluby młodzieżowe, lokalne NGO)					
Projekty obywatelskie w szkole/uczelni lub poza nią (np. symulacje obrad, debaty publiczne, Sejm Dzieci i Młodzieży, budżet uczniowski, budżet obywatelski)					
Działania online o charakterze społecznym lub obywatelskim (np. podpisywanie petycji, organizowanie lub udział w kampaniach społecznych, edukowanie innych w mediach społecznościowych)					
Pomoc sąsiedzka lub nieformalna pomoc społeczna (np. pomoc osobom starszym, działanie z rodziną lub znajomymi na rzecz lokalnej społeczności)					
Działania ekologiczne (np. akcje ochrony środowiska, sprzątanie terenów zielonych, kampanie dotyczące klimatu lub segregacji odpadów, sadzenia drzew)					
Wydarzenia patriotyczne lub historyczne (np. organizacja obchodów rocznic, uczestnictwo w					

rekonstrukcjach historycznych lub marszach pamięci, zapalanie zniczy i składanie kwiatów pod pomnikami bohaterów, sprzątanie grobu nieznanego żołnierza)					
Akcje sportowe na rzecz innych (np. biegi charytatywne, turnieje dla potrzebujących, wydarzenia sportowe promujące integrację społeczną)					
Działania artystyczne lub kulturalne dla społeczności (np. występy dla seniorów, udział w spektaklach, koncertach, warsztatach integrujących społeczność lokalną)					
Organizacja wydarzeń charytatywnych (np. zbiórki, bale, koncerty, festyny, pikniki, wystawy)					
Działania polityczne (np. przynależność do partii politycznych)					
Inne, jakie?					

2. W jakie formy aktywności obywatelskiej planujesz się zaangażować w przyszłości? (możesz zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi)

- samorząd klasowy/szkolny/studencki
- organizacja wydarzeń w szkole
- projekty klasowe/szkolne
- pomoc kolegom/koleżankom w codziennym funkcjonowaniu w klasie/szkole
- udział w kółkach szkolnych
- harcerstwo
- wolontariat w szkole
- wolontariat poza szkołą
- młodzieżowa rada miasta/gminy lub parlament młodzieży
- lokalne akcje społeczne
- działanie w organizacji młodzieżowej lub stowarzyszeniu
- projekty obywatelskie w szkole lub poza nią
- działania online o charakterze społecznym lub obywatelskim
- pomoc sąsiedzka lub nieformalna pomoc społeczna
- działania ekologiczne
- wydarzenia patriotyczne lub historyczne
- wydarzenia sportowe
- działania artystyczne lub kulturalne dla innych osób
- działalność charytatywna
- działalność polityczna
- inne, jakie?
- nie planuję angażować się w żadne działania społeczne lub obywatelskie

II. Determinanty zaangażowania w działalność obywatelską

3. Co motywuje Cię do zaangażowania się w działania obywatelskie?

Wyszczególnienie	1 – zdecydowanie nie	2 – raczej nie	3 – ani tak, ani nie	4 – raczej tak	5 – zdecydowanie tak
Chęć pomagania innym i zrobienia czegoś pożytecznego i dobrego dla ludzi wokół					

Możliwość realnego wpływu na otoczenie, zmieniania czegoś na lepsze w szkole lub okolicy					
Poczucie, że mój głos ma znaczenie i że jestem traktowany/a poważnie przez dorosłych					
Możliwość poznania nowych osób i spędzenia czasu z rówieśnikami/przyjaciółmi					
Szansa na zdobycie nowych umiejętności lub doświadczenia					
Satysfakcja i frajda – poczucie, że robię coś fajnego, co sprawia mi przyjemność					
Zachęta lub wsparcie ze strony nauczycieli, rodziców, opiekunów, sąsiadów					
Możliwość rozwijania zainteresowań lub pasji (np. ekologia, prawa człowieka, wolontariat)					
Możliwość działania online (np. kampanie, petycje, media społecznościowe)					
Pozytywne przykłady innych młodych osób (np. znajomi działają, inspirujące osoby w Internecie)					
Zdobycie nowych umiejętności i doświadczeń (np. organizacyjnych, liderekich)					
Szansa na zdobycie punktów/dodatkowych korzyści (np. w rekrutacji, konkursach)					
Korzyść w przyszłości (np. doświadczenie do CV, łatwiejszy start na studia lub w pracy)					
Przekonanie, że warto angażować się dla dobra wspólnego, bo to odpowiedzialność obywatelska					
Inne, jakie? ...					

4. Co przeszkadza Ci lub zniechęca Cię do zaangażowania się w działania obywatelskie?

Wyszczególnienie	1 – zdecydowanie nie	2 – raczej nie	3 – ani tak, ani nie	4 – raczej tak	5 – zdecydowanie tak
Brak czasu – jestem zajęty/a nauką, dodatkowymi zajęciami lub innymi obowiązkami					
Brak chęci, żeby się angażować					
Nie wiem, gdzie mógłbym/mogłabym się zaangażować (brak informacji o dostępnych możliwościach)					
Nie wiem, jak się zaangażować (nie wiem od czego zacząć, co dokładnie mógłbym/mogłabym robić)					
Brak możliwości w okolicy – w mojej szkole lub miejscowości nie ma ciekawych akcji, w które mógłbym/mogłabym się włączyć					
Nie mam z kim – moi znajomi się nie angażują, brakuje osób do wspólnego działania					

Obawiam się opinii innych – boję się, że rówieśnicy mogliby to wyśmiać lub krytykować					
Brak zachęt i wsparcia dorosłych (nauczycieli, rodziców, opiekunów) – nikt mnie do tego nie zachęca, nie proponuje takich działań, albo nie chce mi pomóc					
Brak zainteresowania z mojej strony – uważam, że te sprawy mnie nie dotyczą lub mnie nie ciekawią					
Złe doświadczenia z przeszłości – wcześniejsze zaangażowanie nie dało efektów, nie wzbudziło uznania dorosłych, moja praca nie została zauważona i doceniona					
Brak poczucia sensu – wydaje mi się, że takie działania i tak niewiele zmieniają					
Nie czuję się na siłach – brak mi pewności siebie, umiejętności lub doświadczenia					
Moi rówieśnicy się nie angażują – nie chcę być wyjątkiem					
Wolę spędzać czas w inny sposób – nie interesują mnie takie działania					
Przekonanie, że osoby młode nie są traktowane poważnie					
Kiedyś chciałem/łam się zaangażować, ale nikt nie chciał mi w tym pomóc					
Brak siły przebicia – moje pomysły są ignorowane i krytykowane					
Inne, jakie?					

5. W jakim stopniu zgadasz się ze stwierdzeniem: „Mam wpływ na to, co dzieje się w mojej szkole lub moim otoczeniu/miejscowości”.

- zdecydowanie się nie zgadzam
- raczej się nie zgadzam
- ani tak, ani nie
- raczej się zgadzam
- zdecydowanie się zgadzam

6. Czy chciałbyś/łabyś w przyszłości bardziej angażować się w działania obywatelskie?

- zdecydowanie nie jestem zainteresowany/a aktywnością obywatelską w przyszłości
- raczej nie planuję większego angażowania się w takie działania
- jeszcze nie wiem – rozważam to, zależnie od okoliczności
- raczej chciałbym w przyszłości angażować się bardziej niż obecnie
- tak, zdecydowanie chcę w przyszłości być aktywny/a i angażować się bardziej niż obecnie

7. Czy w Twoim domu rozmawia się o sprawach społecznych (np. pomoc innym, prawa człowieka, ekologia)?

- zdecydowanie nie
- raczej nie
- ani tak, ani nie
- raczej tak
- zdecydowanie tak

8. Opisz co mogłoby zachęcić Ciebie lub innych młodych ludzi do większego angażowania się w sprawy społeczne lub inicjatywy dla lokalnej społeczności?

.....
.....
.....

9. Jeśli masz jeszcze jakieś uwagi lub pomysły dotyczące aktywności obywatelskiej młodzieży, wpisz je poniżej.

.....
.....

V. Metryczka

1. Wiek

- 14-16 lat
- 17-19 lat
- powyżej 19 lat

2. Płeć

- chłopak (mężczyzna)
- dziewczyna (kobieta)
- inna/nie chcę podawać

3. Miejsce zamieszkania

- wieś
- małe miasto
- średnie miasto
- duże miasto

4. Nazwa miejscowości, w której mieszkasz

.....

5. Do jakiej szkoły obecnie uczęszczasz?

- liceum ogólnokształcące
- technikum

- szkoła branżowa I stopnia (zawodowa)
- studia wyższe (I rok)

6. Jakie wyniki osiągasz w szkole/uczelni?

- bardzo dobre
- dobre
- przeciętne
- słabe
- bardzo słabe
- nie chcę podawać

7. Styl życia

Wyszczególnienie	1 – zdecydowanie nie	2 – raczej nie	3 – ani tak, ani nie	4 – raczej tak	5 – zdecydowanie tak
Często chodzę np. do kina, restauracji, miejsc rozrywki					
Regularnie uczestniczę w wydarzeniach artystycznych (koncerty, teatr)					
Chodzę na zajęcia dodatkowe poza szkołą/uczelnią (np. angielski, korepetycje, basen)					
Uprawiam regularnie sport					
Prowadzę zdrowy styl odżywiania					
Często wyjeżdżam na wakacje zagraniczne					
Noszę markowe ubrania i buty					
Mam najnowszy telefon znanej marki					
Rodzice spełniają wszystkie moje zachcianki/marzenia (np. finansują mi nowy sprzęt komputerowy, gry, sprzęt sportowy, wycieczki)					
Większość wolnego czasu spędzam w domu, nie lubię przebywać wśród innych ludzi					

Słownik najważniejszych pojęć

Ageizm - dyskryminacja ze względu na wiek. Skutkuje to tym, że głos młodych ludzi nie jest brany poważnie przez dorosłych decydentów, a inicjatywy młodzieżowe są traktowane jako mniej ważne czy wręcz niepoważne

Aktywizm społeczny – działania (często oddolne) zmierzające do zmiany określonych zjawisk społecznych, norm lub polityk.

Aktywność obywatelska – szeroki zakres działań podejmowanych na rzecz wspólnoty i dobra publicznego – od udziału w samorządzie uczniowskim, przez wolontariat i akcje społeczne, po zaangażowanie w sprawy lokalne oraz działania w Internecie. Obejmuje zarówno formy formalne, jak i nieformalne.

Edukacja obywatelska – zorganizowane działania edukacyjne (w szkole i poza nią) przygotowujące do świadomego uczestnictwa w życiu społecznym i politycznym.

Młodzieżowe rady (np. gminy, sejmik młodzieżowy) – ciała konsultacyjne tworzone przy jednostkach samorządu terytorialnego, służące włączaniu młodych ludzi w lokalne procesy decyzyjne.

Samorząd uczniowski / klasowy – organ reprezentujący uczniów w szkole lub klasie, wyłaniany w drodze wyborów.

Wolontariat – dobrowolna, nieodpłatna i świadoma praca na rzecz innych osób, instytucji lub inicjatyw.

Zaangażowanie obywatelskie – indywidualne i zbiorowe działania ukierunkowane na identyfikowanie i rozwiązywanie problemów o znaczeniu publicznym.

Słownik zastosowanych skrótów

- CAWI – Computer Assisted Web Interview, wspomagany komputerowo wywiad przy pomocy strony WWW
- GUS – Główny Urząd Statystyczny
- IDI – Individual In-depth Interview, indywidualne wywiady pogłębione
- NGO – Non-government organization, organizacja pozarządowa